

Σχολή Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών
Τμήμα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η διπλωματική, στρατιωτική και οικονομική
εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο,
1946-49»**

Συνολάκη Άννα

Επιβλέποντας Καθηγητής:
Σακκάς Γιάννης

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

**Σχολή Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών
Τμήμα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας**

**«Η διπλωματική, στρατιωτική και οικονομική
εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο,
1946-49»**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
Μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη
Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος**

Συνολάκη Άννα

Εξεταστική Επιτροπή:

Σακκάς Γιάννης

Δουκάκης Κωνσταντίνος

Ιακωβίδης Κυριάκος

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Άννα Συνολάκη, 2026

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει
απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Συνολάκη Άννα

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Η διπλωματική, στρατιωτική και οικονομική εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, 1946-49»

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 10 Οκτωβρίου 2025 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Σακκάς Γιάννης, Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Δουκάκης Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ιακωβίδης Κυριάκος, Λέκτορας

Ἡ ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Συνολάκη Άννα, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η διπλωματική, στρατιωτική και οικονομική εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, 1946-49», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και

η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο/Η Δηλών /σα

Συνολάκη Άννα

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο 1 ^ο : Από τη Βρετανική επιρροή στην Ελλάδα στην Αμερικανική (1943-1947).....	14
1.1. Ιστορικό υπόβαθρο	14
1.2. Η Βρετανία στην Ελλάδα μέχρι το 1945	15
1.3. Η κρίση της βρετανικής αυτοκρατορίας και η στροφή στην Αμερική	19
1.4. Το διεθνές ψυχροπολεμικό σύστημα και η αμερικανική στρατηγική	21
1.5. Η κρίση του 1947 και το Δόγμα Τρούμαν	23
1.5.1. Η έκθεση του Paul Porter.....	26
1.5.2. Το δόγμα Τρούμαν.....	27
Κεφάλαιο 2 ^ο Οι διπλωματικές σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ελλάδας	31
2.1 Ιστορικό υπόβαθρο πριν από το 1947	31
2.2 Η ένταξη της Ελλάδας στο πεδίο της αμερικανικής πολιτικής, 1943 έως αρχές 1947...	32
2.3 Τα κίνητρα των Ηνωμένων Πολιτειών για την προστασία της Ελλάδας.....	33
2.3.1. Η εξάρτηση της Ελλάδας από τις Ηνωμένες Πολιτείες στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.....	37
2.4 Οι τομείς στους οποίους βασίστηκαν οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-ΗΠΑ.....	41
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο.....	44
3.1 Το θεσμικό πλαίσιο της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας.....	44
3.2 Η υλική στρατιωτική βοήθεια: εξοπλισμός και μέσα	48
3.3 Αναδιοργάνωση και επιχειρησιακή καθοδήγηση του ελληνικού στρατού.....	50
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η οικονομική εμπλοκή των ΗΠΑ στον εμφύλιο	54
4.1 Η διάγνωση της ελληνικής κρίσης και η νομιμοποίηση της αμερικανικής επέμβασης.	55
4.2 Το οικονομικό σκέλος του Δόγματος Τρούμαν.....	57
4.3 Από την έκτακτη βοήθεια στο Σχέδιο Μάρσαλ.....	60
Κεφάλαιο 5 ^ο : Συνέπειες της Αμερικανικής εμπλοκής	64
5.1. Τα όρια και τα αποτελέσματα της αμερικανικής βοήθειας	64
5.2. Η αποτυχία του Προγράμματος Εκβιομηχάνισης	65
5.3. Στρατιωτικές και οικονομικές συνέπειες της αμερικανικής εμπλοκής.....	66
Συμπεράσματα.....	69
Πηγές- Βιβλιογραφία	71

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη διπλωματική, στρατιωτική και οικονομική εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ελλάδα κατά την περίοδο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946–1949), εστιάζοντας στις αιτίες, τις μορφές και τις συνέπειες της αμερικανικής παρέμβασης. Η ανάλυση τοποθετεί τον ελληνικό εμφύλιο στο ευρύτερο πλαίσιο της πρώιμης ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης και της στρατηγικής ανάσχεσης του κομμουνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, αναδεικνύοντας τον ρόλο της Ελλάδας ως κράτους κομβικής γεωπολιτικής σημασίας.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μετάβαση από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή, στο Δόγμα Τρούμαν και στη λειτουργία της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας ως ενιαίου μηχανισμού σταθεροποίησης και ελέγχου. Η εργασία αναλύει τον τρόπο με τον οποίο η αμερικανική στρατιωτική συνδρομή επηρέασε την έκβαση του εμφυλίου, καθώς και τις μακροπρόθεσμες πολιτικές και θεσμικές συνέπειες που προέκυψαν από την ενίσχυση του ρόλου του στρατού και τον περιορισμό της πολιτικής αυτονομίας.

Παράλληλα, εξετάζονται τα όρια και τα αποτελέσματα της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας, με έμφαση στο Σχέδιο Μάρσαλ και στο αποτυχημένο Πρόγραμμα Εκβιομηχάνισης. Η μελέτη καταδεικνύει ότι, παρότι η αμερικανική παρέμβαση συνέβαλε στη σταθεροποίηση του ελληνικού κράτους και στην αποτροπή της άμεσης οικονομικής κατάρρευσης, δεν οδήγησε σε βαθύ κοινωνικοοικονομικό μετασχηματισμό, αλλά διαμόρφωσε ένα πρότυπο εξάρτησης που επηρέασε τη μεταπολεμική πορεία της χώρας.

Λέξεις-κλειδιά:

Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, Δόγμα Τρούμαν, αμερικανική παρέμβαση, Ψυχρός Πόλεμος, Σχέδιο Μάρσαλ.

Abstract

This paper examines the diplomatic, military, and economic involvement of the United States in Greece during the Greek Civil War (1946–1949), focusing on the causes, forms, and consequences of American intervention. The analysis situates the Greek Civil War within the broader context of early Cold War confrontation and the policy of containment in the Eastern Mediterranean, highlighting Greece's strategic geopolitical importance.

Special attention is given to the transition from British to American influence, the Truman Doctrine, and the functioning of military and economic aid as an integrated mechanism of stabilization and control. The study explores the extent to which American military assistance influenced the outcome of the civil war, as well as the long-term political and institutional consequences stemming from the strengthened role of the armed forces and the limitation of political autonomy.

At the same time, the paper analyzes the scope and limitations of American economic aid, with particular emphasis on the Marshall Plan and the failure of the industrialization program. It argues that although U.S. intervention contributed decisively to state stabilization and prevented immediate economic collapse, it did not lead to profound socioeconomic transformation. Instead, it established a pattern of dependency that shaped Greece's postwar political and economic development.

Keywords:

Greek Civil War, Truman Doctrine, U.S. intervention, Cold War, Marshall Plan, military aid

Εισαγωγή

Η μελέτη του ελληνικού εμφυλίου δεν μπορεί να υπάρξει μονάχα μέσα στα στενά γεωγραφικά όρια της χώρας. Οι ιστορικοί τονίζουν πως η οικονομική και στρατηγική εξάρτηση της χώρας από τη Βρετανία και τις ΗΠΑ έκανε την καταστολή του ΚΚΕ να φαίνεται σχεδόν αναπόφευκτη.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος μπορεί να ιδωθεί ως «νέος τύπος πολέμου» διότι συνδύαζε ανταρτοπόλεμο, εσωτερική σύγκρουση και ψυχροπολεμική αντιπαράθεση σε ένα ενιαίο πεδίο, όπου δεν υπήρχαν σαφή μέτωπα και ο εχθρός ήταν συχνά «αόρατος», δρώντας μέσα από ενέδρες, σαμποτάζ και πολιτικές δολοφονίες, με στήριξη από γειτονικά κομμουνιστικά κράτη¹. Σε συνθήκες ατομικής εποχής, όπου ένας γενικευμένος πόλεμος μεταξύ υπερδυνάμεων ήταν αδιανόητος, η Ελλάδα λειτούργησε ως εργαστήριο για πολέμους χαμηλής έντασης και δι' αντιπροσώπων. Η σύγκρουση παρουσιαζόταν τυπικά ως εσωτερική, αλλά ουσιαστικά εντασσόταν στη στρατηγική αντιπαράθεση ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, με την Ουάσινγκτον να δοκιμάζει το Δόγμα Τρούμαν μέσω οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας σε μια δημοκρατική, αλλά ασταθή, χώρα στο σύνορο του «σιδηρούντος παραπετάσματος»².

Γενικότερα, μετά την περίοδο του ισπανικού εμφυλίου (φάση φασισμού, κατευνασμού και Λαϊκών Μετώπων) και μετά την περίοδο της συμμαχίας φιλελεύθερων δυνάμεων-ΕΣΣΔ εναντίον του φασισμού, ακολουθεί η φάση κατά την οποία επανεμφανίζεται η αντιπαλότητα ανάμεσα στις δυτικές δυνάμεις και τη Σοβιετική Ένωση, γεγονός που διαμορφώνει το διεθνές πλαίσιο υπέρ της ελληνικής Δεξιάς και εις βάρος των δυνάμεων της Αριστεράς³.

Σκοπός και επιμέρους στόχοι

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της διπλωματικής, στρατιωτικής και οικονομικής εμπλοκής των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο την περίοδο 1946–1949, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της μετάβασης από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή στην Ελλάδα. Η εργασία επιδιώκει να αναδείξει πώς η αμερικανική εξωτερική πολιτική, οι γεωπολιτικές επιδιώξεις των ΗΠΑ και οι επιλογές

¹ Jones, Howard. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989, σ. 3-6, 18-21

² Στο ίδιο, σ. 5-7, 8-11, 13-14

³ Minehan, Philip B. 2004. "What Was the Problem in Greece? A Comparative and Contextual View of the National Problems in the Spanish, Yugoslav and Greek Civil Wars of 1936-49." In *The Greek Civil War. Essays on a Conflict of Exceptionalism and Silences*, edited by Philip Carabott and Thanasis D. Sfikas, 41-56. Aldershot: Ashgate. σ. 43

τους απέναντι στην Ελλάδα συνδέθηκαν με την απαρχή του Ψυχρού Πολέμου και επηρέασαν καθοριστικά την εξέλιξη της σύγκρουσης και τον μεταπολεμικό προσανατολισμό της χώρας. Μέσα από την ανάλυση της μετάβασης από τη βρετανική στη αμερικανική παρουσία, του Δόγματος Τρούμαν και των επιμέρους μορφών αμερικανικής βοήθειας, επιχειρούμε να δούμε τον ελληνικό εμφύλιο ως ένα από τα πρώτα πεδία εφαρμογής της ψυχροπολεμικής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών.

Επιμέρους στόχοι

Οι επιμέρους στόχοι που τίθενται προς απάντηση είναι οι εξής:

1. Να εξεταστεί το ιστορικό και διεθνές πλαίσιο μέσα στο οποίο η Ελλάδα μετακινείται από τη βρετανική σφαίρα επιρροής στην αμερικανική, από το 1943 έως το Δόγμα Τρούμαν το 1947.
2. Να διερευνηθεί η διπλωματική εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ελλάδα, με έμφαση στις διπλωματικές πρωτοβουλίες, στις διαπραγματεύσεις με τη βρετανική και την ελληνική κυβέρνηση και στην ένταξη του ελληνικού ζητήματος στις αμερικανικές προτεραιότητες του Ψυχρού Πολέμου.
3. Να αναλυθεί η στρατιωτική συμβολή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο, τόσο σε επίπεδο υλικής βοήθειας όσο και σε επίπεδο οργάνωσης, εκπαίδευσης και καθοδήγησης των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.
4. Να μελετηθεί η οικονομική εμπλοκή των ΗΠΑ, μέσα από το έργο της αμερικανικής οικονομικής αποστολής, τις εκθέσεις για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, την εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν και την ένταξη της Ελλάδας στο πλαίσιο της αμερικανικής βοήθειας προς την Ευρώπη.
5. Να αξιολογηθεί συνολικά ο ρόλος της αμερικανικής παρέμβασης στην πορεία και την έκβαση του ελληνικού εμφυλίου, καθώς και στη διαμόρφωση του μεταπολεμικού πολιτικού και γεωπολιτικού προσανατολισμού της Ελλάδας.

Βασικά ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να απαντήσει σε σειρά ερευνητικών ερωτημάτων που σχετίζονται με τον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών στη διαμόρφωση της ελληνικής πραγματικότητας κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου.

Πρώτο βασικό ερώτημα αποτελεί το πώς και σε ποιο βαθμό οι Ηνωμένες Πολιτείες επηρέασαν τις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην Ελλάδα από τη στιγμή που άρχισε να υποχωρεί η βρετανική παρουσία μέχρι την πλήρη ανάληψη της ευθύνης στήριξης της ελληνικής κυβέρνησης. Θέλουμε να δούμε ποια ήταν τα κίνητρα και οι στρατηγικές επιλογές που οδήγησαν την Ουάσινγκτον να εμπλακεί ενεργά στον ελληνικό εμφύλιο.

Δεύτερον, διερευνούμε ποιος ήταν ο ρόλος του Δόγματος Τρούμαν και των σχετικών αποφάσεων του αμερικανικού κράτους. Ζητούμενο είναι να αποσαφηνίσουμε πώς η Ελλάδα εντάχθηκε στο ευρύτερο πλαίσιο της πολιτικής ανάσχεσης του κομμουνισμού και με ποιον τρόπο η αμερικανική βοήθεια διαμορφώθηκε ως εργαλείο αυτής της πολιτικής.

Τρίτο ερώτημα αποτελεί η συγκεκριμένη μορφή που πήρε η αμερικανική εμπλοκή, δηλαδή πώς οργανώθηκαν οι διπλωματικές, στρατιωτικές και οικονομικές παρεμβάσεις, ποια ήταν η σχέση ανάμεσα στη διπλωματική ρητορική και τις πρακτικές αποφάσεις, και πώς όλα αυτά επηρέασαν την καθημερινή λειτουργία του ελληνικού κράτους και των ενόπλων δυνάμεων.

Τέλος, θέτουμε το ερώτημα σε ποιον βαθμό η αμερικανική εμπλοκή συνέβαλε στην τελική έκβαση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου και πώς επηρέασε τη θέση της Ελλάδας στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα και ειδικά στο δυτικό στρατόπεδο. Με αυτά τα ερωτήματα επιδιώκουμε να κατανοήσουμε όχι μόνο τι έκαναν οι Ηνωμένες Πολιτείες στην Ελλάδα, αλλά και πώς οι επιλογές τους συνδέθηκαν με τις εσωτερικές ελληνικές εξελίξεις.

Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα

Η μελέτη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου παραμένει κεντρικό πεδίο της σύγχρονης ελληνικής ιστοριογραφίας, καθώς η σύγκρουση αυτή σημάδεψε βαθιά την πολιτική, κοινωνική και διεθνή πορεία της χώρας. Η παρούσα διπλωματική εργασία αποκτά ιδιαίτερη αναγκαιότητα επειδή εστιάζει ειδικά στον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών, σε μια περίοδο κατά την οποία διαμορφώνεται το ψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα και η Ελλάδα μετατρέπεται σε πεδίο αντιπαράθεσης αλλά και δοκιμής της αμερικανικής στρατηγικής.

Η ανάλυση της αμερικανικής εμπλοκής δεν περιορίζεται στην απλή παράθεση γεγονότων. Στοχεύει στο να φωτίσει τις βαθύτερες λογικές της αμερικανικής πολιτικής, τα γεωπολιτικά και ιδεολογικά κίνητρα και τις συνέπειες που είχαν για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο συμβάλλει στην κατανόηση των διεθνών ισορροπιών και των

τρόπων με τους οποίους οι μεγάλες δυνάμεις επηρεάζουν τις εσωτερικές εξελίξεις μικρότερων κρατών.

Η σπουδαιότητα της εργασίας έγκειται επίσης στο ότι επιχειρεί να συνδέσει την ιστορία του ελληνικού εμφυλίου με την ιστορία του Ψυχρού Πολέμου, δείχνοντας πως η Ελλάδα δεν αποτέλεσε ένα κλειστό, αποκλειστικά εσωτερικό πεδίο σύγκρουσης, αλλά εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο διεθνές σύστημα. Η μελέτη της διπλωματικής, στρατιωτικής και οικονομικής πλευράς της αμερικανικής εμπλοκής μας βοηθά να διαμορφώσουμε μια πιο σύνθετη και ολοκληρωμένη εικόνα για την ελληνική μεταπολεμική ιστορία.

Τέλος, η διπλωματική αυτή εργασία έχει παιδαγωγική και επιστημονική αξία, καθώς ενισχύει την ικανότητα κριτικής προσέγγισης ιστορικών γεγονότων από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής και των γεωπολιτικών συμφερόντων. Μέσα από την κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στις επιλογές των Ηνωμένων Πολιτειών και στις ελληνικές εσωτερικές διεργασίες, ο μελετητής αποκτά εργαλεία για βαθύτερη ανάλυση τόσο της ελληνικής ιστορίας όσο και της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος.

Μεθοδολογία

Η παρούσα διπλωματική εργασία βασίζεται σε ιστορική και βιβλιογραφική έρευνα και έχει ως στόχο να διερευνήσει τον ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών στην έναρξη και την εξέλιξη του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, με έμφαση στις διπλωματικές, στρατιωτικές και οικονομικές διαστάσεις της εμπλοκής τους. Η μεθοδολογική προσέγγιση περιλαμβάνει την ανάλυση τόσο πρωτογενών όσο και δευτερογενών πηγών, ώστε να επιτευχθεί μια όσο γίνεται πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του θέματος.

Ως προς τις πρωτογενείς πηγές, αξιοποιούμε κυρίως επίσημα έγγραφα της αμερικανικής και βρετανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως δημοσιεύονται στη σειρά *Foreign Relations of the United States* για τα έτη που μας ενδιαφέρουν, καθώς και υπομνήματα, τηλεγραφήματα και εκθέσεις που αφορούν την Ελλάδα, τον ελληνικό εμφύλιο και την εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν. Σημαντική θέση κατέχουν η έκθεση και τα τηλεγραφήματα του Paul Porter, τα κείμενα του Dean Acheson και ο λόγος του Προέδρου Τρούμαν προς το Κογκρέσο, με τον οποίο ανακοινώθηκε η αμερικανική βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία.

Ως προς τις δευτερογενείς πηγές, μελετούμε ιστορικά έργα και μονογραφίες που αναλύουν την περίοδο, με έμφαση στην αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς και στη διεθνή διάσταση του ελληνικού εμφυλίου.

Η εργασία οργανώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο λειτουργεί ως εισαγωγικό μέρος και εξετάζει τη μετάβαση από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή στην Ελλάδα την περίοδο 1943–1947 και το διεθνές ψυχροπολεμικό πλαίσιο. Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στις διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας και Ηνωμένων Πολιτειών και στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια του εμφυλίου. Το τρίτο κεφάλαιο αναλύει τη στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ, ενώ το τέταρτο εξετάζει την οικονομική βοήθεια και την παρουσία της αμερικανικής οικονομικής αποστολής.

Σε όλη την εργασία ακολουθούμε κριτική ανάλυση των πηγών, επιδιώκοντας να αποτυπώσουμε την πολυπλοκότητα της αμερικανικής εμπλοκής και να αποφύγουμε μονοδιάστατες ερμηνείες. Συγκρίνουμε τις επίσημες θέσεις των κυβερνήσεων με τις μεταγενέστερες ιστορικές ερμηνείες και προσπαθούμε να συνδέσουμε τις διεθνείς επιλογές των ΗΠΑ με τις εσωτερικές εξελίξεις στην Ελλάδα, ώστε να αναδείξουμε τη σύμπλεξη των εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων που διαμόρφωσαν την πορεία και την έκβαση του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.

Κεφάλαιο 1^ο : Από τη Βρετανική επιρροή στην Ελλάδα στην Αμερικανική (1943-1947)

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάσαμε τη μετάβαση από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1943–1947. Πρόκειται για μια κρίσιμη τετραετία, κατά την οποία η Ελλάδα πέρασε από την Κατοχή στην Απελευθέρωση, γνώρισε τη σύγκρουση του Δεκεμβρίου 1944 και την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, ενώ ταυτόχρονα μετατράπηκε από πεδίο βρετανικής πολιτικής σε δοκιμαστικό χώρο της αμερικανικής στρατηγικής του Ψυχρού Πολέμου. Η περίοδος αυτή συνδέεται στενά τόσο με την εσωτερική πόλωση της ελληνικής κοινωνίας όσο και με τη διαμόρφωση ενός νέου διεθνούς συστήματος αντιπαράθεσης ανάμεσα στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση.

Βασικός στόχος μας είναι να φωτίσουμε πώς και γιατί η Ελλάδα κατέστη «πρώτο πεδίο» ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού. Εστιάζουμε, αφενός, στην προοδευτική αποδυνάμωση και οικονομική εξάντληση της Βρετανίας, που την υποχρέωσαν να περιορίσει και τελικά να τερματίσει τη στρατιωτική και οικονομική της παρουσία στην Ελλάδα, και, αφετέρου, στη σταδιακή ανάληψη της ευθύνης από τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες διαμόρφωσαν μια νέα παγκόσμια στρατηγική ανάρχεσης του κομμουνισμού, με το ελληνικό ζήτημα να λειτουργεί ως αρχική δοκιμή αυτής της πολιτικής. Παράλληλα, εξετάσαμε πώς η σύγκρουση των υπερδυνάμεων και ο φόβος για την εξάπλωση του κομμουνισμού διασταυρώνονται με τις ελληνικές εσωτερικές διαιρέσεις, τα κατάλοιπα της Κατοχής και τη δυναμική του εμφυλίου.

1.1. Ιστορικό υπόβαθρο

Η πρώτη φάση του ελληνικού εμφυλίου, εκτείνεται μέσα στην Κατοχή, από τις αρχές του 1943 έως την απελευθέρωση του 1944 και αφορά τις ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα στις αριστερές, υπό το ΚΚΕ, δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και τις αντιμοναρχικές, αλλά αντικομμουνιστικές αντιστασιακές οργανώσεις στα βουνά (ΕΔΕΣ), με στόχο τον έλεγχο της μεταπολεμικής εξουσίας. Το ΚΚΕ, που είχε προηγουμένως διωχθεί από τη δικτατορία Μεταξά, απέκτησε καθοριστικό πλεονέκτημα επειδή, μέσα στο κενό νόμιμης εξουσίας, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ συνδύαζε αντιστασιακή δράση, κοινωνική πρόνοια και μαζική κινητοποίηση, ενώ ταυτόχρονα εξουδετέρωνε βίαια τους πολιτικούς του αντιπάλους, μοναρχικούς και

ρεπουμπλικάνους⁴. Το ΕΑΜ, αναπτύχθηκε σε μεγάλη οργάνωση με λαϊκή βάση ενώ ήταν η μόνη αντιστασιακή δύναμη με πραγματικά πανελλαδική εμβέλεια. Στο τέλος της Κατοχής έλεγχε τα δύο τρίτα περίπου της χώρας που είχαν απελευθερωθεί, ενώ διατηρούσε σημαντική παρουσία και στις κατεχόμενες πόλεις. Μέσα από το ΕΑΜ και τον στρατιωτικό του βραχίονα, τον ΕΛΑΣ, οργανώθηκαν μορφές τοπικής διοίκησης και λαϊκής δικαιοσύνης και συγκροτήθηκε η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, με δικό της συμβούλιο και αντιπροσώπους⁵. Αυτή η εμπειρία έδωσε στην ελληνική Αριστερά κύρος και οργανωτική δύναμη. Ταυτόχρονα προκάλεσε ανησυχία στις συντηρητικές δυνάμεις μέσα στη χώρα αλλά και στους Βρετανούς και στους Αμερικανούς, οι οποίοι έβλεπαν τον κίνδυνο να προκύψει στην Ελλάδα ένα καθεστώς πολύ πιο κοντά στη Σοβιετική Ένωση⁶.

Σε διεθνές επίπεδο, οι ΗΠΑ τήρησαν αποστασιοποιημένη και αμφίθυμη στάση, δηλώνοντας ότι τα ελληνικά ζητήματα πρέπει να τα λύσουν οι ίδιοι οι Έλληνες, ενώ η Σοβιετική Ένωση αποθάρρυνε κάθε προσδοκία άμεσης στήριξης προς τους Έλληνες κομμουνιστές, προτιμώντας τη συνεργασία τους με την εξόριστη κυβέρνηση⁷.

Αντίθετα, η Βρετανία παρενέβη ενεργά και μέσω της SOE προσπάθησε να ελέγξει και να εξισορροπήσει τις αντιστασιακές οργανώσεις, ενώ η αποτυχία της Διάσκεψης του Καΐρου (Αύγουστος 1943) και η αδυναμία ένταξης της Αντίστασης σε μια ευρύτερη πολιτική λύση οδήγησαν στην κλιμάκωση του «πρώτου γύρου» του εμφυλίου, παρότι συμφωνίες όπως η Πλάκα (Φεβρουάριος 1944), ο Λίβανος (Μάιος 1944) και η Καζέρτα (Σεπτέμβριος 1944) επιχείρησαν, χωρίς τελική επιτυχία, να σταθεροποιήσουν την κατάσταση⁸.

1.2. Η Βρετανία στην Ελλάδα μέχρι το 1945

Η Βρετανία είχε χτίσει από τον δέκατο ένατο αιώνα μια ισχυρή θέση στη Μεσόγειο. Έλεγε σημεία όπως το Γιβραλτάρ, τη Μάλτα, τη Διώρυγα του Σουέζ και περιοχές με πετρέλαιο στη Μέση Ανατολή. Στηριζόταν σε αυτά για τις θαλάσσιες συγκοινωνίες προς την

⁴ Iatrides, John O., and Nicholas X. Rizopoulos. 2000. "The International Dimension of the Greek Civil War." *World Policy Journal* 17 (1): 87-103, σ. 88-90

⁵ Stavrianos, Leften S. *Greece: American Dilemma and Opportunity*. Chicago: Henry Regnery, 1952, σ. 72-84

⁶ Στο ίδιο, σ. 83-84

⁷ Iatrides, and Rizopoulos "The International Dimension of the Greek Civil War." *Ο.π.*, σ. 89-90

⁸ Στο ίδιο, σ. 90-92

Ινδία και την Άπω Ανατολή. Η Ελλάδα βρισκόταν πάνω σε αυτές τις γραμμές και γι' αυτό είχε στρατηγική σημασία για τη βρετανική πολιτική⁹.

Με την κατάληψη της Ελλάδας από τις δυνάμεις του Άξονα, οι Βρετανοί βοήθησαν τον βασιλιά Γεώργιο Β' και μια μικρή κυβέρνηση να φύγουν στο εξωτερικό. Η κυβέρνηση αυτή εγκαταστάθηκε τελικά στο Κάιρο, με πρωθυπουργό τον Εμμανουήλ Τσουδερό. Παρόλο που ο Τσουδερός είχε αντιδικτατορικό παρελθόν, πολλοί Έλληνες αμφισβητούσαν τη νομιμότητα και την αντιπροσωπευτικότητα αυτής της κυβέρνησης. Το πρόβλημα δεν ήταν μόνο το ότι βρισκόταν στο εξωτερικό. Ήταν και η στενή σύνδεσή της με τη μοναρχία, η οποία ήταν ήδη φορτισμένο θέμα¹⁰.

Στην αρχή του πολέμου η βρετανική πολιτική απέναντι στον Γεώργιο Β' ήταν σκόπιμα θολή. Το Λονδίνο αναγνώριζε τον βασιλιά και την κυβέρνηση Τσουδερού ως νόμιμη ελληνική εξουσία και τυπικά δεσμευόταν ότι ο ελληνικός λαός θα αποφάσιζε μόνος του για το πολίτευμα μετά την απελευθέρωση¹¹. Ταυτόχρονα όμως, ο Τσόρτσιλ δήλωνε ανοιχτά πως στόχος της Βρετανίας ήταν να στηρίξει τον Γεώργιο¹² και να μην επιτρέψει την αποδυνάμωση της εξόριστης κυβέρνησης, ενώ οι δηλώσεις του πρέσβη Palairet το 1942 ερμηνεύτηκαν από το Στέμμα ως υπόσχεση βέβαιης επαναφοράς, προκαλώντας αντιδράσεις από φιλελεύθερους πολιτικούς που φοβούνταν ότι αγνοείται η λαϊκή βούληση¹³.

Παράλληλα, οι στρατιωτικές ανάγκες έσπρωχναν τους Βρετανούς σε συνεργασία με όλες τις αντιστασιακές οργανώσεις, και κυρίως με το μαζικό ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, του οποίου οι αντάρτες ήταν εμφανώς εχθρικοί προς τον βασιλιά και ζητούσαν δημοψήφισμα¹⁴. Όταν έγινε

⁹ Sfikas, Thanasis D. *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Keele: Keele University Press, 1994, σ. 15

¹⁰ Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να ειπωθεί ότι στο εσωτερικό της χώρας, ο Μεσοπόλεμος ήταν περίοδος έντονων διχασμών. Η αντιπαράθεση ανάμεσα σε βενιζελικούς και βασιλικούς, οι επεμβάσεις του στρατού και η δικτατορία του Μεταξά σημάδεψαν βαθιά το πολιτικό σύστημα. Η δικτατορία συνέδεσε το όνομα του βασιλιά Γεωργίου με ένα αυταρχικό καθεστώς και ενίσχυσε την αντιμοναρχική στάση μεγάλου μέρους της κοινωνίας Frazier, Robert. *Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47*. Basingstoke: Macmillan, 1991, σ. 1-4.

¹¹ Ο Τσόρτσιλ αντιμετωπίζει τον βασιλιά Γεώργιο Β' ως κύριο εγγυητή της βρετανικής σύνδεσης και επιδιώκει με αποστολικό ζήλο την επιστροφή του στον θρόνο. Παράλληλα, υποστηρίζει την εξόριστη κυβέρνηση Τσουδερού, ασκώντας πιέσεις να παρουσιαστεί με «συνταγματικό» και «φιλελεύθερο» προφίλ, ώστε η βρετανική πολιτική να γίνει πιο αποδεκτή Βλ. Sfikas, Thanasis D. *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Keele: Keele University Press, 1994, σ. 24-25.

¹² Το φθινόπωρο του 1941 το Foreign Office άνοιξε το λεγόμενο «Συνταγματικό Ζήτημα» και προσπάθησε να βελτιώσει τη θέση του Γεωργίου. Ζήτησε από τον βασιλιά να ακυρώσει τις πράξεις του καθεστώτος Μεταξά. Εκείνος πράγματι εξέδωσε δήλωση με την οποία κατήγγησε τους νόμους της 4ης Αυγούστου. Ωστόσο δεν ήθελε να δεσμευτεί για το αν και πότε θα τεθεί το θέμα της μορφής του πολιτεύματος σε μια μελλοντική λαϊκή απόφαση. Βλ. Frazier, Robert. *Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47*. Basingstoke: Macmillan, 1991, σ. 3

¹³ Στο ίδιο, σ. 5-7

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 10-11

σαφές στο Foreign Office ότι η ενίσχυση τέτοιων δυνάμεων υπονόμει τις μοναρχικές προοπτικές, η στάση άλλαξε. Από τις αρχές του 1943 η λογική της ουδετερότητας εγκαταλείφθηκε, η ιδέα δημοψηφίσματος πριν την επιστροφή απορρίφθηκε, και οι βρετανικές υπηρεσίες κλήθηκαν να στηρίζουν κατά προτεραιότητα τις φιλοβασιλικές ομάδες. Η δήλωση του Μαρτίου 1943 σφράγισε αυτή τη στροφή σε γραμμή στήριξη του βασιλιά «με κάθε κόστος», που αντανάκλούσε περισσότερο την προσωπική επιμονή του Τσώρτσιλ παρά τις επιφυλάξεις του Υπουργείου εξωτερικών¹⁵¹⁶.

Καθώς το EAM ισχυροποιείται, οι Βρετανοί προσπάθησαν να συγκροτήσουν ένα ενιαίο αντι-εαμικό μέτωπο από τα παραδοσιακά αστικά κόμματα, τα οποία έβλεπαν στο EAM όχι μόνο τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» αλλά και έναν μαζικό, λαϊκό ανταγωνιστή που απειλεί να τα καταστήσει πολιτικά περιθωριακά¹⁷. Οι Βρετανοί, ανησυχώντας για τη διατήρηση της επιρροής τους και την αποτροπή μιας κομμουνιστικής επικράτησης, επιδίωξαν να υπονομεύσουν τη συνοχή του EAM και να καλλιεργήσουν συνθήκες ελεγχόμενης υποχώρησης. Παρότι διατήρησαν την υπεροχή τους στην Αθήνα, δεν ήταν βέβαιοι ότι μπορούσαν να αντέξουν έναν παρατεταμένο πόλεμο στην ηπειρωτική Ελλάδα¹⁸.

Οι κρίσιμες καμπές αυτής της προσπάθειας είναι:

Η Διάσκεψη του Λιβάνου (Μάιος 1944), όπου το EAM πιέζεται να αποδεχθεί συμμετοχή σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας με μειοψηφικό ρόλο και ασαφή δέσμευση για το μέλλον της μοναρχίας¹⁹.

Η ΠΕΕΑ και η «κυβέρνηση του βουνού» ως απάντηση του EAM, με στόχο τη θεσμική κατοχύρωση της λαϊκής εξουσίας στις ελεγχόμενες περιοχές, αλλά και τη διαπραγμάτευση από θέση ισχύος²⁰.

Η Συμφωνία της Καζέρτας (Σεπτέμβριος 1944), με την οποία όλες οι αντιστασιακές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου του ΕΛΑΣ, τίθενται υπό τις διαταγές της κυβέρνησης και,

¹⁵ Στο Λονδίνο δεν υπήρχε ενιαία στάση. Στελέχη του Foreign Office έβλεπαν ότι στην Ελλάδα αναπτυσσόταν ισχυρή αντιμοναρχική διάθεση και ότι η τυφλή υποστήριξη προς τον βασιλιά θα δυσκόλευε τη μελλοντική συμφιλίωση. Ο Τσώρτσιλ όμως θεωρούσε τη μοναρχία σταθερό πυλώνα και πίστευε ότι ο βασιλιάς έπρεπε να επιστρέψει όσο γίνεται πιο γρήγορα για να στηρίξει μια φιλοβρετανική κυβέρνηση

¹⁶ Frazier, Robert. *Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47*. Basingstoke: Macmillan, 1991, σ. 13-14

¹⁷ Sfikas, Thanasis D. *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Keele: Keele University Press, 1994, σ. 23-24, 27-29

¹⁸ Λυμπεράτος, Μιχάλης Π. *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου*. Αθήνα: Βιβλιοράμα, 2010, σσ. 55-57.

¹⁹ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 28-29

²⁰ Στο ίδιο, σ. 26-28

στην πράξη, υπό το βρετανικό στρατηγό Σκόμπι. Αυτό περιορίζει σοβαρά την αυτονομία του ΕΛΑΣ τη στιγμή της Απελευθέρωσης²¹.

Μετά τις συμφωνίες αυτές, που υποβάθμισαν το ΕΑΜ-ΚΚΕ σε ελάσσονα εταίρο σε κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου και έθεσαν όλες τις αντιστασιακές οργανώσεις υπό Βρετανό διοικητή, οι Βρετανοί είχαν ήδη περιορίσει τις δυνατότητες του ΕΛΑΣ να καταλάβει την Αθήνα²².

Παράλληλα, ο Τσόρτσιλ είχε ήδη από το καλοκαίρι του 1944 επιδιώξει συνεννόηση με τον Στάλιν, καταλήγοντας στη γνωστή Συμφωνία των Ποσοστών στη Μόσχα (Οκτώβριος 1944), όπου η Ελλάδα καταγράφεται ως χώρα με 90% βρετανική και 10% σοβιετική επιρροή, σε αντιστάθμισμα της σοβιετικής κυριαρχίας στη Ρουμανία. Το γεγονός αυτό δείχνει την αποφασιστικότητα του Τσόρτσιλ να έχει ελεύθερο χέρι στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο²³. Η συμφωνία διασφάλισε τη βρετανική κυριαρχία στην περιοχή και επέτρεψε την καταστολή του ΕΑΜ, προλειαίνοντας το έδαφος για την αμερικανική εμπλοκή²⁴.

Ωστόσο, όταν τα βρετανικά στρατεύματα και η κυβέρνηση Παπανδρέου αποβιβάστηκαν στην Αθήνα τον Οκτώβριο 1944, η ΕΑΜική Αντίσταση είχε διαμορφώσει μια νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα, ενώ τα παραδοσιακά πολιτικά σχήματα είχαν σε μεγάλο βαθμό απονομιμοποιηθεί²⁵. Μετά την απελευθέρωση, η στρατηγική του ΚΚΕ παρέμεινε αμφίθυμη. Παρότι υπήρχαν σχέδια για επιβολή λαϊκού καθεστώτος, η ηγεσία δίσταζε, αβέβαιη για τη στήριξή της πέρα από τον αριστερό χώρο και φοβούμενη ανοιχτή ρήξη με τη Βρετανία. Γι' αυτό αναζητά βοήθεια σε Βελιγράδι και Σόφια, ενώ μέσω Δημητρώφ και Μολότοφ απευθύνθηκε και στη Μόσχα, λαμβάνοντας όμως ουσιαστικά αποθαρρυντικά μηνύματα, χωρίς υπόσχεση ενεργού σοβιετικής στήριξης²⁶.

Η σύγκρουση που θα ακολουθήσει τον Δεκέμβριο του 1944 και η πορεία προς τον Εμφύλιο είναι αποτέλεσμα της σύγκρουσης δύο διαφορετικών οραμάτων για τη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τη μία, η προσπάθεια του βρετανικού παράγοντα και των

²¹ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 28-30

²² Iatrides, John O., and Nicholas X. Rizopoulos. 2000. "The International Dimension of the Greek Civil War." *World Policy Journal* 17 (1): 87-103, σ. 92-93

²³ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 30

²⁴ Resis, Albert. "The Churchill-Stalin Secret 'Percentages' Agreement on the Balkans." (1978): 368-387, σ. 368-370.

²⁵ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 21, 31

²⁶ Iatrides and Rizopoulos. "The International Dimension of the Greek Civil War." Ο.π., σ. 93-94

παραδοσιακών δυνάμεων να αποκαταστήσουν τη μοναρχία και την παλιά τάξη και από την άλλη, η επιδίωξη του ΕΑΜ για βαθύτερο κοινωνικό και πολιτικό μετασχηματισμό²⁷.

Η Συμφωνία της Βάρκιζας δεν αποτέλεσε την αφετηρία ενός προαποφασισμένου Τρίτου Γύρου από το ΚΚΕ, αλλά μια χαμένη ευκαιρία εκδημοκρατισμού, την οποία υπονόμωσε κυρίως ο τρόπος που εφαρμόστηκε από το ελληνικό κράτος και τον βρετανικό παράγοντα. Η συμφωνία, δημοσιευμένη ως συντακτική πράξη με ισχύ θεμελιώδους νόμου, προέβλεπε αφοπλισμό του ΕΛΑΣ, αμνηστία και αποκατάσταση πολιτικών ελευθεριών, όμως στην πράξη εφαρμόστηκε μονόπλευρα. Η Αριστερά παρέδωσε τα όπλα, ενώ ο κρατικός μηχανισμός διατήρησε τον αυταρχικό νομικό κορμό της μεταξικής περιόδου και της Κατοχής, ενσωμάτωσε στους μηχανισμούς ασφαλείας πρώην ταγματασφαλίτες και άλλους συνεργάτες των κατακτητών και ανέχτηκε (αν δεν ενθάρρυνε) τη «λευκή τρομοκρατία» στην ύπαιθρο²⁸. Οι Βρετανοί, έχοντας ήδη επέμβει στρατιωτικά στα Δεκεμβριανά, στήριξαν αυτή την παλινόρθωση της προπολεμικής ελίτ και δεν άσκησαν ουσιαστική πίεση για εφαρμογή των όρων προστασίας της Αριστεράς, καθώς προτεραιότητά τους ήταν η σταθεροποίηση μιας σταθερά αντικομμουνιστικής Ελλάδας εντός της δικής τους σφαίρας επιρροής, παρά η ισόρροπη εφαρμογή της Βάρκιζας και η πραγματική εθνική συμφιλίωση²⁹.

1.3. Η κρίση της βρετανικής αυτοκρατορίας και η στροφή στην Αμερική

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετώπισαν αρχικά την Ελλάδα ως μια υπόθεση που ανήκε κυρίως στη Βρετανία. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμη τον Νοέμβριο του 1945 ανώτερος αξιωματούχος του βρετανικού Foreign Office παραπονιόταν πως η τυπική απάντηση του State Department σε αιτήματα βοήθειας ήταν: «*Greece is your headache*»³⁰. Η στάση αυτή της σχετικής αποστασιοποίησης όμως μεταβλήθηκε σταδιακά, καθώς μέσα στο 1945 έσφιξε ο σοβιετικός έλεγχος στην Πολωνία, στη Ρουμανία και στη Βουλγαρία, διαλύοντας την «ψευδαίσθηση» μιας δημοκρατικής Ανατολικής Ευρώπης από την οποία θα μπορούσαν οι μεγάλες δυνάμεις να αποσυρθούν³¹.

²⁷ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 30-32

²⁸ Richter, Heinz. 1981. "The Varkiza Agreement and the Origins of the Civil War." In *Greece in the 1940s: A Nation in Crisis*, edited by John O. Iatrides, 167–80. Hanover, NH: University Press of New England, σ. 167-70, 173-77

²⁹ Στο ίδιο, σ. 175-77

³⁰ Close, David H. *The Origins of the Greek Civil War*. London: Longman, 1995, σ. 203

³¹ Στο ίδιο, σ. 203-204

Ωστόσο, η δυσκολία της Βρετανίας να συνεχίσει την οικονομική υποστήριξη στην Ελλάδα έθεσε έβγαλε την Αμερική από την στάση ουδετερότητας.

Παρόλο που η Βρετανία βγήκε από τον πόλεμο στην πλευρά των νικητών, η οικονομική της κατάσταση ήταν πολύ δύσκολη. Ο Jones παρουσιάζει στοιχεία για τις καταστροφές σε βιομηχανικό εξοπλισμό, για τη μείωση των εξαγωγών και για τη μετατροπή της χώρας από πιστωτή σε οφειλέτη στο διεθνές σύστημα. Το βρετανικό κράτος είχε πουλήσει σημαντικό μέρος των επενδύσεών του στο εξωτερικό για να χρηματοδοτήσει τον πόλεμο και είχε συγκεντρώσει μεγάλες υποχρεώσεις προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά³².

Το State Department υπολόγιζε ότι, για να καλύψει η Βρετανία τις απώλειες από εισόδημα του εξωτερικού και να αποπληρώσει τα χρέη της προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά, θα χρειαζόταν ένα οικονομικό «θαύμα», δηλαδή αύξηση των εξαγωγών σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από εκείνα του 1938. Αυτό θεωρούνταν δύσκολο, καθώς ο περιορισμός σε καύσιμα και ηλεκτρική ενέργεια ανάγκαζε πολλές βιομηχανίες να σταματούν τη λειτουργία τους και η ανεργία είχε ανέβει σε πολύ υψηλά επίπεδα³³.

Σε αυτό το πλαίσιο, η βρετανική πολιτική από την μια στόχευε στην αποκατάσταση της επιρροής της στην Ελλάδα και στη δημιουργία φιλικής κυβέρνησης που θα στήριζε την παρουσία της χώρας στην Ανατολική Μεσόγειο. Ταυτόχρονα όμως η οικονομική αδυναμία περιόριζε πολύ τη δυνατότητα μακροχρόνιας παραμονής³⁴.

Παρόλο που οι Βρετανοί θα συνέχιζαν να βοηθούν στην οργάνωση και την εκπαίδευση του στρατού η ελληνική κυβέρνηση θα χρειαζόταν να στραφεί στις Ηνωμένες Πολιτείες για οικονομική ενίσχυση. Ο Bevin συμβούλεψε να μην αναφέρουν τίποτα στην ελληνική πλευρά πριν συζητήσει ο ίδιος με τους Αμερικανούς για αυτό το ζήτημα. Το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών θα έστελνε επίσημα έγγραφα στην Ουάσιγκτον εξηγώντας τι συμβαίνει και ζητώντας από τις ΗΠΑ να αναλάβουν εκείνες την ευθύνη της βοήθειας³⁵.

³² Jones, Howard. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989, σ. 32

³³ Στο ίδιο, σ. 32

³⁴ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945-49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 14-15

³⁵ Jones. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. Ο.π., σ. 31

Ωστόσο, στις αρχές του 1947 η βρετανική κυβέρνηση κατέληξε ότι δεν μπορούσε να συνεχίσει να χρηματοδοτεί την Ελλάδα και την Τουρκία. Ο υπουργός Εξωτερικών Bevin ενημέρωσε το υπουργικό συμβούλιο ότι η στρατιωτική βοήθεια προς τον ελληνικό στρατό θα έληγε στο τέλος Μαρτίου 1947. Προτάθηκε να δοθεί ακόμη μια φορά υλικό αξίας δύο εκατομμυρίων λιρών και να περιοριστούν οι βρετανικές δυνάμεις στην Ελλάδα σε μία ταξιαρχία, αλλά η γενική γραμμή ήταν ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να στραφεί στις Ηνωμένες Πολιτείες για βοήθεια³⁶.

Στις 21 Φεβρουαρίου 1947, ο πρώτος γραμματέας της βρετανικής πρεσβείας στην Ουάσινγκτον παρέδωσε στο State Department δύο σημειώματα, ένα για την Ελλάδα και ένα για την Τουρκία. Σε αυτά η βρετανική κυβέρνηση δήλωνε ότι σε περίπου έξι εβδομάδες θα σταματούσε τη βοήθεια προς τις δύο χώρες και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να αποφασίσουν αν θα αναλάβουν οι ίδιες την ευθύνη στήριξης. Στο σημείωμα για την Ελλάδα, ο εκφράζει την «ένθερμη ελπίδα» ότι οι Αμερικανοί θα «επωμιστούν, από την 1η Απριλίου 1947, το οικονομικό βάρος» που μέχρι τότε έφερε η Βρετανία³⁷. Για την Ελλάδα αναφερόταν ότι χρειαζόταν άμεσα στρατιωτική δράση κατά των ανταρτών την άνοιξη και ότι η βρετανική συμβολή θα περιοριζόταν σε ορισμένο υλικό. Οι υπόλοιπες ανάγκες θα έπρεπε να καλυφθούν από την αμερικανική πλευρά³⁸. Μάλιστα, στο υπόμνημα της Βρετανικής Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον η κυβέρνηση του Λονδίνου δήλωνε ότι «για στρατηγικούς και πολιτικούς λόγους, η Ελλάδα και η Τουρκία δεν πρέπει να περιέλθουν υπό σοβιετική επιρροή» και καλεί τις ΗΠΑ να αναλάβουν το κύριο βάρος της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας³⁹.

Η κίνηση αυτή σήμανε ουσιαστικά το τέλος μιας μακράς περιόδου κατά την οποία η Βρετανία είχε τον πρώτο λόγο στην Ελλάδα. Η Αθήνα έμενε πλέον χωρίς τον παραδοσιακό της προστάτη και στρεφόταν προς την Ουάσινγκτον⁴⁰.

1.4. Το διεθνές ψυχροπολεμικό σύστημα και η αμερικανική στρατηγική

³⁶ Jones, *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. Ό.π., σ. 32-33

³⁷ Great Britain. Embassy (Washington). "Memorandum, February 21, 1947." In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*, 32-35. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

³⁸ Jones, *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. Ό.π., σ. 32-33

³⁹ Great Britain. Embassy (Washington). "Memorandum, February 21, 1947." In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*, 32-35. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

⁴⁰ Close, *The Origins of the Greek Civil War*. Ό.π., σ. 203

Παράλληλα, η εμφύλια διαμάχη στην Ελλάδα δεν μπορεί να ιδωθεί μόνο ως εγχώριο γεγονός. Η διεθνής διάστασή της αντανάκλα τη μετάβαση από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στον Ψυχρό Πόλεμο και την ανασυγκρότηση των γεωπολιτικών ισορροπιών⁴¹.

Σε επίπεδο διεθνούς συστήματος, ο Ψυχρός Πόλεμος θεωρήθηκε συνήθως μια περίοδος αυστηρής διπολικής οργάνωσης, με δύο μπλοκ (NATO-Δύση και Σύμφωνο της Βαρσοβίας-Ανατολή), όπου οι μικρότερες χώρες λειτούργησαν ως υποχείρια των υπερδυνάμεων και η ιδεολογία «κομμουνισμός έναντι στην φιλελεύθερη δημοκρατία» υποτίθεται ότι καθορίζει πλήρως τις επιλογές τους. Σύμφωνα με αυτή την εικόνα, οι κομμουνιστές εμφανίζονταν ως υποχείρια της Μόσχας και οι συντηρητικοί ή κεντρώοι ως πιστοί σύμμαχοι της Ουάσινγκτον⁴².

Αρχικά, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι Ηνωμένες Πολιτείες κράτησαν αποστάσεις αφήνοντας τη Βρετανία να χειριστεί το ελληνικό πρόβλημα και περιοριζόμενες σε συμμετοχή σε εκλογικές αποστολές και ανθρωπιστική βοήθεια, αλλά από το φθινόπωρο του 1946, καθώς η ένταση με τη Σοβιετική Ένωση κλιμακώνεται, η ελληνική κρίση επαναπροσεγγίστηκε από τις ΗΠΑ ως μέρος μιας ευρύτερης σταλινικής επιθετικής στρατηγικής⁴³. Έτσι, ο ελληνικός εμφύλιος έπαψε να είναι στα μάτια της Ουάσινγκτον ένα τοπικό πρόβλημα και έγινε δοκιμαστικός λίθος της πολιτικής περιορισμού. Η μαζική αμερικανική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στο τέλος της δεκαετίας του 1940 αποσκοπούσε ταυτόχρονα στην ήττα των ανταρτών και στη σταθεροποίηση ενός κράτους-φυλακίου της Δύσης στην Ανατολική Μεσόγειο⁴⁴.

Η αμερικανική κυβέρνηση είχε ήδη καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η σοβιετική ηγεσία χρησιμοποιούσε μια σειρά από πολιτικά, οικονομικά και ψυχολογικά μέσα για να ενισχύσει τη θέση της διεθνώς. Μυστικές αναφορές όπως η έκθεση των Clark Clifford⁴⁵ και George Elsey το 1946 που βασίστηκαν και στις αναλύσεις του διπλωμάτη George Kennan⁴⁶,

⁴¹ Senczysyn, Magdalena. "The Greek Civil War (1944-1949) - Outline." In *The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, edited by Magdalena Senczysyn. Szczecin, 2016, σσ.30- 31

⁴² J.O. Iatrides, 'Greece in the Cold War and beyond', *Journal of Hellenic Diaspora* 19, 2 (1993), pp. 19-20, σ. 12-13

⁴³ Στο ίδιο, σ. 17-18

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 18-19

⁴⁵ Στην έκθεση Clifford-Elsey προς τον Τρούμαν, η Σοβιετική Ένωση παρουσιάζεται ως αντίπαλος που θα συκρατηθεί μόνο αν πειστεί ότι θα χάσει έναν πιθανό πόλεμο. Γι' αυτό ο Clifford τονίζει ότι «The prospect of defeat is the only sure means of deterring the Soviet Union» και πως οι ΗΠΑ «must be prepared to wage atomic and biological warfare» αν χρειαστεί. Βλ. Report, "American Relations With The Soviet Union" by Clark Clifford ["Clifford-Elsey Report"], September 24, 1946. Conway Files, Truman Papers. <https://ysmithcpallen.com/sites/default/files/sites/all/documents/Clark%20Clifford%20Report.pdf>

⁴⁶ το «Μακροσκελές Τηλεγράφημα» του Kennan λέει ουσιαστικά ότι η ΕΣΣΔ είναι ιδεολογικά και δομικά επεκτατική, δεν μπορεί να υπάρξει μόνιμη ειρηνική συνύπαρξη και καταπολεμά συστηματικά τον δυτικό κόσμο. Προτείνει ότι η απάντηση των ΗΠΑ δεν είναι ο πόλεμος αλλά μια μακροχρόνια, σθεναρή «ανάσχεση»

υποστήριζαν ότι η Σοβιετική Ένωση επιδιώκει να επεκτείνει την επιρροή της χρησιμοποιώντας κάθε μέσο εκτός της άμεσης στρατιωτικής σύγκρουσης. Η πρόταση αυτών των κειμένων ήταν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έπρεπε να είναι έτοιμες να χρησιμοποιήσουν όλα τα διαθέσιμα μέσα για να περιορίσουν αυτή την εξάπλωση, από την οικονομική βοήθεια μέχρι την ψυχολογική πίεση και, αν χρειαστεί, τη στρατιωτική ισχύ⁴⁷.

Παράλληλα, οι υπηρεσίες πληροφοριών τόνιζαν ότι η Σοβιετική Ένωση απέφευγε τη μετωπική σύγκρουση αλλά χρησιμοποιούσε εργαλεία όπως τα λαϊκά μέτωπα, την επιρροή σε κυβερνήσεις και τα ισχυρά κομμουνιστικά κόμματα σε χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ελλάδα⁴⁸.

Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να γίνει αναφορά και στον ρόλο του πετρελαίου. Πιο συγκεκριμένα, από το 1944 και μετά, Αμερικανοί ιθύνοντες, συνειδητοποιώντας τη ραγδαία αυξανόμενη σημασία του πετρελαίου της Μέσης Ανατολής, άρχισαν να υιοθετούν την παραδοσιακή βρετανική άποψη ότι η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ιράν συγκροτούν έναν βόρειο δακτύλιο άμυνας απέναντι στη ρωσική επέκταση. Η επίσκεψη του θωρηκτού *Missouri* στην Αθήνα, στις αρχές Απριλίου 1946, είχε ακριβώς αυτόν τον συμβολικό χαρακτήρα, όπου αποτέλεσε χειρονομία στρατιωτικής στήριξης προς τους Έλληνες αντικομμουνιστές και ερμηνεύτηκε θετικά από αυτούς⁴⁹.

1.5. Η κρίση του 1947 και το Δόγμα Τρούμαν

Στην Ουάσιγκτον κανείς δεν περίμενε μια τόσο γρήγορη αποχώρηση και οι Αμερικανοί πίστευαν ότι θα είχαν περιθώριο τριών ή τεσσάρων μηνών για να οργανώσουν τη νέα τους στάση απέναντι στην Ελλάδα. Όμως ο ξαφνικός τρόπος της βρετανικής ανακοίνωσης άλλαξε τα σχέδιά τους και έδωσε στους Αμερικανούς αξιωματούχους την ευκαιρία να ξεκινήσουν μια πολιτική που ήθελαν να εφαρμόσουν εδώ και καιρό⁵⁰.

της σοβιετικής επιρροής. George F. Kennan, "George Kennan's 'Long Telegram' (Moscow to Washington, February 22, 1946)," *National Security Archive*, The George Washington University. <https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>

⁴⁷ Jones, Howard. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989, σ. 9-11

⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 11-13

⁴⁹ Close, *The Origins of the Greek Civil War*. Ό.π., σ. 203-204

⁵⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμ. 16, *Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000, σελ. 138

Όταν έφτασαν στην Ουάσινγκτον τα βρετανικά σημειώματα της 21ης Φεβρουαρίου 1947, η αμερικανική κυβέρνηση βρέθηκε μπροστά σε ένα δίλημμα. Αν δεν βοηθούσε την Ελλάδα και την Τουρκία, ήταν πιθανό οι χώρες αυτές να καταρρεύσουν ή να στραφούν σε άλλες λύσεις. Αν αναλάμβανε, θα έμπαινε σε έναν ρόλο που μέχρι τότε ανήκε κυρίως στη Βρετανία. Οι υπεύθυνοι πολιτικής στο State Department και στον Λευκό Οίκο κατέληξαν ότι η εγκατάλειψη της Ελλάδας θα σήμαινε μήνυμα αδυναμίας προς τη Σοβιετική Ένωση και προς τις κυβερνήσεις της Ευρώπης που προσπαθούσαν να σταθούν απέναντι σε ισχυρά κομμουνιστικά κόμματα⁵¹.

Η άμεση ανησυχία της Αμερικής ήταν ότι η αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα θα εξαφάνιζε το βασικό εμπόδιο απέναντι στις κινήσεις των σοβιετικών δορυφόρων στα βόρεια σύνορα της χώρας. Μάλιστα ο Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ντιν Άτσεσον σε υπόμνημα προς τον Υπουργό Εξωτερικών (τότε ο Τζορτζ Μάρσαλ) ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Οι αναφορές από τους MacVeagh, Porter και Ethridge στην Αθήνα είναι ομόφωνες στην ανησυχία τους για την πιθανότητα η Ελλάδα να μην μπορέσει να διατηρήσει την ανεξαρτησία της....Εάν δεν δοθεί επείγουσα και άμεση υποστήριξη στην Ελλάδα, φαίνεται πιθανό να ανατραπεί η ελληνική κυβέρνηση και να έρθει στην εξουσία ένα ολοκληρωτικό καθεστώς της άκρας αριστεράς.»⁵² Σε αυτό το υπόμνημα, η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως τελευταίο φιλοδυτικό κράτος στα Βαλκάνια: «Η Ελλάδα είναι η μόνη βαλκανική χώρα που παραμένει προσανατολισμένη προς τις δυτικές δημοκρατίες.»⁵³ Μάλιστα τόνιζε την μεγάλη σημασία της χώρας στο διεθνές σκηνικό: «Η συνθηκολόγηση της Ελλάδας με τη σοβιετική κυριαρχία [...] θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει στην απώλεια ολόκληρης της Εγγύς και Μέσης Ανατολής και της βόρειας Αφρικής.»⁵⁴.

Σε αυτό το πλαίσιο, Ο Mark F. Ethridge (Αντιπρόσωπος των ΗΠΑ στην Επιτροπή Ερευνών του ΟΗΕ για τα Βαλκανικά σύνορα) σε τηλεγράφημα προς τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ θέτει τρία καίρια ερωτήματα:

⁵¹ Jones. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. Ό.π., σ. 14-16, 40-41

⁵² U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), doc. "Memorandum by the Under Secretary of State (Acheson) to the Secretary of State," February 21, 1947.

⁵³ Στο ίδιο

⁵⁴ Στο ίδιο

«(1) Αν η Ελλάδα προβεί σε αθέτηση, έχουμε σταματήσει την εφαρμογή της βίας στο Αζερμπαϊτζάν και την Τουρκία;

(2) Αν απελευθερωθεί αυτή η δύναμη, πού σταματά; Στη Γαλλία; στην Ιταλία; στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική; Ή μήπως η επιτυχία την κάνει να προχωρήσει πέρα από αυτό, στην Κίνα και την Άπω Ανατολή;

(3) Είναι όντως η ελπίδα για ειρήνη στον ΟΗΕ;»⁵⁵

Οι στρατιωτικοί ηγέτες των ΗΠΑ καταλάβαιναν καλά ότι η οικονομική κατάσταση της Βρετανίας θα την ανάγκαζε να μειώσει τον στρατό της παγκοσμίως. Ένα νομοσχέδιο στο Κοινοβούλιο θα επέτρεπε μάλιστα το 40 τοις εκατό των βρετανικών δυνάμεων στο εξωτερικό να αποτελείται από ξένους. Αυτή η μίξη τακτικού στρατού με μισθοφόρους θα έβαζε σε κίνδυνο την κυριαρχία των Βρετανών στη Μεσόγειο καθώς θα μείωνε την αποτελεσματικότητα του στρατού και θα έπληττε το κύρος του έθνους τους. Η παρακμή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας θα είχε τεράστια επίδραση στην εξωτερική πολιτική της Αμερικής⁵⁶.

Άρα η Ελλάδα μετατράπηκε σε πεδίο όπου οι ΗΠΑ δεν θα είναι μόνο οικονομικός χορηγός, αλλά και στρατιωτικός υποστηρικτής. Η απόφαση των ΗΠΑ να παρέμβουν στην Ελλάδα το 1947 περιγράφηκε ως μια συμφωνία με βαρύ τίμημα⁵⁷. Από την αμερικανική πλευρά στόχος ήταν η ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης και η Ελλάδα εντάχθηκε σε μια γενικότερη στρατηγική ενώ ο φιλελληνισμός έπαιξε ελάχιστο ρόλο. Από την ελληνική πλευρά οι πολιτικοί της Δεξιάς και του Κέντρου αποδέχτηκαν την αμερικανική κυριαρχία διότι η εναλλακτική ήταν η ήττα από το κομμουνιστικό αντάρτικο και η πιθανή εξόντωσή τους. Η αμερικανική βοήθεια συνοδευόταν από έντονη ανάμειξη στη διοίκηση και την πολιτική. Οι Αμερικανοί ήθελαν να φτιάξουν τον στρατό και την οικονομία αλλά κατάλαβαν γρήγορα πως αν επιχειρούσαν να αλλάξουν και το πολιτικό σύστημα κινδύνευαν να παραλύσουν κάθε ελληνική πρωτοβουλία και να φανεί ότι η χώρα δεν έχει αυτονομία⁵⁸.

⁵⁵ U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), doc. 501.BC Greece/2-2147, “The United States Representative on the United Nations Special Committee on the Balkans (Ethridge) to the Secretary of State,” Athens, February 21, 1947.

⁵⁶ Jones, Howard. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989, σ. 32-33

⁵⁷ Miller, James Edward. *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009, σ. 19-21

⁵⁸ Στο ίδιο., σ. 19-21

1.5.1. Η έκθεση του Paul Porter

Στις αρχές Φεβρουαρίου 1947 το State Department είχε αποφασίσει ότι η Ελλάδα συνιστά πλέον «ζωτικό αμερικανικό συμφέρον». Στο εσωτερικό των ΗΠΑ διεξήχθη μια επιθετική εκστρατεία δημοσίων σχέσεων διάρκειας περίπου τριών εβδομάδων, με στόχο να πεισθεί το Κογκρέσο και η κοινή γνώμη να αποδεχθούν μια στροφή από τον παραδοσιακό απομονωτισμό σε μια πολιτική «μαζικής και διαρκούς παρέμβασης» στο εξωτερικό⁵⁹. Πριν από την ομιλία του Τρούμαν, η αμερικανική κυβέρνηση έστειλε στην Ελλάδα οικονομική αποστολή με επικεφαλής τον Paul Porter, για να ενημερωθεί για την κατάσταση της χώρας.

Η αμερικανική οικονομική αποστολή υπό τον Paul Porter έφτασε στην Ελλάδα τον Ιανουάριο 1947, σε μια στιγμή που η κυβέρνηση της Αθήνας είχε πλέον εξαντλήσει τα περιθώρια βρετανικής και UNRRA βοήθειας και ζητούσε επιτακτικά νέα στήριξη από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην επιστολή του προς τον William Clayton (17/2/1947), ο Porter σημείωνε ότι η Αθήνα, αν και «συγκριτικά πολύ καλύτερα από τις επαρχίες», δεν επιτρέπει «για να σχηματίσουμε μια πραγματική εικόνα της κατάστασης στην Ελλάδα», γι' αυτό και η αποστολή αφιέρωσε σημαντικό χρόνο σε επιτόπιες επισκέψεις σε Μακεδονία και Πελοπόννησο για να αποτιμήσει την πραγματική κατάσταση.

Στο ίδιο κείμενο σκιαγραφεί μια σχεδόν προετοιμασμένη δημοσιονομική κατάρρευση, αφού για το έτος 1946–47 υπολόγιζε δαπάνες 272 εκατ. δολαρίων έναντι εσόδων 185 εκατ., με έλλειμμα 87 εκατ., ενώ προειδοποιούσε ότι το κράτος δαπανά «έως και 50% του εθνικού εισοδήματος, κυρίως για μη παραγωγικούς σκοπούς». Η διακοπή της UNRRA και η πιθανή λήξη της βρετανικής επιδότησης του στρατού θα άφηναν, κατά τον Porter, ένα τεράστιο κενό, που θα μπορούσε να καλυφθεί μόνο με δραστικές περικοπές δαπανών, φορολογική μεταρρύθμιση και νέα αμερικανική βοήθεια, ιδίως για εισαγωγές τροφίμων. Δεν δίστασε, μάλιστα, να υπογραμμίσει ότι «there is in fact no “State” here in the Western sense», αλλά μια χαλαρή ιεραρχία ατομικιστών πολιτικών και μια δημόσια διοίκηση που αποτελεί «a sorry farce»⁶⁰.

Η επιδείνωση ήταν τόσο γρήγορη ώστε, σε τηλεγράφημά του στις 22 Φεβρουαρίου 1947, ο Porter προειδοποιούσε ότι «Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας επιδεινώνεται ραγδαία», και οι τιμές τροφίμων αυξάνονται, το έλλειμμα εκτινάσσεται, τα αποθέματα τροφίμων «είναι σχεδόν εξαντλημένοι» και οι πιέσεις για μαζικές αυξήσεις μισθών

⁵⁹ Close, *The Origins of the Greek Civil War*, Ό.π., σ. 204

⁶⁰ Paul A. Porter, letter to William L. Clayton, Athens, February 17, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), σ.18-22.

απειλούσαν να προσθέσουν «πληθωρισμό μισθών στον τρέχοντα ανησυχητικό πληθωρισμό του προϋπολογισμού». Ο ίδιος δήλωνε ότι έχει «σοβαρές αμφιβολίες» για την ικανότητα της κυβέρνησης Μάξιμου να εφαρμόσει ένα συνεκτικό πρόγραμμα, αλλά θεωρεί υποχρέωσή του να επιδιώξει άμεσες δεσμεύσεις για συγκεκριμένα μέτρα, πριν η κατάσταση ξεφύγει οριστικά από κάθε έλεγχο⁶¹.

Παράλληλα, η πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα μετέφερε στην Ουάσινγκτον τις στρατιωτικές ανησυχίες του βασιλιά Γεωργίου Β'. Ο Lincoln MacVeagh ανέφερε ότι ο μονάρχης ζητούσε επίμονα επιτάχυνση στον εξοπλισμό και μικρή αύξηση της δύναμης του στρατού, τονίζοντας ότι αυτά είναι «απαραίτητα όχι μόνο για την ενίσχυση της επιθετικής δύναμης του ελληνικού στρατού αλλά και για την αναζωογόνηση του επιδεινούμενου ηθικού του»⁶². Οι ανησυχητικές εκθέσεις Porter και MacVeagh τροφοδότησαν τις συζητήσεις στην Ουάσινγκτον. Στην πρώτη συνεδρίαση της Ειδικής Επιτροπής για βοήθεια προς Ελλάδα και Τουρκία (24/2/1947), ο Loy Henderson και ο John Hickerson υποστήριξαν ότι οι ΗΠΑ «πρέπει να αναλάβει την ευθύνη» που εγκατέλειπε η Βρετανία, διαφορετικά «Η Ελλάδα και πιθανώς η Τουρκία θα χαθούν»⁶³. Έτσι, η έκθεση Porter λειτούργησε ως κρίσιμος μηχανισμός τεκμηρίωσης της ελληνικής έκκλησης για βοήθεια και ως καταλύτης για την απόφαση της Ουάσινγκτον να αναλάβει τον κύριο ρόλο στήριξης της Ελλάδας.

1.5.2. Το δόγμα Τρούμαν

Με βάση τα παραπάνω, αν η αμερικανική κυβέρνηση έδινε άμεσα χρήματα στην Ελλάδα θα έπρεπε να υπάρχουν και άμεσοι έλεγχοι ώστε να αξιοποιηθεί σωστά η βοήθεια και να εξυπηρετηθούν τα αμερικανικά συμφέροντα. Για αυτόν τον λόγο το State Department ζήτησε να δημιουργηθεί ένας αμερικανικός οργανισμός που θα αναλάμβανε την ανόρθωση της Ελλάδας και θα είχε μεγάλες αρμοδιότητες στην οικονομία της χώρας. Την ίδια μέρα ο Μάρσαλ και οι υπουργοί των στρατιωτικών τμημάτων συμφώνησαν με αυτή την πρόταση και στις 26 Φεβρουαρίου συμφώνησε και ο πρόεδρος Τρούμαν ώστε να μη χαθεί η Ελλάδα και να μην επεκταθεί η σοβιετική επιρροή στην ανατολική Μεσόγειο. Το πρόβλημα για τον Τρούμαν δεν ήταν αν έπρεπε να πάρει αυτή την απόφαση για την Ελλάδα και την Τουρκία

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 22-23.

⁶² Lincoln MacVeagh, telegram 237 from Athens to the Secretary of State, February 19, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), 28.

⁶³ Minutes of the First Meeting of the Special Committee to Study Assistance to Greece and Turkey," Washington, February 24, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), 46-47.

αλλά το πώς θα έπειθε τον αμερικανικό λαό και το Κογκρέσο που δεν ήλεγχε το κόμμα του ότι αυτή η βοήθεια ήταν απαραίτητη⁶⁴.

Στις 27 Φεβρουαρίου ο πρόεδρος Τρούμαν μαζί με τους συνεργάτες του συνάντησε τους εκπροσώπους του Κογκρέσου με επικεφαλής τον Βάντερμπεργκ για να ζητήσει στήριξη. Ο Μάρσαλ δεν κατάφερε να τους πείσει καθώς παρουσίασε το ζήτημα ως ανθρωπιστικό ή ως βοήθεια προς τους Βρετανούς κάτι που δυσαρέστησε τους παρευρισκόμενους. Την κατάσταση «έσωσε» ο Άτσεσον που πήρε τον λόγο και εξήγησε ότι ο πραγματικός κίνδυνος ήταν η Σοβιετική Ένωση. Υποστήριξε ότι οι Σοβιετικοί ήθελαν να περικυκλώσουν τη Γερμανία και την Τουρκία και να ελέγξουν την Ανατολική Μεσόγειο απειλώντας έτσι την ασφάλεια της ίδιας της Αμερικής. Τα λόγια του Άτσεσον έπεισαν τους πολιτικούς να στηρίζουν τα μέτρα με την προϋπόθεση ότι ο πρόεδρος θα εξηγούσε ξεκάθαρα στον λαό πόσο κρίσιμη ήταν η κατάσταση⁶⁵.

Το πρωί της 28ης Φεβρουαρίου ο Λού Χέντερσον κάλεσε στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ τον Έλληνα πρεσβευτή Παύλο Οικονόμου Γκούρα και τον ενημέρωσε ότι οι Βρετανοί θα αποχωρούσαν μετά τις 31 Μαρτίου. Του εξήγησε ότι οι ΗΠΑ σκόπευαν να βοηθήσουν στρατιωτικά και οικονομικά αλλά για να μην κατηγορηθούν για επέμβαση ζήτησε να γίνει επίσημη αίτηση από την ελληνική πλευρά⁶⁶. Οι Αμερικανοί ήθελαν να είναι σίγουροι ότι η ελληνική κυβέρνηση θα ζητούσε ακριβώς αυτά που εκείνοι ήταν διατεθειμένοι να δώσουν και κυρίως ότι θα δεχόταν τον έλεγχό τους. Στο προσχέδιο που έστειλαν οι Αμερικανοί για να το υπογράψουν οι Έλληνες περιγράφεται με δραματικό τρόπο η κατάσταση της χώρας για να δικαιολογηθεί η παρέμβαση. Το πιο σημαντικό σημείο όμως είναι το σημείο όπου η ελληνική κυβέρνηση εμφανίστηκε να ζητάει μόνη της ξένους τεχνοκράτες για να διοικήσουν το κράτος:

«Η βοήθεια έμπειρου αμερικανικού διοικητικού, οικονομικού και τεχνικού προσωπικού, όχι μόνο για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική αξιοποίηση της οικονομικής και άλλης βοήθειας που παρέχεται στην Ελλάδα, αλλά και για να βοηθηθεί η αποκατάσταση μιας υγιούς κατάστασης στην εγχώρια οικονομία και τη δημόσια διοίκηση»⁶⁷.

⁶⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμ. 16, *Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Ό.π., σ. 138

⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 138

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 140

⁶⁷ U.S. Department of State. "The Secretary of State to the Embassy in Greece." In *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, Vol. V, 69-71. Washington, DC: Government Printing Office, 1947. Document 868.00/2-2847.

Αυτό το απόσπασμα τεκμηριώνει το γεγονός ότι η αμερικανική ανάμειξη στην ελληνική διοίκηση δεν ήταν απλώς ένας όρος που επιβλήθηκε εκ των υστέρων αλλά ήταν η βάση όλης της συμφωνίας από την πρώτη στιγμή.

Το κείμενο συντάχθηκε αμέσως και εγκρίθηκε από την Αθήνα ενώ στις 3 Μαρτίου ο Παύλος Οικονόμου Γκούρα το παρουσίασε επίσημα στον Άτσεσον. Στις 4 Μαρτίου ο Μάρσαλ δημοσιοποίησε το θέμα, ενώ στις 7 Μαρτίου ο Τρούμαν ανακοίνωσε την απόφαση στο υπουργικό συμβούλιο⁶⁸.

Η εκστρατεία αυτή κορυφώθηκε με την ιστορική ομιλία του Προέδρου Χάρι Τρούμαν στις 12 Μαρτίου 1947 ενώπιον των δύο Σωμάτων του Κογκρέσου σε κοινή συνεδρίαση. Στην ομιλία αυτή διατυπώθηκε αυτό που έμεινε στην ιστορία ως Δόγμα Τρούμαν. Ο Τρούμαν πρότεινε τη χορήγηση 300 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα και 100 εκατομμυρίων στην Τουρκία, υπογραμμίζοντας ότι η Τουρκία, αν και πολιτικά πιο σταθερή, θεωρείται στρατηγικά ακόμη σημαντικότερη και βρίσκεται υπό ισχυρότερη σοβιετική πίεση για εδαφικές παραχωρήσεις. Στην περίπτωση της Ελλάδας, κάνει λόγο για τις «τρομοκρατικές δραστηριότητες» μερικών χιλιάδων ενόπλων, καθοδηγούμενων από κομμουνιστές, και προειδοποιούσε ότι αν η χώρα υποκύψει σε αυτούς, «σύγχυση και αταξία» μπορεί να εξαπλωθούν σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή⁶⁹.

Ο Τρούμαν τοποθέτησε την ελληνική κρίση μέσα σε ένα ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο, ως αντιπαράθεση ανάμεσα σε εναλλακτικούς τρόπους ζωής, τον ελεύθερο και τον ολοκληρωτικό, και αναφέρεται στις απειλές του ολοκληρωτισμού που έχουν επιβληθεί σε άλλους λαούς, όπως στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Πολωνία. Χαρακτηριστικά ανέφερε: «Οι σπόροι των ολοκληρωτικών καθεστώτων τρέφονται από τη δυστυχία και την ανέχεια. Εξαπλώνονται και αναπτύσσονται στο κακό έδαφος της φτώχειας και της σύγκρουσης»⁷⁰.

Ο πρόεδρος δήλωσε ότι «Πρέπει να είναι πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών να υποστηρίζουν τους ελεύθερους λαούς που αντιστέκονται στις απόπειρες υποδούλωσής τους από ένοπλες μειονότητες ή από εξωτερικές πιέσεις»⁷¹, διατυπώνοντας έτσι μια γενική αρχή

⁶⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμ. 16, *Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Ό.π., σ. 140

⁶⁹ Close, David H. *The Origins of the Greek Civil War*: London: Longman, 1995, σ. 204

⁷⁰ Harry S. Truman, *Recommendation for Assistance to Greece and Turkey: Address of the President of the United States Delivered before a Joint Session of the Senate and the House of Representatives, Recommending Assistance to Greece and Turkey*, 80th Cong., 1st sess., H. Doc. 171 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1947).

⁷¹ Στο ίδιο

που θέλει οι ΗΠΑ να στηρίζουν πολιτικά, οικονομικά και αν χρειαστεί και στρατιωτικά λαούς που απειλούνται από κομμουνιστικές εξεγέρσεις ή εξωτερικές πιέσεις⁷².

Ζήτησε επομένως από το Κογκρέσο 400 εκατομμύρια δολάρια για Ελλάδα και Τουρκία και εξηγεί ότι το κόστος αυτό είναι ελάχιστο σε σχέση με την «επένδυση» των ΗΠΑ στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Λέει τέλος πως αν η Αμερική «δισταχθεί στην ηγεσία της», κινδυνεύουν τόσο η παγκόσμια ειρήνη όσο και η δική της ασφάλεια⁷³.

Με το Δόγμα Τρούμαν, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν ουσιαστικά τον ρόλο που η Βρετανία δεν μπορούσε πια να εκπληρώσει. Η Ελλάδα έγινε το πρώτο παράδειγμα εφαρμογής μιας πολιτικής που στηριζόταν στην οικονομική και στρατιωτική βοήθεια προς κράτη που θεωρούνταν ότι κινδυνεύουν να πέσουν στην επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης. Η μετατόπιση από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή στην Ελλάδα συνδέθηκε έτσι άμεσα με την απαρχή του Ψυχρού Πολέμου.

Με αυτό τον τρόπο, η Ελλάδα μετατράπηκε στο πρώτο πεδίο όπου εφαρμόζεται το νέο αμερικανικό δόγμα ανάσχεσης της σοβιετικής επιρροής. Ο εμφύλιος πόλεμος έπαψε να είναι απλώς ένα εσωτερικό ελληνικό ζήτημα και εντάχθηκε στη λογική του Ψυχρού Πολέμου, με τις ΗΠΑ να διαδέχονται οριστικά τη Βρετανία στον ρόλο του βασικού προστάτη του ελληνικού κράτους.

⁷² Close, *The Origins of the Greek Civil War*. Ό.π., σ. 204-205

⁷³ Harry S. Truman, *Recommendation for Assistance to Greece and Turkey: Address of the President of the United States Delivered before a Joint Session of the Senate and the House of Representatives, Recommending Assistance to Greece and Turkey...* Ό.π.

Κεφάλαιο 2^ο Οι διπλωματικές σχέσεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ελλάδας

Στο Κεφάλαιο 1 παρουσιάστηκε η μετάβαση από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή μέσα στην περίοδο 1943 έως 1947 και η κρίση που οδηγεί στο 1947. Στο παρόν κεφάλαιο βλέπουμε τη σχέση ως διπλωματική σχέση, δηλαδή πώς διαμορφώνεται, γιατί εξυπηρετεί τις δύο πλευρές και σε ποιους τομείς στηρίζεται στην πράξη.

2.1 Ιστορικό υπόβαθρο πριν από το 1947

Στην αμερικανική περίπτωση αυτή η ιδέα πήρε τη μορφή της λεγόμενης Manifest Destiny. Σύμφωνα με αυτή, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν δικαίωμα και καθήκον να επεκταθούν στην αμερικανική ήπειρο και να διαδώσουν τη δημοκρατία και την ελεύθερη οικονομία, κάτι που συνδεόταν και με την επιθυμία για αύξηση του πλούτου και της δύναμης της χώρας. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση άρχισε τότε να αναλαμβάνει πιο ανοικτά τον ρόλο της υπεράσπισης της δημοκρατίας και των ελεύθερων θεσμών πέρα από τα σύνορα των ΗΠΑ, αν και η αποφυγή μόνιμων συμμαχιών παρέμενε σημαντική⁷⁴.

Η Ελλάδα είχε τη δική της εκδοχή εθνικής αποστολής, τη Μεγάλη Ιδέα. Ο όρος διατυπώθηκε το 1844 από τον Ιωάννη Κωλέττη, αλλά εξέφραζε όνειρα που υπήρχαν ήδη από το τέλος του 18ου αιώνα. Η Μεγάλη Ιδέα αναφερόταν στην ενσωμάτωση όλων όσων θεωρούνταν Έλληνες σε ένα κράτος. Αυτό αφορούσε κυρίως ελληνόφωνους ορθόδοξους που ζούσαν σε περιοχές όπου είχε υπάρξει στο παρελθόν αρχαίος ελληνικός ή βυζαντινός έλεγχος. Η μικρή αρχική Ελλάδα επεκτάθηκε προοδευτικά στα Ιόνια, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θράκη, την Κρήτη και τα νησιά του Αιγαίου. Η επέκταση όμως αυτή ήταν πάντα δεμένη με τα όρια που έβαζαν οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και με τη διαχείριση του λεγόμενου Ανατολικού Ζητήματος⁷⁵.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα συχνά παρουσιαζόταν ως μικρό και αδικημένο έθνος που ήταν περικυκλωμένο από ισχυρούς γείτονες και αναγκαζόταν να στηρίζεται σε ξένους προστάτες. Μέσα σε αυτή τη λογική είναι συχνές οι εξηγήσεις που ρίχνουν το βάρος

⁷⁴ Miller, *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Ό.π., σ. 2-4

⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 2-5

των εθνικών αποτυχιών σε προδοσίες μεγάλων δυνάμεων, κάτι που επηρέαζε και τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν οι Έλληνες την αμερικανική παρουσία μετά τον πόλεμο⁷⁶.

Όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες παρενέβησαν ανοιχτά στην Ελλάδα το 1947, βρήκαν έτσι ένα κράτος με μακριά παράδοση εθνικών στόχων, με βαθιές εσωτερικές διαιρέσεις, με εμπειρία ξένων παρεμβάσεων και με μια ιδιαίτερη αίσθηση ιστορικής αποστολής και ταυτόχρονα αδικίας⁷⁷.

2.2 Η ένταξη της Ελλάδας στο πεδίο της αμερικανικής πολιτικής, 1943 έως αρχές 1947

Όπως ήδη αναλύθηκε στο προηγούμενο Κεφάλαιο, στα πρώτα χρόνια του Β Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα αντιμετωπιζόταν κυρίως ως υπόθεση της Μεγάλης Βρετανίας. Αυτό όμως άρχισε να αλλάζει από το 1943 και μετά, καθώς η ελληνική κρίση συνδέθηκε με ευρύτερες εξελίξεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η θέση της σε θαλάσσιες και γεωπολιτικές διαδρομές προς την Ανατολή, σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στα Βαλκάνια, έκανε την ελληνική υπόθεση μέρος ενός μεγαλύτερου προβλήματος σταθερότητας στην περιοχή⁷⁸.

Κατά την περίοδο 1943–1944, η διπλωματική σχέση των Ηνωμένων Πολιτειών με την ελληνική κυβέρνηση διαμορφώθηκε μέσα σε συνθήκες έντονης αβεβαιότητας. Την περίοδο αυτή, η Ελλάδα εξακολουθούσε να θεωρείται κατά κύριο λόγο πεδίο βρετανικής ευθύνης, ωστόσο οι αμερικανικές διπλωματικές υπηρεσίες παρακολουθούσαν στενά τις πολιτικές εξελίξεις και τις επιπτώσεις τους στη μεταπολεμική σταθερότητα. Η ελληνική κυβέρνηση αντιμετωπιζόταν ως αναγκαίος συνομιλητής, χωρίς όμως να υπάρχει πλήρης εμπιστοσύνη στη δυνατότητά της να διαχειριστεί την κρίση.⁷⁹

Το 1944, με την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων και την επιστροφή της κυβέρνησης στην Ελλάδα, η αμερικανική διπλωματία άρχισε να εκφράζει αυξημένες ανησυχίες για την πολιτική πορεία της χώρας. Η σύνδεση της κυβερνητικής εξουσίας με τη μοναρχία και με πολιτικές δυνάμεις που είχαν ταυτιστεί με το προπολεμικό καθεστώς θεωρούνταν παράγοντας που μπορούσε να οξύνει τις κοινωνικές αντιθέσεις. Η εξέλιξη αυτή

⁷⁶ Miller, *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950-1974*. Ό.π., σ. 15–20

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 19–21

⁷⁸ Lawrence S. Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* (New York: Columbia University Press, 1982), σ. 1–6.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 22–24.

αντιμετωπιζόταν ως ενδεχόμενη απειλή για την πολιτική ομαλότητα και τη διεθνή εικόνα της Ελλάδας⁸⁰.

Μετά τα γεγονότα του Δεκεμβρίου 1944, η ελληνική κυβέρνηση αντιμετωπίστηκε όλο και περισσότερο ως παράγοντας που δεν μπορούσε να εξασφαλίσει από μόνη της τη σταθερότητα. Η αμερικανική διπλωματική στάση άρχισε να μεταβάλλεται, καθώς η ελληνική κρίση δεν θεωρούνταν πλέον εσωτερικό ζήτημα, αλλά πρόβλημα με διεθνείς προεκτάσεις⁸¹.

Στο πλαίσιο αυτό, η διπλωματική σχέση των Ηνωμένων Πολιτειών με την ελληνική κυβέρνηση απέκτησε σταδιακά πιο παρεμβατικό χαρακτήρα. Από το 1946 και ιδιαίτερα στις αρχές του 1947, η πολιτική στήριξη συνδέθηκε με συγκεκριμένες προσδοκίες για τη διατήρηση της τάξης και τον περιορισμό δυνάμεων που θεωρούνταν απειλή για τη σταθερότητα. Η εξέλιξη αυτή προετοίμασε το έδαφος για την επίσημη ανάληψη ευθύνης από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη μετάβαση στη φάση της ανοιχτής διπλωματικής, στρατιωτικής και οικονομικής εμπλοκής⁸².

2.3 Τα κίνητρα των Ηνωμένων Πολιτειών για την προστασία της Ελλάδας

Μετά τον πόλεμο οι Αμερικανοί ανησυχούσαν πολύ, γιατί η επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης εξαπλωνόταν στην Ανατολική Ευρώπη. Τα Βαλκάνια θεωρούνταν επικίνδυνα επειδή μπορούσαν να γίνουν πέρασμα για τη σοβιετική δύναμη προς τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή που είχε πολύ πετρέλαιο⁸³. Η δύναμη της Βρετανίας στην περιοχή μειωνόταν και η Αμερική έβλεπε ότι η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν τα μόνα εμπόδια που κρατούσαν τους Ρώσους μακριά από τον Περσικό Κόλπο. Οι υπεύθυνοι στην Ουάσιγκτον φοβούνταν μια κομμουνιστική επανάσταση στην Ελλάδα που θα οδηγούσε σε κατάρρευση όλη την περιοχή⁸⁴.

Η Αμερική ήθελε να προστατεύσει την Ελλάδα για να εξασφαλίσει τα δικά της συμφέροντα. Το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής ήταν το πιο φθηνό στον κόσμο και πολύ σημαντικό για την ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών⁸⁵. Αν οι Σοβιετικοί έπαιρναν τον

⁸⁰ Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* Ο.π., σ. 26–27.

⁸¹ Στο ίδιο, σ. 34–35.

⁸² Βασίλης Κόντης, «Η διεθνής διάσταση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946–1949)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 5–6 (1993–1994): 101–103

⁸³ Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* Ο.π., σ. 36

⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 36

⁸⁵ Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* Ο.π., σ. 61, 63

έλεγχο τότε η οικονομία του δυτικού κόσμου θα πάθαινε μεγάλη ζημιά⁸⁶. Για αυτόν τον λόγο η Αμερική ήθελε να ελέγχει την κατάσταση και να κρατήσει την Ελλάδα στο πλευρό της με κάθε κόστος⁸⁷.

Η αμερικανική πολιτική παρουσίαζε την προστασία της Ελλάδας ως μέσο για την εξασφάλιση συμφερόντων. Η διαχείριση του ελληνικού ζητήματος συνδέθηκε με την ευρύτερη στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο και με τις εξελίξεις στην Τουρκία και στη Μέση Ανατολή

Η κρίση γύρω από την Τουρκία και το Ιράν το 1945 και 1946 έδειξε στους Αμερικανούς ότι η Σοβιετική Ένωση ενδιαφερόταν για τον έλεγχο των Στενών και για πρόσβαση στα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής. Η Μόσχα ζήτησε αναθεώρηση του καθεστώτος των Στενών υπέρ κοινής σοβιετοτουρκικής επιτήρησης και προώθησε αξιώσεις για εδαφικές αλλαγές στα σύνορα με την Τουρκία. Παράλληλα, διατηρούσε σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις στον νότιο Καύκασο. Αμερικανοί διπλωμάτες, όπως ο Edwin Wilson στην Άγκυρα, προειδοποιούσαν ότι τυχόν υποχώρηση της Τουρκίας θα άνοιγε τον δρόμο για σοβιετική επιρροή προς τον Περσικό Κόλπο και τη Διώρυγα του Σουέζ⁸⁸.

Σε αυτό το πλαίσιο η Ουάσινγκτον άρχισε να βλέπει την Ελλάδα, την Τουρκία και το Ιράν ως μια ενιαία ζώνη που έπρεπε να κρατηθεί εκτός σοβιετικής επιρροής. Η Ελλάδα ήταν η μόνη βαλκανική χώρα που δήλωνε ανοιχτά τη δέσμευσή της στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η τύχη της φαινόταν να έχει μεγάλη σημασία όχι μόνο για την ίδια αλλά και για το πώς θα διαβάζονταν διεθνώς οι προθέσεις και η αποφασιστικότητα των Ηνωμένων Πολιτειών⁸⁹.

Αμερικανοί αξιωματούχοι, όπως ο James Byrnes, ο James Forrestal και ο ναύαρχος Leahy, υπογράμμιζαν ήδη από το 1945 και 1946 ότι τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής ήταν αναγκαία για τις Ηνωμένες Πολιτείες σε έναν μελλοντικό πόλεμο. Παράλληλα, σε εκθέσεις υπηρεσιών πληροφοριών αναφερόταν ότι η ασφάλεια της Δύσης εξαρτάται από το να μείνουν η Ελλάδα, η Τουρκία, το Ιράν και η Ιταλία εκτός σοβιετικού ελέγχου. Ο αρχηγός των αμερικανικών ναυτικών επιχειρήσεων χαρακτήρισε την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής κρίσιμη για τη μελλοντική ασφάλεια των ΗΠΑ⁹⁰.

⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 63

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 44

⁸⁸ Jones, A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece. Ο.π., σ. 8–9

⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 13–16

⁹⁰ Jones, A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece. Ο.π., σ. 18–21

Έτσι, η Ελλάδα δεν εμφανιζόταν στα μάτια των ΗΠΑ ως ένα μεμονωμένο πρόβλημα. Εντασσόταν σε μια ευρύτερη ζώνη, όπου συνδέονται οι θαλάσσιες οδοί, η πρόσβαση σε πηγές ενέργειας και η προσπάθεια περιορισμού της σοβιετικής επιρροής. Για τη Βρετανία, η Ελλάδα ήταν ένας κρίκος στην αλυσίδα που συνδέει τη Μεσόγειο με την Ινδία και τη Μέση Ανατολή. Για τις Ηνωμένες Πολιτείες, ήταν μέρος ενός μετώπου που ξεκινά από τη Μεσόγειο και φτάνει έως τον Περσικό Κόλπο⁹¹.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 1946, καθώς το πνεύμα συνεργασίας μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων της κατά τη διάρκεια του πολέμου διαλύθηκε, η κυβέρνηση Τρούμαν διατύπωσε μια πολιτική σοβιετικής ανάσχεσης. Η κύρια ανησυχία ήταν η τύχη της Ευρώπης, εν μέρει επειδή ήταν η άλλη βιομηχανική καρδιά του κόσμου, και εν μέρει επειδή ήταν μακράν ο μεγαλύτερος καταναλωτής αμερικανικών αγαθών. Επιπλέον, υπήρξε μεγάλη συζήτηση για το αν η απόφαση της Αμερικής ήταν η πρώτη κίνηση του ψυχρού πολέμου. Κάποιοι πίστευαν ότι ήταν μια υπερβολική αντίδραση σε έναν φανταστικό κίνδυνο που οδήγησε σε ακραίες πολιτικές. Η κυβέρνηση, όμως, ήθελε μια ευέλικτη πολιτική για να σταματήσει την απειλή χωρίς να ξεκινήσει ένας γενικευμένος πόλεμος. Η Ελλάδα έγινε το πρώτο σημείο όπου η Αμερική έδειξε τη θέλησή της στον αγώνα κατά του κομμουνισμού. Ο Άτσεσον πίστευε ότι η περιορισμένη χρήση βίας ήταν το κλειδί για μια αποτελεσματική εξωτερική πολιτική⁹².

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα άρχισε να αντιμετωπίζεται ως κρίσιμος κρίκος στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Η πιθανότητα πολιτικής μετατόπισης, που θα άλλαζε τον προσανατολισμό της χώρας, συνέδεε την ελληνική εξέλιξη με ζητήματα ευρύτερης ασφάλειας⁹³.

Η Ελλάδα ήταν σημαντική επειδή η κομμουνιστική εξέγερση απειλούσε άμεσα και την Μέση Ανατολή και τα πετρέλαια: ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ντιν Άτσεσον, παρομοίασε την Ελλάδα με ένα σάπιο μήλο σε ένα βαρέλι: «Τους τελευταίους δεκαοκτώ μήνες, είπα, η σοβιετική πίεση στα Στενά, στο Ιράν και στη βόρεια Ελλάδα είχε φέρει τα Βαλκάνια στο σημείο όπου μια πολύ πιθανή σοβιετική άνοδος θα μπορούσε να ανοίξει τρεις ηπείρους στη σοβιετική διείσδυση. Σαν μήλα σε ένα βαρέλι μολυσμένα από ένα σάπιο, η διαφθορά της Ελλάδας θα μολύνει το Ιράν και όλα τα ανατολικά. Θα μετέφερε επίσης τη

⁹¹ Sfikas, *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945–49: The Imperialism of Freedom*. Ο.π., σ. 5–6; Jones 1989, 8–10, 59–60

⁹² Jones, *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. Ο.π., σ. 36–37

⁹³ Βασίλης Κόντης, «Η διεθνής διάσταση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946–1949)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 5–6 (1993–1994): 96–98

μόλυνση στην Αφρική μέσω της Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου, και στην Ευρώπη μέσω της Ιταλίας και της Γαλλίας, που ήδη απειλούνταν από τα ισχυρότερα εγχώρια κομμουνιστικά κόμματα στη Δυτική Ευρώπη. Η Σοβιετική Ένωση έπαιξε ένα από τα μεγαλύτερα στοιχεία στην ιστορία με ελάχιστο κόστος. Δεν χρειαζόταν να εκμεταλλευτεί όλες τις πιθανότητες. Ακόμα και ένα ή δύο προσέφεραν τεράστια κέρδη. Εμείς και μόνο εμείς ήμασταν σε θέση να διαλύσουμε το παιχνίδι. Αυτά ήταν τα διακυβεύματα που προσέφερε η βρετανική αποχώρηση από την ανατολική Μεσόγειο σε έναν πρόθυμο και αδίστακτο αντίπαλο»⁹⁴.

Η Αμερική αποφάσισε να στηρίξει την Ελλάδα με κάθε τρόπο για να εμποδίσει την επικράτηση του κομμουνισμού. Υπήρχε ο φόβος ότι αν η Ελλάδα γινόταν κομμουνιστική χώρα θα ακολουθούσαν σαν ντόμινο η Τουρκία, η Ιταλία και άλλα κράτη. Για να περιοριστεί αυτός ο κίνδυνος στάλθηκε τεράστια βοήθεια στη χώρα, ενώ η Αμερική πήρε τη θέση της Αγγλίας ως προστάτιδα δύναμη, αφού οι Άγγλοι δεν είχαν πλέον τα απαραίτητα οικονομικά μέσα. Το σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε το εργαλείο οικονομικής ενίσχυσης για τις ευρωπαϊκές χώρες που δεν ανήκαν στην επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης.

Σύμφωνα με τους Αμερικανούς, η Ελλάδα ήταν το κεντρικό πεδίο όπου συγκρούονταν δύο διαφορετικοί κόσμοι. Πίστευαν ότι εκεί θα κρινόταν το μέλλον της Ευρώπης στη μάχη ανάμεσα στον ελεύθερο κόσμο και τον κομμουνισμό. Οι Αμερικανοί επέμεναν να παραμείνει η χώρα δημοκρατική και πρόσφεραν ένα πολύ μεγάλο χρηματικό ποσό. Στόχος τους ήταν η ανάπτυξη και η βελτίωση της ζωής των Ελλήνων, ώστε το καπιταλιστικό μοντέλο να γίνει πιο ελκυστικό και οι πολίτες να μην στραφούν προς τον κομμουνισμό. Την ίδια περίοδο, μέσα στο 1947, οι δύο πλευρές του ψυχρού πολέμου έγιναν πιο διακριτές. Ο Στάλιν έδωσε την έγκρισή του στο σχέδιο του ΚΚΕ για ένοπλη εξέγερση στην Ελλάδα. Έτσι, οι γειτονικές βαλκανικές χώρες άρχισαν να βοηθούν σημαντικά τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας, προσφέροντας όπλα, στρατόπεδα για εκπαίδευση και νοσοκομεία για τους τραυματίες⁹⁵.

Η Ελλάδα έγινε μέρος ενός κρίσιμου γεωπολιτικού ορίου, που ονομαζόταν Βόρειο Κλιμάκιο. Αυτή η περιοχή ξεκινούσε από την Αδριατική και έφτανε μέχρι την Κεντρική Ασία. Το 1947 η Ελλάδα θεωρούνταν χώρα πρώτης γραμμής στον παγκόσμιο αγώνα ενάντια

⁹⁴ Marshall George C. The Papers of George Catlett Marshall. Vol. 6, The Whole World Hangs in the Balance. Επιμέλεια Mark A. Stoler και Daniel D. Holt. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2013, σ. 58

⁹⁵ Αλβανός, Ραϋμόνδος. Ο Ελληνικός Εμφύλιος: Μνήμες σε πόλεμο και σύγχρονες πολιτικές ταυτότητες. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. 2022. σ. 113-114

στον κομμουνισμό. Οι Έλληνες κομμουνιστές αντιμετωπίζονταν ως απειλή για τον ελεύθερο κόσμο ενώ οι ίδιοι θεωρούσαν τους εαυτούς τους στρατιώτες μιας διεθνούς επανάστασης.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας άλλαξε επίσης εκείνη την εποχή. Η πίεση από τη Σοβιετική Ένωση ανάγκασε την Άγκυρα να σταματήσει την ουδετερότητα και να ενταχθεί στο στρατόπεδο της Δύσης. Έτσι υποχρεώθηκε να παραιτηθεί από τις διεκδικήσεις της στα Δωδεκάνησα και στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, όπως η Λέσβος, η Χίος και η Σάμος. Η θέση της Τουρκίας ήταν αδύναμη, επειδή είχε μείνει ουδέτερη στον πόλεμο και υπήρχαν στοιχεία ότι προσπαθούσε να συμφωνήσει με τη ναζιστική Γερμανία, για να πάρει αυτά τα νησιά. Αυτή η φάση του Ψυχρού Πολέμου ανάγκασε την Ελλάδα και την Τουρκία να συνεργαστούν παρόλο που ήταν παραδοσιακοί εχθροί.

Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν και την εκκλησία. Το 1947 οι Ηνωμένες Πολιτείες έπαιξαν ρόλο στην εκλογή του Αρχιεπισκόπου Αθηνάγορα στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Μάλιστα, τον μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη με το προεδρικό αεροπλάνο του Τρούμαν, που είχε το όνομα Ιερή Αγελάδα. Στόχος των Αμερικανών ήταν να τοποθετηθεί ένας ισχυρός ηγέτης, που θα αντιμετώπιζε την επιρροή του Ρώσου Πατριάρχη και θα επηρέαζε τις ορθόδοξες εκκλησίες που βρίσκονταν υπό σοβιετική κυριαρχία⁹⁶.

Όταν ο Τρούμαν μίλησε στο Κογκρέσο τον Μάρτιο του 1947, περιέγραψε την Ελλάδα ως χώρα σε σοβαρή κρίση, με κυβερνητικό μηχανισμό που δεν μπορούσε να ελέγξει μεγάλα τμήματα της επικράτειας και με έναν στρατό που χρειαζόταν βοήθεια. Η πρότασή του για οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση της Ελλάδας και της Τουρκίας παρουσιάστηκε ως αναγκαία κίνηση για να αποτραπεί η εξάπλωση του ολοκληρωτισμού. Το ελληνικό ζήτημα λειτούργησε ως δοκιμασία της αμερικανικής πολιτικής της ανάσχεσης. Αν η Ελλάδα κατέρρεε, αυτό θα ερμηνευόταν διεθνώς ως νίκη της Μόσχας, ανεξάρτητα από τον πραγματικό βαθμό σοβιετικής εμπλοκής⁹⁷.

2.3.1. Η εξάρτηση της Ελλάδας από τις Ηνωμένες Πολιτείες στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Η στροφή της Ελλάδας προς τις Ηνωμένες Πολιτείες δεν υπήρξε αποτέλεσμα μιας ελεύθερης και ισότιμης επιλογής, αλλά προέκυψε μέσα από τις συνθήκες που διαμόρφωσε ο Ψυχρός Πόλεμος και η εσωτερική πολιτική κρίση της χώρας. Μετά το 1944, η Ελλάδα

⁹⁶ Liakos, Antonis, and Nicholas Doumanis. "The Civil War (1945–1949)." Chapter. In *The Edinburgh History of the Greeks, 20th and Early 21st Centuries: Global Perspectives*, 203–28. The Edinburgh History of the Greeks. Edinburgh University Press, 2023, σ. 208–211

⁹⁷ Close, *The Origins of the Greek Civil War*. Ό.π., σ. 183–190; Jones Ό.π., σ., 14–16

βρέθηκε αντιμέτωπη με σοβαρά προβλήματα πολιτικής αστάθειας, οικονομικής εξάντλησης και κοινωνικής πόλωσης, τα οποία δεν μπορούσε να διαχειριστεί χωρίς εξωτερική στήριξη. Μετά το 1944, η Ελλάδα βρέθηκε σε κατάσταση βαθιάς πολιτικής και κοινωνικής κρίσης. Η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων δεν συνοδεύτηκε από πολιτική ομαλότητα, αλλά από έντονη σύγκρουση ανάμεσα σε διαφορετικές πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις. Η απουσία ευρείας πολιτικής συναίνεσης και η αδυναμία συγκρότησης σταθερής κυβερνητικής εξουσίας δημιούργησαν συνθήκες παρατεταμένης αστάθειας⁹⁸

Η Συμφωνία της Βάρκιζας το 1945, η οποία προέβλεπε αφοπλισμό των ανταρτών, δεν έφερε σταθερότητα. Αντίθετα, οι διώξεις εναντίον πρώην μελών του ΕΑΜ και άλλων αριστερών, καθώς και η δράση παρακρατικών ομάδων, δημιούργησαν αυτό που η βιβλιογραφία έχει περιγράψει ως Λευκή Τρομοκρατία. Η πολιτική πόλωση, οι οικονομικές δυσκολίες και η αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει την κατάσταση, οδήγησαν στην κλιμάκωση της ένοπλης σύγκρουσης⁹⁹.

Η κοινωνική πόλωση αποτέλεσε επίσης βασικό χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής περιόδου. Οι εμπειρίες της Κατοχής και της Αντίστασης είχαν δημιουργήσει βαθιές διαιρέσεις στο εσωτερικό της κοινωνίας, οι οποίες δεν γεφυρώθηκαν μετά την απελευθέρωση. Αντίθετα, οι πολιτικές επιλογές και η εξέλιξη της σύγκρουσης ενίσχυσαν τις αντιπαράθεσεις και οδήγησαν σε περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση. Η κοινωνική ένταση συνδέθηκε άμεσα με την πολιτική αστάθεια και περιορίσε τις δυνατότητες εσωτερικής επίλυσης της κρίσης.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η Ελλάδα δεν μπορούσε να διαχειριστεί την κρίση αποκλειστικά με εσωτερικά μέσα. Η αδυναμία πολιτικής συνεννόησης, η οικονομική κατάρρευση και η κοινωνική πόλωση δημιούργησαν ένα περιβάλλον στο οποίο η εξωτερική στήριξη θεωρήθηκε αναγκαία για τη διατήρηση της κρατικής συνοχής και της διεθνούς θέσης της χώρας¹⁰⁰.

Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση της χώρας ήταν ιδιαίτερα επιβαρυνμένη. Οι καταστροφές της Κατοχής, η αποδιοργάνωση της παραγωγής και η έλλειψη βασικών πόρων είχαν οδηγήσει σε οικονομική εξάντληση του κράτους. Το ελληνικό κράτος δεν διέθετε τα απαραίτητα μέσα για την ανοικοδόμηση της οικονομίας, ούτε για την κάλυψη βασικών

⁹⁸ Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* Ό.π., σ. 34–36.

⁹⁹ Close, *The Origins of the Greek Civil War*. Ό.π...σ. 132–160

¹⁰⁰ Κόντης, «Η διεθνής διάσταση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946–1949)», Ό.π., σ. 96–98; Wittner, *American Intervention in Greece*, 36–38.

κοινωνικών αναγκών. Η οικονομική αδυναμία επιβάρυνε περαιτέρω την πολιτική κρίση, καθώς περιόριζε τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής κυβερνητικής πολιτικής¹⁰¹.

Η Ελλάδα στρέφεται προς τις ΗΠΑ κυρίως από ανάγκη, επειδή η Βρετανία δεν είχε πια τη δύναμη να την βοηθήσει οικονομικά και στρατιωτικά. Οι Βρετανοί ήθελαν να εμποδίσουν έναν εμφύλιο πόλεμο αλλά δεν είχαν αρκετούς στρατιώτες για να ελέγξουν την κατάσταση¹⁰². Η βρετανική οικονομική εξάντληση περιορίζει τη δυνατότητα του Λονδίνου να στηρίξει την ελληνική κυβέρνηση, ενώ η ελληνική οικονομία βρίσκεται στα πρόθυρα κατάρρευσης. Η αμερικανική βοήθεια εμφανίζεται ως η μοναδική ρεαλιστική λύση για τη διατήρηση της κρατικής συνοχής και της πολιτικής τάξης.

Παράλληλα, η ελληνική πολιτική ηγεσία –ιδίως οι δεξιές και φιλομοναρχικές δυνάμεις– θεώρησε ότι η αμερικανική υποστήριξη μπορεί να λειτουργήσει ως εγγύηση απέναντι τόσο στον εσωτερικό κομμουνιστικό κίνδυνο, όσο και στις πιέσεις από τα βόρεια βαλκανικά κράτη.¹⁰³

Στη διαδικασία αυτή συμμετείχαν σημαντικοί Έλληνες πολιτικοί. Ο Παύλος Οικονόμου Γκούρας υπέγραψε το αίτημα βοήθειας προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, το οποίο στην πραγματικότητα είχε συνταχθεί από το αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών για να φανεί ότι η πρωτοβουλία ανήκε στην Ελλάδα¹⁰⁴. Ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε προετοιμάσει το έδαφος με τις αναλύσεις του για τη σύγκρουση ανάμεσα στον φιλελευθερισμό και τον κομμουνισμό¹⁰⁵. Επίσης, οι συντηρητικές κυβερνήσεις της περιόδου, όπως αυτή του Δημήτριου Μάξιμου και του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, συνεργάστηκαν στενά με τις αμερικανικές αποστολές για την επικράτηση στον εμφύλιο πόλεμο¹⁰⁶.

Μέσα σε αυτό το ιστορικό υπόβαθρο, έχει σημασία και το πώς η Ελλάδα παρουσίασε τον εαυτό της στη μεταπολεμική διπλωματία. Στις 3 Αυγούστου 1946, ο Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών Κωνσταντίνος Τσαλδάρης μίλησε στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων, μπροστά στους αντιπροσώπους είκοσι ενός εθνών. Εκεί παρουσίασε τις εθνικές

¹⁰¹ Στο ίδιο

¹⁰² Frazier., *Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942–47*. Ό.π., σ. 58, 74

¹⁰³ Wittner, Lawrence S. *American Intervention in Greece, 1943–1949*. New York: Columbia University Press, 1982, σ. 41-46

¹⁰⁴ Gerolymatos, André. 2016. *An International Civil War: Greece, 1943-1949*. New Haven and London: Yale University Press., σ. 259

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 91

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 229, 233

διεκδικήσεις της Ελλάδας και ζήτησε ηθική και υλική δικαίωση για μια χώρα που, όπως τόνισε, θυσίασε τα πάντα για τον κοινό συμμαχικό σκοπό.

Πρώτα στάθηκε στη συμβολή της Ελλάδας στον πόλεμο. Υπογράμμισε ότι η Ελλάδα έκανε το καθήκον της στο έπακρο, αποκρούοντας αρχικά τους Ιταλούς και Αλβανούς εισβολείς και στη συνέχεια αντιστεκόμενη στους Γερμανούς και στους Βουλγάρους. Πρόσθεσε ότι η ελληνική αντίσταση επηρέασε την έκβαση μεγάλων μαχών στη Ρωσία και στην Εγγύς Ανατολή και ανέφερε και τις βρετανικές, αυστραλιανές, νεοζηλανδικές και ινδικές δυνάμεις που πολέμησαν μαζί με τους Έλληνες.

Μετά περιέγραψε το κόστος της Κατοχής και την οικονομική καταστροφή. Ανέφερε 558.000 νεκρούς σε πληθυσμό 7 εκατομμυρίων και μίλησε για μια οικονομία που λεηλατήθηκε χωρίς σεβασμό σε βασικές αρχές. Έδωσε και συγκεκριμένο στοιχείο για τον πληθωρισμό, λέγοντας ότι ενώ σε άλλες κατεχόμενες χώρες η νομισματική κυκλοφορία διπλασιάστηκε, στην Ελλάδα αυξήθηκε 360 φορές. Τόνισε επίσης ότι οι παραγωγικές δυνάμεις καταστράφηκαν και ότι η βοήθεια της UNRRA ήταν ζωτική, αλλά ήταν προσωρινή ανακούφιση και όχι ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανασυγκρότησης

Στη συνέχεια έθεσε το αίτημα των αποζημιώσεων. Ζήτησε να υποχρεωθούν η Ιταλία, η Βουλγαρία και η Γερμανία να συμβάλουν στην αποκατάσταση της ελληνικής οικονομίας στην προπολεμική της κατάσταση. Εξήγησε ότι θα ήταν απαράδεκτο η Ελλάδα να μείνει ακρωτηριασμένη, ενώ οι πρώην εχθροί της θα διατηρούσαν τον βιομηχανικό και γεωργικό τους εξοπλισμό.

Ένα ακόμη βασικό σημείο ήταν η εδαφική ασφάλεια και οι εθνικές διεκδικήσεις, που παρουσιάστηκαν ως ζήτημα μελλοντικής προστασίας και όχι εκδίκησης. Για τη Βόρεια Ήπειρο ζήτησε την ενσωμάτωσή της στην Ελλάδα, επικαλούμενος την ομόφωνη απόφαση της Γερουσίας των ΗΠΑ υπέρ του αιτήματος και την αναγνώριση του ελληνικού χαρακτήρα της περιοχής, ήδη από το 1907 από τον Ισμαήλ Κεμάλ Μπέη. Για τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα ζήτησε στρατηγική διόρθωση στη Θράκη και τη Μακεδονία, με αναφορά σε περιοχές όπως η Ροδόπη και τα στενά της Κρέσνας, παραπέμποντας στην έκθεση του Στρατάρχη Γουέιβελ που τόνιζε ότι η έλλειψη βάθους καθιστούσε τις περιοχές δύσκολες να αμυνθούν απέναντι σε επίθεση μέσω Βουλγαρίας. Για τα Δωδεκάνησα ζήτησε να επικυρωθεί η απόφαση του Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών για την οριστική ένωση τους με την Ελλάδα.

Στο κλείσιμο της ομιλίας, ο Τσαλδάρης δήλωσε ότι η Ελλάδα δεν ζητά εφήμερη δόξα και δεν ακολουθεί εξτρεμιστικές λύσεις, αλλά στηρίζεται στο δίκαιο. Μια ισχυρή και ικανοποιημένη Ελλάδα, όπως είπε, θα ήταν το πιο σταθερό προπύργιο της ειρήνης στην περιοχή.¹⁰⁷

2.4 Οι τομείς στους οποίους βασίστηκαν οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδας-ΗΠΑ

Οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών βασίστηκαν σε τρεις τομείς. Ο πρώτος ήταν η οικονομική βοήθεια για την ανασυγκρότηση των υποδομών, την ανάκαμψη της γεωργίας και τον έλεγχο των τιμών. Ο δεύτερος τομέας ήταν ο στρατιωτικός, ο οποίος περιλάμβανε την αποστολή πολεμικού υλικού και την εκπαίδευση του ελληνικού στρατού από Αμερικανούς αξιωματικούς. Ο τρίτος τομέας αφορούσε τη δημόσια διοίκηση, όπου Αμερικανοί σύμβουλοι συμμετείχαν στον σχεδιασμό της κρατικής πολιτικής και των στρατιωτικών επιχειρήσεων¹⁰⁸. Στον οικονομικό τομέα η βοήθεια ξεκίνησε με τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης για να σωθεί ο λαός από την πείνα.¹⁰⁹ Μετά, δόθηκαν δάνεια για να ελέγχεται η ελληνική οικονομία και να σταματήσει η διαφθορά¹¹⁰. Στον στρατιωτικό τομέα η Αμερική βοήθησε με αεροπλάνα και πλοία για τη μεταφορά εφοδίων, αλλά απέφευγε να στείλει δικό της στρατό για να μην φανεί ότι κάνει κατοχή¹¹¹. Σε υπόμνημα της Βρετανικής Πρεσβείας στην Αθήνα τον Νοέμβριο του 1946, ο Byrnes έκρινε καλύτερο οι ΗΠΑ να μην δώσουν απευθείας στρατιωτικό εξοπλισμό, επειδή θα μπορούσαν να κατηγορηθούν για επιθετικές προθέσεις, ενώ η Βρετανία ως σύμμαχος της Ελλάδας και της Τουρκίας μπορούσε να προμηθεύει εξοπλισμό με μικρότερο κόστος κριτικής. Την ίδια στιγμή, οι ΗΠΑ δήλωσαν έτοιμες να βοηθήσουν οικονομικά τις δύο χώρες και αποφασίζουν να στείλουν οικονομική αποστολή στην Ελλάδα για να εξετάσει τη συνολική οικονομική κατάσταση¹¹².

Το πιο χαρακτηριστικό κείμενο το οποίο περιγράφει τους τομείς διπλωματίας είναι το Υπόμνημα του Διευθυντή του Γραφείου Υποθέσεων Εγγύς Ανατολής και Αφρικής προς τον Υπουργό Εξωτερικών με ημερομηνία 21 Φεβρουαρίου 1947, όπου προτάθηκε «πολιτική ενότητα» συγκεκριμένων κομμάτων με αποκλεισμούς, αλλά και «δραστική μεταρρύθμιση

¹⁰⁷ U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1946, Paris Peace Conference: Proceedings, Volume III, Washington, DC, Government Printing Office, 1970

¹⁰⁸ Gerolymatos, 2016. An International Civil War: Greece, 1943-1949. Ό.π., σ. 256, 260

¹⁰⁹ Frazier, Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47. Ό.π., σ. 60

¹¹⁰ Wittner, American Intervention in Greece, 1943-1949 (New York: Columbia University Press, 1982), σ. 49, 50

¹¹¹ Frazier, Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47. Ό.π., σ., 61

¹¹² British Embassy in Greece to American Embassy in Greece, memorandum, November 5, 1946, in *Foreign Relations of the United States, 1946, The Near East and Africa*, vol. VII, Document 720

στη διοίκηση και το φορολογικό πρόγραμμα», επειδή η δημόσια διοίκηση περιγράφεται ως πεδίο «πρωτοφανούς διαφθοράς και αναποτελεσματικότητας». Στο ίδιο πλαίσιο, ζητείται η άμεση αποστολή «τριών Αμερικανών και τριών Βρετανών εμπειρογνομόνων» για αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης. Αυτό λειτουργεί ως πρακτικός τρόπος, να κατευθύνεται το πώς θα χρησιμοποιηθεί η βοήθεια και πώς θα στηθεί το κράτος.

Στο οικονομικό σκέλος, η πρόταση είναι να ζητηθεί ειδικό νομοσχέδιο για άμεσο δάνειο, με επιχείρημα ότι αν δεν αποτραπούν «ο πληθωρισμός και το χάος» μέσα στους επόμενους μήνες, «η χώρα θα είναι εκτός ελέγχου μας». Η διατύπωση αυτή δείχνει ότι ο στόχος δεν είναι μόνο η σταθεροποίηση της Ελλάδας, αλλά και το να μη χαθεί η δυνατότητα κατεύθυνσης των εξελίξεων. Τέλος, καταγράφεται ότι με την τότε κατανομή ρόλων οι ΗΠΑ θα έδιναν κυρίως οικονομική βοήθεια και η Βρετανία στρατιωτική, όμως τονίζεται ότι αυτό δεν επαρκεί και γι' αυτό προτείνεται «επανεξέταση της πολιτικής μας» ώστε να εξεταστεί και βοήθεια σε στρατιωτικό εξοπλισμό.¹¹³

Όσον αφορά τον πολιτικό τομέα, χρειάζεται να αναφερθεί και η πολιτική επιρροή μέσω της βοήθειας και των αμερικανικών αποστολών, όπου υπάρχει γρήγορη διόγκωση της αμερικανικής παρουσίας, με μεγάλο αριθμό στελεχών, πολλούς από τους οποίους είναι στρατιωτικοί, ενώ η παρέμβαση στην πολιτική περιορίζεται κυρίως από την ανάγκη καλής δημόσιας εικόνας, όχι από την απουσία στόχων¹¹⁴.

Στην πράξη αυτό φαίνεται καθαρά στην κρίση του Αυγούστου και Σεπτεμβρίου 1947. Γίνεται χρήση της απειλής διακοπής ή περιορισμού της βοήθειας για να αποτραπεί μια κυβέρνηση που δεν θεωρείται αποδεκτή και για να πιεστούν οι πολιτικοί προς μια κυβέρνηση ευρύτερης στήριξης. Σε συναντήσεις με την ελληνική πλευρά διατυπώθηκε ότι αν δεν υπάρξει κυβέρνηση με ευρεία υποστήριξη, οι ΗΠΑ μπορεί να μην συνεχίσουν να διαθέτουν πόρους και προσπάθεια. Σε αυτό το πλαίσιο συμφωνήθηκε ακόμη ότι υπουργοί θα μπορούν να απομακρύνονται ύστερα από αμερικανική υπόδειξη όταν δεν συνεργάζονται. Το αποτέλεσμα ήταν ο σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας τον Σεπτέμβριο 1947, η οποία στη συνέχεια παρουσιάστηκε δημόσια ως κυβέρνηση εθνικής ενότητας¹¹⁵.

Η παρέμβαση των ΗΠΑ στην Ελλάδα δεν ήταν μονάχα μια έκτακτη βοήθεια, αλλά μια μακροπρόθεσμη παρέμβαση. Σε τηλεγράφημα του Ethridge από τη Γενεύη τον Μάιο

¹¹³ U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1947: The Near East and Africa*, vol. V, doc. 23, "Crisis and Imminent Possibility of Collapse in Greece," February 21, 1947

¹¹⁴ Wittner, *American Intervention in Greece, 1943–1949* Ό.π., σ. 104–105

¹¹⁵ Στο ίδιο, σ., 123–126

του 1947, τονίζεται ότι η αμερικανική εμπλοκή στην Ελλάδα πρέπει να συνεχιστεί συστηματικά, καθώς η χώρα εξακολουθεί να μην μπορεί να σταθεροποιηθεί χωρίς εξωτερική καθοδήγηση¹¹⁶.

Παράλληλα, τα τηλεγραφήματα του Αμερικανού αντιπροσώπου, στα Ηνωμένα Έθνη, Warren Austin αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο η ελληνική κρίση διεθνοποιήθηκε. Η αμερικανική διπλωματία ανέλαβε να παρουσιάσει την Ελλάδα στον ΟΗΕ ως κράτος που απειλείται από εξωτερική υπονόμευση και εσωτερική αποσταθεροποίηση, δικαιολογώντας έτσι τη συνεχιζόμενη αμερικανική στήριξη. Η Ελλάδα έπαψε να εμφανίζεται ως αυτόνομος δρών και εντάχθηκε σε ένα πλαίσιο διεθνούς επιτήρησης, όπου η ασφάλεια και η πολιτική της σταθερότητα συνδέθηκαν άμεσα με την αμερικανική πολιτική¹¹⁷.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το υπόμνημα του Cyril E. Black, μέλους του επιτελείου του Ethridge, το οποίο αποτυπώνει με σαφήνεια τη μετάβαση από την έκτακτη βοήθεια στη μακροπρόθεσμη καθοδήγηση. Στο υπόμνημα αυτό, η Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως κράτος που χρειάζεται συνεχή πολιτική και διοικητική υποστήριξη, γεγονός που υποδηλώνει ότι η αμερικανική βοήθεια δεν περιορίζεται σε οικονομική ενίσχυση, αλλά λειτουργεί ως εργαλείο άσκησης επιρροής¹¹⁸.

¹¹⁶ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, 1947, Volume V: The Near East and Africa, doc. 600, “Mr. Mark F. Ethridge to the Secretary of State,” May 20, 1947.

¹¹⁷ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, 1947, Volume V: The Near East and Africa, docs. 602–606, “The United States Representative at the United Nations (Austin) to the Secretary of State,” June–July 1947.

¹¹⁸ United States Department of State, Foreign Relations of the United States, 1947, Volume V: The Near East and Africa, doc. 607, “Memorandum by Cyril E. Black,” July 21, 1947.

Κεφάλαιο 3^ο : Η στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ στον ελληνικό εμφύλιο

Η αμερικανική εμπλοκή στον ελληνικό εμφύλιο μετατοπίστηκε γρήγορα από τη ρητορική της «βοήθειας» προς ένα σχήμα όπου η στρατιωτική διάσταση κατέστη κυρίαρχη. Παρότι η κυβέρνηση Τρούμαν παρουσίασε το ελληνοτουρκικό πρόγραμμα ως, κυρίως, μη στρατιωτικό, στην πράξη οι στρατιωτικοί σύμβουλοι αποτέλεσαν την πλειονότητα της αμερικανικής παρουσίας στην Ελλάδα, ενώ η στρατιωτική δαπάνη απορρόφησε το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων της βοήθειας. Η αρχική προσπάθεια να περιοριστεί η εικόνα μιας άμεσης εμπλοκής (ώστε να αποφευχθεί η κατηγορία ότι οι ΗΠΑ διεξάγουν πόλεμο) αντικαταστάθηκε, σταδιακά, από μια ολοένα και πιο εκτεταμένη στρατιωτική δέσμευση, που περιλάμβανε υλική ενίσχυση, επιτελική καθοδήγηση επιχειρήσεων, αναδιάρθρωση της διοίκησης και ουσιαστική επιρροή στη λήψη αποφάσεων της ελληνικής πλευράς¹¹⁹

3.1 Το θεσμικό πλαίσιο της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας

Η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα συγκροτήθηκε θεσμικά στο πλαίσιο του Δόγματος Τρούμαν και αποτέλεσε οργανικό τμήμα της ευρύτερης στρατηγικής ανάσχεσης του κομμουνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο. Σε αντίθεση με τη βρετανική περίοδο, κατά την οποία η στρατιωτική επιρροή ασκούνταν, κυρίως, μέσω άμεσης παρουσίας και διοίκησης στο πεδίο, οι Ηνωμένες Πολιτείες υιοθέτησαν ένα μοντέλο έμμεσης αλλά συστηματικής παρέμβασης, βασισμένο στην παροχή εξοπλισμού, στην οργανωτική αναδιάρθρωση και στη σταδιακή επιτελική καθοδήγηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων.

Η νομική και πολιτική βάση της αμερικανικής στρατιωτικής εμπλοκής αποτυπώθηκε στον Greek–Turkish Aid Act of 1947, ο οποίος ψηφίστηκε από το Κογκρέσο και εγκρίθηκε στις 22 Μαΐου 1947. Στο προοίμιό του, ο νόμος όριζε ότι η διατήρηση της εθνικής ακεραιότητας και της επιβίωσης της Ελλάδας και της Τουρκίας ως «ελεύθερων εθνών» θεωρήθηκε ζωτικής σημασίας όχι μόνο για τις ίδιες τις χώρες αλλά και για την ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών και του «ελεύθερου κόσμου»¹²⁰. Η ελληνική κρίση εντασσόταν ρητά σε ένα διεθνές περιβάλλον αστάθειας, όπου τα Ηνωμένα Έθνη κρίνονταν ανίκανα να παράσχουν επαρκή υλική και οικονομική στήριξη.

¹¹⁹ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 223–224.

¹²⁰ U.S. Congress, *An Act to Provide for Assistance to Greece and Turkey* (“Greek-Turkish Aid Act of 1947”), Public Law 75, 80th Cong., 1st sess., 61 Stat. 103 (May 22, 1947), 1.

Στο κυρίως σώμα του νόμου, ο Πρόεδρος εξουσιοδοτούνταν να παρέχει στην Ελλάδα οικονομική και στρατιωτική βοήθεια υπό τη μορφή επιχορηγήσεων, δανείων, πιστώσεων, στρατιωτικού υλικού και τεχνικής υποστήριξης, καθώς και να αποσπά περιορισμένο αριθμό Αμερικανών στρατιωτικών «αποκλειστικά σε συμβουλευτική ιδιότητα»¹²¹. Με τον τρόπο αυτό θεσμοθετούνταν η σύνδεση της στρατιωτικής ενίσχυσης με την πολιτική σταθεροποίηση και την αντικομμουνιστική στρατηγική των ΗΠΑ, ενώ ταυτόχρονα αποφεύγονταν, σε επίπεδο ρητορικής, η εικόνα άμεσης στρατιωτικής επέμβασης.

Για την εφαρμογή του νόμου ιδρύθηκε η American Mission for Aid to Greece, (AMAG), με συμφωνία μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ελλάδας που ολοκληρώθηκε στις 20 Ιουνίου 1947. Η AMAG ανέλαβε τον συντονισμό τόσο της οικονομικής όσο και της στρατιωτικής βοήθειας, λειτουργώντας ως ο βασικός θεσμικός φορέας υλοποίησης του Δόγματος Τρούμαν στην Ελλάδα. Η στρατιωτική της συνιστώσα περιλάμβανε Ομάδα Στρατού και Ομάδα Ναυτικού των ΗΠΑ, επιφορτισμένες με την προμήθεια και τη διανομή υλικού, χωρίς τυπικά να έχουν δικαίωμα άμεσης επιχειρησιακής διοίκησης¹²².

Στην αφετηρία του 1947, το αμερικανικό επιτελείο επιδίωξε να εμφανίσει την εμπλοκή ως πρόγραμμα παροχής εφοδίων και τεχνικής υποστήριξης. Η αρχική αποστολή του U.S. Army Group in Greece (USAGG) σχεδιάστηκε, τουλάχιστον τυπικά, με περιορισμένες αρμοδιότητες, επικεντρωμένες στον εφοδιασμό. Η λογική ήταν ότι η στρατιωτική βοήθεια θα εξαντλούνταν στην παροχή υλικού και ότι δεν θα τοποθετούνταν Αμερικανοί παρατηρητές σε μάχιμες μονάδες, ώστε να αποφευχθούν πολιτικές κατηγορίες περί άμεσης αμερικανικής διεξαγωγής επιχειρήσεων¹²³. Ωστόσο, η εξέλιξη του πολέμου και ο φόβος κατάρρευσης της κυβερνητικής πλευράς επέβαλαν σταδιακή μετατόπιση, από την εποπτεία της διανομής και της ορθής χρήσης της βοήθειας προς έναν επιτελικό ρόλο που άγγιζε τον πυρήνα της στρατηγικής¹²⁴. Η στρατιωτική αυτή ομάδα με επικεφαλής τον στρατηγό Γουίλιαμ Λίβσεϋ πέτυχε την πλήρη στρατιωτική νίκη εναντίον του Δημοκρατικού Στρατού¹²⁵.

¹²¹ U.S. Congress, An Act to Provide for Assistance to Greece and Turkey ("Greek-Turkish Aid Act of 1947"), Public Law 75, 80th Cong., 1st sess., 61 Stat. 103 (May 22, 1947), 1.

¹²² National Archives and Records Administration, Records of U.S. Army Commands, Activities, and Organizations, Record Group 334, διαθέσιμο στο <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/334.html>

¹²³ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 223–224

¹²⁴ Στο ίδιο, σ. 224–227

¹²⁵ Μαργαρίτης, Γιώργος. *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946–1949*. Τόμος 1. 3η έκδ. Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2001.σ. 426–428.

Το καλοκαίρι του 1947 έγινε αντιληπτό ότι η αμερικανική βοήθεια ήταν απαραίτητη για να αλλάξει η ροή των πραγμάτων αν και θα χρειαζόταν χρόνος για να φτάσει σε μεγάλες ποσότητες. Ο πρόεδρος Τρούμαν υπέγραψε τον νόμο για τη βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία στις 22 Μαΐου 1947 και τα πρώτα φορτία με στρατιωτικά εφόδια έφτασαν στο λιμάνι του Πειραιά την 1η Αυγούστου. Οι επόμενες αποστολές παραδίδονταν απευθείας στη Θεσσαλονίκη ώστε να βρίσκονται πιο κοντά στο μέτωπο των επιχειρήσεων¹²⁶.

Στο πλαίσιο της AMAG ιδρύθηκε η Joint U.S. Military Advisory and Planning Group Greece, με οδηγία των αμερικανικών Γενικών Επιτελείων στα τέλη του 1947 και επίσημη ενεργοποίηση στις αρχές του 1948. Η JUSMAPG ανέλαβε πλέον την παροχή επιχειρησιακών και υλικοτεχνικών συμβουλών στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, σηματοδοτώντας τη μετάβαση από μια περιορισμένη αποστολή εφοδιασμού σε ουσιαστικό επιτελικό ρόλο. Στα τέλη του 1948 εντάχθηκε και Ομάδα της Πολεμικής Αεροπορίας, ολοκληρώνοντας τη στρατιωτική δομή της αμερικανικής παρουσίας¹²⁷.

Παράλληλα, η AMAG εξελίχθηκε ταχύτατα σε έναν εκτεταμένο μηχανισμό παρέμβασης. Υπό την ηγεσία του Ντουάιτ Γκρίσγουολντ, ο οποίος ανέλαβε επικεφαλής της Αποστολής τον Ιούνιο του 1947, ο αριθμός των υπαλλήλων αυξήθηκε ραγδαία και μέσα σε έναν χρόνο αυξήθηκε σε 1.216, με σημαντική παρουσία στρατιωτικού προσωπικού¹²⁸. Η Αποστολή ανέλαβε όλες τις λειτουργίες που σχετίζονταν με τη στρατιωτική και οικονομική βοήθεια, ενώ η Πρεσβεία των ΗΠΑ διατήρησε τις καθαρά διπλωματικές αρμοδιότητες. Το διπλό αυτό σχήμα, με παράλληλες αλλά κάθετα συνδεδεμένες δομές απευθείας με την Ουάσιγκτον, δημιούργησε τριβές και ανταγωνισμούς, καθώς η AMAG εξέφραζε το μεταρρυθμιστικό πνεύμα της Έκθεσης Πόρτερ σε σχέση με τη συντηρητικότερη στάση της Πρεσβείας¹²⁹.

Στην συνέχεια, η Ουάσιγκτον παρείχε στις αρχές του 1948 πλήρη αυτονομία στη στρατιωτική μεραρχία, ιδρύοντας την JUSMAG ως τρίτο οργανισμό, προκειμένου να ενταχθεί η ελληνική περίπτωση στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ. Με αυτόν τον τρόπο, η

¹²⁶ Woodhouse, C. M. *The Struggle for Greece, 1941-1949*. London: Hart-Davis, MacGibbon, 1976, σ. 203

¹²⁷ National Archives and Records Administration, Records of U.S. Army Commands, Activities, and Organizations, Record Group 334, διαθέσιμο στο <https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/334.html>

¹²⁸ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 104

¹²⁹ Stathakis, George. "The Marshall Plan in Greece". In *Le Plan Marshall Et Le relèvement économique De l'Europe*, edited by René Girault and Lévy-Leboyer Maurice. Vincennes: Institut de la gestion publique et du développement économique, 1993. doi:10.4000/books.igpde.14892.

AMAG κατέληξε να είναι μια απλώς «οικονομική» Αποστολή που μπορούσε να μεταφέρει τις δραστηριότητές της στη νέα Αποστολή ECA/G¹³⁰.

Η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια συνοδεύτηκε από άμεση ανάμειξη στον σχεδιασμό της ελληνικής στρατιωτικής πολιτικής. Η ελληνική κυβέρνηση, με χαρακτηριστικές τις παρεμβάσεις του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, υποστήριζε ότι ο υφιστάμενος στρατός δεν επαρκούσε και ζητούσε σημαντική αύξηση της δύναμής του σε 150.000 άνδρες δηλώνοντας παράλληλα ότι έπρεπε να αναδιοργανωθεί προκειμένου να επιτευχθεί υψηλό ποσοστό στρατευμάτων πρώτης γραμμής¹³¹. Ωστόσο, οι αποφάσεις για τη διεύρυνση και τη δομή του στρατού εξαρτώνταν πλέον από τις εκτιμήσεις των Αμερικανών συμβούλων, γεγονός που καταδεικνύει τον περιορισμό της ελληνικής αυτονομίας στη στρατιωτική σφαίρα.

Ο Livesay αντιστάθηκε στις αρχικές ελληνικές απαιτήσεις για αύξηση του μεγέθους της GNA, αλλά τελικά υποστήριξε μια αύξηση 10.000 ατόμων για την εξάλειψη ανεπαρκών δυνάμεων ως δικαιολογία για την αδράνεια του Ελληνικού Εθνικού Στρατού¹³². Ο Livesay και ο Griswold προσπάθησαν επίσης να διορθώσουν την αμυντική νοοτροπία της GNA, υποστηρίζοντας τη δημιουργία ενός Σώματος Εθνικής Άμυνας ελαφρά οπλισμένων στρατιωτών, που θα μπορούσε να καλύψει την ρουτίνα, αλλά απαραίτητο στατικό ρόλο ασφαλείας και να ανακουφίσει τις μονάδες ΕΕΣ από την καταδίωξη του Δημοκρατικού Στρατού¹³³. Επιπλέον, ώθησαν τους Έλληνες να απολύσουν τους αναποτελεσματικούς ηγέτες - ζητώντας την ανακούφιση του Έλληνα Διοικητή του Πρώτου Στρατού και δύο από τους τρεις διοικητές του σώματος, επικαλούμενοι την έλλειψη επιθετικότητάς τους.¹³⁴ Αυτές οι συστάσεις, υποστηριζόμενες κυρίως από τον Griswold, άρχισαν να επιβάλλουν ορισμένες απαραίτητες μεταρρυθμίσεις στην ελληνική κυβέρνηση και τον στρατό.

Παρά τις μεταρρυθμιστικές αυτές παρεμβάσεις, η στρατιωτική κατάσταση επιδεινώθηκε κατά το τέλος του 1947, με αποκορύφωμα την επίθεση 3.500 ανταρτών του Δημοκρατικού Στρατού στην Κόνιτσα τα Χριστούγεννα¹³⁵, γεγονός που ανέδειξε τα όρια της μέχρι τότε αμερικανικής προσέγγισης. Η κρίση αυτή επιτάχυνε τη μετάβαση από την τυπική εποπτεία της βοήθειας σε βαθύτερη επιτελική καθοδήγηση, καθώς οι αμερικανικές

¹³⁰ Στο ίδιο

¹³¹ Secretary of State to the Embassy in Greece, "Telegram," July 11, 1947, *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d180>.

¹³² Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 227.

¹³³ Jones, *New Kind of War*, Ό.π., σ. 105

¹³⁴ Στο ίδιο, σ. 71

¹³⁵ όπου αεροσκάφη Ντακότα έριχναν εφόδια στους πολιορκημένους και ενίσχυσαν την άμυνα της πόλης. Woodhouse 1976, 221.

αρχές κατέληξαν ότι το κρίσιμο ζήτημα δεν ήταν απλώς η παροχή υλικών μέσων αλλά ο τρόπος χρήσης τους και η συνολική στρατηγική διεξαγωγής του πολέμου¹³⁶.

Έτσι, ήδη από το 1948, το θεσμικό πλαίσιο της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας είχε εξελιχθεί από πρόγραμμα εφοδιασμού σε μηχανισμό ουσιαστικής αναδιάρθρωσης του ελληνικού στρατού, εντάσσοντας την ελληνική περίπτωση στον πυρήνα της ψυχροπολεμικής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών.

3.2 Η υλική στρατιωτική βοήθεια: εξοπλισμός και μέσα

Η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα, στο πλαίσιο του Δόγματος Τρούμαν, είχε πολυδιάστατο χαρακτήρα και δεν περιορίστηκε στην παροχή οικονομικών πόρων. Κεντρικό της στοιχείο αποτέλεσε η εκτεταμένη υλικοτεχνική ενίσχυση, μέσω της διάθεσης οπλισμού, πυρομαχικών, μεταφορικών μέσων και λοιπού στρατιωτικού εξοπλισμού, κυρίως από πλεονάζοντα αμερικανικά αποθέματα. Η επιλογή αυτή επέτρεψε την ταχεία και μαζική τροφοδότηση του Ελληνικού Εθνικού Στρατού με σχετικά χαμηλό οικονομικό κόστος και μειωμένο πολιτικό ρίσκο για την Ουάσινγκτον, καθώς η βοήθεια παρουσιαζόταν ως αξιοποίηση υφιστάμενων πόρων και όχι ως νέα πολεμική δαπάνη¹³⁷.

Ήδη από το 1947, η υλική ενίσχυση υπήρξε εντυπωσιακή σε όγκο και ποικιλία. Οι πρώτες αποστολές περιλάμβαναν κινητήρες αεροσκαφών, εκπαιδευτικά αεροπλάνα και ναυτικά μέσα, όπως περιπολικά και ναρκαλιευτικά, ενώ η τροφοδοσία επιταχύνθηκε με την εγκατάσταση του U.S. Army Group in Greece και τη συστηματική υποβολή αιτημάτων εφοδίων προς το Υπουργείο Πολέμου των Ηνωμένων Πολιτειών¹³⁸. Ιδιαίτερη σημασία είχε η αξιοποίηση πλεοναζόντων αποθεμάτων, τα οποία καθιστούσαν δυνατή την παράδοση μεγάλων ποσοτήτων υλικού χωρίς τις καθυστερήσεις και τις πολιτικές αντιδράσεις που θα προκαλούσε η παραγωγή νέου εξοπλισμού¹³⁹.

Η πρώτη σημαντική αποστολή έφθασε στον Πειραιά τον Αύγουστο του 1947 και ακολούθησαν διαδοχικές φορτώσεις, με έμφαση στα μηχανοκίνητα μέσα και στη βελτίωση της κινητικότητας των κυβερνητικών δυνάμεων. Μέχρι το τέλος του ίδιου έτους είχαν αποσταλεί περίπου 174.000 long tons στρατιωτικών εφοδίων, συνολικής αξίας περίπου 40 εκατομμυρίων δολαρίων, περιλαμβανομένων οχημάτων, ελαφρών και βαρέων όπλων, καθώς και ναυτικού και αεροπορικού εξοπλισμού¹⁴⁰. Τον Δεκέμβριο του 1947 η AMAG

¹³⁶ Jones, *New Kind of War*, Ό.π., σ. 118.

¹³⁷ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 230-231

¹³⁸ Στο ίδιο, σ. 230

¹³⁹ Στο ίδιο, σ. 230-231

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 231

δημοσίευσε την πρώτη της έκθεση. Αν και το αρχικό σχέδιο ήταν να μοιραστούν τα 400 εκατομμύρια δολάρια της βοήθειας ανάμεσα σε στρατιωτικούς και οικονομικούς σκοπούς στην πράξη δόθηκε προτεραιότητα στον στρατό. Μάλιστα, μέσα στους πρώτους πέντε μήνες η αμερικανική αποστολή παρέδωσε 74.000 τόνους στρατιωτικού υλικού. Επίσης έγιναν παραγγελίες ύψους 100 εκατομμυρίων δολαρίων για τον Στρατό Ξηράς και 13 εκατομμυρίων για το Ναυτικό ενώ για την πολιτική ανακούφιση διατέθηκαν μόλις 23 εκατομμύρια δολάρια¹⁴¹. Παρά τη θεαματική αυτή αύξηση των αποθεμάτων, οι εξελίξεις στο πεδίο δεν υπήρξαν άμεσα ευνοϊκές για την κυβερνητική πλευρά. Η δύναμη των ανταρτών αυξανόταν και η φθορά σε υποδομές και μηχανισμούς ασφάλειας στην ελληνική ύπαιθρο παρέμενε υψηλή, γεγονός που ενίσχυσε στην Ουάσινγκτον την εκτίμηση ότι το πρόβλημα δεν ήταν η έλλειψη υλικών πόρων, αλλά η αδυναμία του ελληνικού κράτους να τους μετατρέψει σε αποφασιστικό επιχειρησιακό αποτέλεσμα¹⁴².

Οι Αμερικανοί ενέκριναν επίσης την αύξηση της δύναμης του Εθνικού Στρατού που έφτασε τους 132.000 άνδρες. Τον Οκτώβριο του 1947 έφτασαν Αμερικανοί αξιωματικοί σύνδεσμοι και δημιουργήθηκε ένα κοινό επιτελείο ΗΠΑ και Ελλάδας. Οι Αμερικανοί ανέλαβαν πιο ενεργό ρόλο από τους Βρετανούς προκατόχους τους ακόμη και στην πρώτη γραμμή των επιχειρήσεων. Οι μηχανικοί τους εργάστηκαν με ενέργεια για την αποκατάσταση λιμανιών δρόμων σιδηροδρόμων και της Διώρυγας της Κορίνθου έργα που εξυπηρετούσαν τόσο τις στρατιωτικές όσο και τις πολιτικές ανάγκες¹⁴³.

Καθώς ο εμφύλιος πόλεμος κλιμακωνόταν, η αμερικανική υλική βοήθεια περιέλαβε και τη διάθεση πιο σύγχρονων και ισχυρών μέσων πυρός. Στις μεγάλες επιχειρήσεις του 1948-1949 στα ορεινά συγκροτήματα του Γράμμου και του Βίτσι χρησιμοποιήθηκαν αεροσκάφη, πυροβολικό και εμπρηστικά όπλα, όπως το ναπάλμ, τα οποία έδωσαν στον ελληνικό στρατό σαφή υλική υπεροχή έναντι των ανταρτικών δυνάμεων¹⁴⁴. Μέχρι το τέλος του 1949, η συνολική αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα ανήλθε σε περίπου 353,6 εκατομμύρια δολάρια και περιλάμβανε εκατοντάδες αεροσκάφη και πλοία, χιλιάδες πυροβόλα και όλμους, δεκάδες χιλιάδες βόμβες και ρουκέτες, καθώς και εκατομμύρια φυσίγγια¹⁴⁵.

Η κλίμακα και η σύνθεση της υλικής βοήθειας καταδεικνύουν ότι, ανεξάρτητα από την επίσημη ρητορική περί «στήριξης» και «σταθεροποίησης», η στρατιωτική λύση

¹⁴¹ Woodhouse *The Struggle for Greece, 1941-1949*, Ό.π., σ. 213-214

¹⁴² Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 231-233

¹⁴³ Woodhouse *The Struggle for Greece, 1941-1949*, Ό.π., σ. 205, 213-214

¹⁴⁴ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 243-245, 251.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 253

αποτελέσει τον πυρήνα της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η υλική ενίσχυση, ωστόσο, από μόνη της δεν θεωρήθηκε επαρκής, γεγονός που οδήγησε σταδιακά στη σύνδεσή της με πιο άμεσες μορφές καθοδήγησης και αναδιοργάνωσης.

3.3 Αναδιοργάνωση και επιχειρησιακή καθοδήγηση του ελληνικού στρατού

Η υλική στρατιωτική βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών συνοδεύτηκε από σταδιακή αλλά ουσιαστική εμπλοκή στην αναδιοργάνωση και την επιχειρησιακή καθοδήγηση του Ελληνικού Εθνικού Στρατού. Αρχικά, ο ρόλος των Αμερικανών συμβούλων περιοριζόταν τυπικά στον έλεγχο της διανομής και της ορθής χρήσης του στρατιωτικού υλικού. Ωστόσο, ήδη μέσα στο 1947, η εξέλιξη των επιχειρήσεων και η αδυναμία του κυβερνητικού στρατού να επιτύχει αποφασιστικά αποτελέσματα οδήγησαν σε διεύρυνση των αρμοδιοτήτων τους. Με τη συγκρότηση της **JUSMAPG** στα τέλη του 1947, οι Αμερικανοί αξιωματικοί παρείχαν επιχειρησιακές και επιτελικές συμβουλές μέχρι και το επίπεδο της μεραρχίας, επηρεάζοντας άμεσα τη στρατηγική και την τακτική του ελληνικού στρατού ¹⁴⁶.

Οι αμερικανικές εκθέσεις από την Ελλάδα σκιαγραφούσαν έναν στρατό με αριθμητική υπεροχή αλλά περιορισμένη επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Ιδιαίτερα επισημαινόταν η έλλειψη επιθετικής νοοτροπίας, οι αδυναμίες στη διοίκηση και ο ανεπαρκής συντονισμός μεταξύ μονάδων. Ο επικεφαλής της στρατιωτικής αποστολής, William Livesay, κατέληξε ήδη από το καλοκαίρι του 1947 στο συμπέρασμα ότι η μέχρι τότε πολιτική εφοδιασμού και βασικής εκπαίδευσης δεν επαρκούσε:

«Επιπλέον εκπαιδευμένη δύναμη θα ήταν χρήσιμη, αλλά ο σχηματισμός νέων μονάδων θα αποδυνάμωνε περαιτέρω τις μάχιμες μονάδες, αποσύροντας στελέχη για οργάνωση και εκπαίδευση. Οι νέες μονάδες δεν θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εκστρατεία εναντίον των ληστών πριν από τον χειμώνα. Πιστεύουμε ότι τα άμεσα και αποτελεσματικά αποτελέσματα είναι δυνατά μόνο με καλύτερη αξιοποίηση της τρέχουσας δύναμης. Το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο έχει ενημερωθεί για αυτές τις ελλείψεις και η τριήμερη διάσκεψη της ανώτατης διοίκησής τους ολοκληρώθηκε χθες το βράδυ, στην οποία συζήτησαν αυτά τα θέματα.

¹⁴⁶ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 233–235, 242.

Να τηρηθεί το συμπέρασμα ότι ο Ελληνικός Στρατός είναι επαρκής σε μέγεθος για να αντιμετωπίσει τους ληστές και λαμβάνονται μέτρα για να καταστεί ρεαλιστικό το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο, ώστε να αξιοποιήσει καλύτερα τη στρατιωτική του δύναμη.»¹⁴⁷

Στη συνεδρίαση του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Άμυνας στις 31 Αυγούστου 1947 άσκησε έντονη κριτική στον Εθνικό Στρατό, επισημαίνοντας ότι οι στρατιώτες δεν προετοιμάζονταν επαρκώς για επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα πολλές δράσεις να διακόπτονται πρόωρα λόγω σωματικής εξάντλησης. Παράλληλα τόνισε ότι το Γενικό Επιτελείο δεν είχε οργανώσει τη λειτουργία των μονάδων με τρόπο που να επιτρέπει εναλλαγή μεταξύ μάχης, ανάπαυσης και εκπαίδευσης. Στις 6 Οκτωβρίου 1947 ο Livesay επανήλθε με πιο συγκεκριμένες εισηγήσεις, ζητώντας από τον Υπουργό Στρατιωτικών την απομάκρυνση του διοικητή του Γ' Σώματος Στρατού λόγω έλλειψης πρωτοβουλίας και επιθετικότητας. Σύμφωνα με τις αμερικανικές παρατηρήσεις, ο συγκεκριμένος αξιωματικός απέφευγε να επιθεωρεί τις μονάδες του στο πεδίο και είχε επιβάλει περιορισμούς στις περιπολίες που περιόριζαν ουσιαστικά τη δυνατότητα επαφής με τον εχθρό. Ο Livesay εισηγήθηκε επίσης την απομάκρυνση του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου, θεωρώντας ότι δεν συνεργαζόταν επαρκώς με την πολιτική ηγεσία, προτάσεις που δεν έγιναν αποδεκτές. Οι Αμερικανοί σύμβουλοι κατέγραφαν επανειλημμένα ότι πολλοί Έλληνες αξιωματικοί είτε απέφευγαν την επιθετική δράση είτε δεν διέθεταν τις αναγκαίες διοικητικές ικανότητες. Αναφέρεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα διοικητής τάγματος στη Θεσσαλονίκη που προτίμησε να χρησιμοποιήσει όλμους αντί να αναπτύξει πεζικό εναντίον εχθρικής πυροβολαρχίας. Παράλληλα επισημάνθηκε η πρακτική του λεγόμενου «διπλού λόχου», όπου μονάδες από διαφορετικά τάγματα αναλάμβαναν κοινή αποστολή χωρίς σαφή ενιαία διοίκηση, οδηγώντας σε αδράνεια και αλληλομετάθεση ευθυνών¹⁴⁸.

Υπό αυτές τις συνθήκες οι αξιωματικοί της USAGG θεώρησαν αναγκαία την υπέρβαση των περιορισμών που είχε θέσει το Υπουργείο Στρατού, αξιοποιώντας πλήρως τις δυνατότητες που παρείχε ο Δημόσιος Νόμος 75. Στις 15 Σεπτεμβρίου 1947 ο Griswold ενημέρωσε επειγόντως τον Υπουργό Εξωτερικών για την επιδείνωση της κατάστασης και εισηγήθηκε την αποστολή σημαντικού αριθμού Αμερικανών αξιωματικών με αποστολή την άμεση επιχειρησιακή καθοδήγηση του ελληνικού στρατού. Υπογράμμισε ότι μόνο μέσω ενίσχυσης του επιθετικού πνεύματος και της παροχής ουσιαστικών τακτικών οδηγιών θα

¹⁴⁷ Griswold, Dwight P. to the Secretary of State. "Telegram." August 1, 1947. *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V*. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d219>.

¹⁴⁸ Harris William D Jr, Instilling aggressiveness US advisors and Greek combat leadership in the Greek Civil War 1947 1949, *Art of War Papers*, Fort Leavenworth Kansas, Combat Studies Institute Press, 2013, σ. 47

μπορούσαν να σταματήσουν οι αναποτελεσματικές επιχειρήσεις που ευνοούσαν τους αντάρτες. Ταυτόχρονα πρότεινε ανακατανομή οικονομικών πόρων υπέρ της στρατιωτικής βοήθειας και αύξηση της δύναμης του Εθνικού Στρατού¹⁴⁹.

Λίγες ημέρες αργότερα ο Αρχηγός του Αμερικανικού Στρατού απέστειλε στην Ελλάδα τον Stephen Chamberlin για ανεξάρτητη αξιολόγηση. Η έκθεσή του, που ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο του 1947, επιβεβαίωσε τις προηγούμενες εκτιμήσεις και εντόπισε τα βασικά προβλήματα στην ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, στη χαμηλή ποιότητα της ηγεσίας, στην απουσία επιθετικής νοοτροπίας και στη δυσλειτουργική συνεργασία. Ο Chamberlin εισηγήθηκε ενίσχυση της αμερικανικής παρουσίας σε επίπεδο ανώτατης διοίκησης και μάχιμων μονάδων. Η έκθεσή του συνέπεσε με επίσημο ελληνικό αίτημα για επιχειρησιακή καθοδήγηση, το οποίο οδήγησε τον Νοέμβριο του 1947 στην απόφαση του Προέδρου Truman για επέκταση της αμερικανικής συμβουλευτικής εμπλοκής έως το επίπεδο της μεραρχίας και στη θεσμική αναδιοργάνωση της σχετικής δομής τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους¹⁵⁰.

Η διαδικασία αυτή κορυφώθηκε με τη δημιουργία της Joint U.S. Military Advisory and Planning Group Greece, JUSMAPG, στα τέλη του 1947 και την ενεργοποίησή της στις αρχές του 1948. Με τη συγκρότηση της JUSMAPG οι Αμερικανοί αξιωματικοί παρείχαν επιχειρησιακές και επιτελικές συμβουλές μέχρι και το επίπεδο της μεραρχίας, επηρεάζοντας άμεσα τη στρατηγική και την τακτική του ελληνικού στρατού¹⁵¹.

Η επιλογή του James A. Van Fleet ως επικεφαλής της αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής αντανάκλούσε την απόφαση της Ουάσιγκτον να ενισχύσει την επιχειρησιακή καθοδήγηση με πιο ισχυρή και επιθετική ηγεσία. Η αποστολή του συνδέθηκε με την ανάγκη επιβολής πειθαρχίας, ενίσχυσης του επιθετικού πνεύματος και αποτελεσματικότερης αξιοποίησης των υφιστάμενων δυνάμεων του ελληνικού στρατού¹⁵².

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 47-48

¹⁵⁰ Harris William D Jr, Instilling aggressiveness US advisors and Greek combat leadership in the Greek Civil War 1947 1949, *Art of War Papers*, Fort Leavenworth Kansas, Combat Studies Institute Press, 2013, σ. 48

¹⁵¹ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 235. Βλ. και "Editorial Note." *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V*.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d389>.: Σε επιστολή του στις 5 Ιανουαρίου 1948, ο Υπουργός Άμυνας Φόρεσταλ ενημέρωσε τον Υπουργό Εξωτερικών Μάρσαλ ότι στις 31 Δεκεμβρίου 1947, οι Γραμματείς του Στρατού Ξηράς, του Ναυτικού και της Πολεμικής Αεροπορίας ίδρυσαν την Κοινή Ομάδα Συμβουλευτικής και Σχεδιασμού Στρατού των Ηνωμένων Πολιτειών (Ελλάδα) σύμφωνα με τις συστάσεις του Κοινού Επιτελείου Στρατού. Σημείωσε ότι την ίδια ημέρα το Κοινό Επιτελείο Στρατού διόρισε τον Υποστράτηγο Γουίλιαμ Τζ. Λάιβσεϊ ως Διευθυντή της JUSMAPG.

¹⁵² Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 236

Ταυτόχρονα η αμερικανική παρουσία αυξήθηκε πολύ και μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου του 1948 το στρατιωτικό προσωπικό από τον στρατό το ναυτικό και την αεροπορία στην Ελλάδα έφτασε περίπου τα 450 άτομα. Αυτός ο αριθμός αντιστοιχούσε περίπου στα δύο τρίτα του προσωπικού της AMAG και οι αρμοδιότητές τους ξεκινούσαν από τον στρατηγικό σχεδιασμό και έφταναν μέχρι την επιχειρησιακή συμβουλή στο πεδίο¹⁵³.

Αν και επίσημα υπήρχε η θέση ότι οι Αμερικανοί δεν διοικούσαν ελληνικές μονάδες και δεν συμμετείχαν σε μάχες οι μαρτυρίες και τα υπηρεσιακά στοιχεία δείχνουν μια πολύ πιο βαθιά εμπλοκή. Αμερικανοί αξιωματικοί πήγαιναν σε προωθημένες θέσεις έδιναν οδηγίες ακριβώς εκεί που γίνονταν οι επιχειρήσεις και σημειώθηκαν ακόμα και θάνατοι Αμερικανών αξιωματικών. Έτσι το όριο που ξεχώριζε τη συμβουλή την πληροφορία και τη μάχη γινόταν συνέχεια και πιο ασαφές¹⁵⁴.

Στις 30 Σεπτεμβρίου 1948 Ο κ. Τσαλδάρης εξέφρασε τις ευχαριστίες του και σχολίασε ότι μέχρι την επόμενη άνοιξη, εάν η εκπαίδευση προχωρήσει με το παρόν χρονοδιάγραμμα, η Ελλάδα θα είναι σε θέση να στείλει στο πεδίο της μάχης μεταξύ διακοσίων και διακοσίων πενήντα χιλιάδων στρατιωτών σε περίπτωση απρόοπτου.¹⁵⁵

¹⁵³ Στο ίδιο, σ. 242

¹⁵⁴ Wittner, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 242-243

¹⁵⁵ Secretary of State, "Memorandum of Conversation," September 30, 1948, *Foreign Relations of the United States, 1948, Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d113>.

Κεφάλαιο 4^ο : Η οικονομική εμπλοκή των ΗΠΑ στον εμφύλιο

Η οικονομική βοήθεια αποτέλεσε το δεύτερο, εξίσου κρίσιμο, σκέλος της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα. Η Ουάσιγκτον αντιλαμβανόταν ότι χωρίς οικονομική σταθεροποίηση, η στρατιωτική νίκη δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί μακροπρόθεσμα. Έτσι, η οικονομική εμπλοκή λειτούργησε ως εργαλείο κρατικής ανασυγκρότησης αλλά και πολιτικού ελέγχου.

Στο μεταπολεμικό τοπίο, τον έλεγχο της ελληνικής ανασυγκρότησης ανέλαβε αρχικά η Μεγάλη Βρετανία. Μέσω της Συμφωνίας του Λονδίνου, το Ηνωμένο Βασίλειο παρείχε οικονομική στήριξη, διαγραφή χρεών και τεχνογνωσία, αποκτώντας, ωστόσο, ως αντάλλαγμα τον ουσιαστικό έλεγχο της ελληνικής νομισματικής και εμπορικής πολιτικής. Αν και η συμφωνία επέφερε μια προσωρινή σταθεροποίηση στις τιμές και τη συναλλαγματική ισοτιμία, είχε ως παρενέργεια τη δραματική μείωση των αποθεμάτων χρυσού της Τράπεζας της Ελλάδος, καθώς η έλλειψη εμπιστοσύνης ωθούσε τους πολίτες στον αποθησαυρισμό χρυσού και ξένου συναλλάγματος¹⁵⁶.

Παράλληλα, η ανθρωπιστική διάσταση της βοήθειας καλύφθηκε από την UNRRA, η οποία επιχείρησε να ανακουφίσει τον πληθυσμό και να θέσει βάσεις ανάπτυξης. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητά της υπονομεύτηκε από σοβαρά δομικά εμπόδια. Η αδυναμία πρόσβασης στις περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, που ελέγχονταν από τον Δημοκρατικό Στρατό και η στρέβλωση της αγοράς, λόγω της μαζικής εισροής αγαθών, οδήγησαν σε κατάρρευση των τιμών και ενίσχυση της παραοικονομίας. Επιπροσθέτως, φαινόμενα διαφθοράς στη διανομή της βοήθειας, η οποία συχνά κατέληγε σε κερδοσκόπους αντί για τους δικαιούχους, κατέστησαν σαφή την ανάγκη για μια νέα προσέγγιση από την πλευρά της Ουάσιγκτον¹⁵⁷.

Η θεσμοθέτηση του Δόγματος Τρούμαν το 1947 σηματοδότησε την επίσημη μεταβίβαση της ευθύνης από τη Βρετανία στις ΗΠΑ. Με το Λονδίνο να αδυνατεί να διαχειριστεί το κόστος του ελληνικού Εμφυλίου και την Ουάσιγκτον να θεωρεί την Ελλάδα ζωτικό ανάχωμα κατά της σοβιετικής επιρροής, εγκρίθηκε πακέτο βοήθειας ύψους 400 εκατομμυρίων δολαρίων, με κύριο προσανατολισμό την στρατιωτική ενίσχυση. Η βοήθεια

¹⁵⁶ Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>

¹⁵⁷ Στο ίδιο

αυτή συνοδεύτηκε από την εγκατάσταση πολυπληθούς επιτελείου Αμερικανών συμβούλων για την επίβλεψη της εφαρμογής της¹⁵⁸.

4.1 Η διάγνωση της ελληνικής κρίσης και η νομιμοποίηση της αμερικανικής επέμβασης

Αφετηρία της αμερικανικής οικονομικής εμπλοκής στον ελληνικό εμφύλιο αποτέλεσε η διάγνωση της συνολικής κρίσης του ελληνικού κράτους όπως αυτή αποτυπώθηκε στο έργο της αμερικανικής οικονομικής αποστολής υπό τον Paul Porter, έφτασε στην Ελλάδα στις 18 Ιανουαρίου 1947 και παρέμεινε στη χώρα έως τις 22 Μαρτίου¹⁵⁹

Στις 22 Φεβρουαρίου ο Πόρτερ τηλεγραφούσε στην Ουάσιγκτον περιγράφοντας μια ζοφερή εικόνα όπου οι τιμές των τροφίμων αυξήθηκαν κατά 4 τοις εκατό μέσα σε μια εβδομάδα το κρατικό έλλειμμα χτύπησε νέο υψηλό οι εισαγωγές ήταν ελάχιστες και τα αποθέματα τροφίμων σχεδόν εξαντλήθηκαν. Προειδοποιούσε επίσης για εκτεταμένη αναταραχή με απειλές για απεργίες ναυτεργατών και λιμενεργατών.¹⁶⁰

Κατά την παραμονή του στην Αθήνα ο Πόρτερ διαπίστωσε πως ο κρατικός μηχανισμός ήταν υπερβολικά μεγάλος και δεν λειτουργούσε σωστά ενώ οι δημόσιοι υπάλληλοι φοβούνταν για τη θέση τους και δεν έπαιρναν πρωτοβουλίες. Παράλληλα τον εξόργιζε η μεγάλη διαφορά στον τρόπο ζωής ανάμεσα στην πολιτική και οικονομική ελίτ της Αθήνας και τον υπόλοιπο πληθυσμό. Ο Πόρτερ θεωρούσε υπεύθυνους για την κακή κατάσταση της οικονομίας τους πολιτικούς, λόγω της ανικανότητάς τους και το ιδιωτικό κεφάλαιο λόγω της κερδοσκοπικής του νοοτροπίας¹⁶¹.

Σε εμπιστευτική επιστολή του προς τον Υφυπουργό Εξωτερικών Γουίλιαμ Κλέιτον στις 17 Φεβρουαρίου έγραφε χαρακτηριστικά ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κράτος εδώ, με τη δυτική έννοια, αλλά αντιθέτως μια χαλαρή ιεραρχία ατομικιστών πολιτικών, ενώ χαρακτήριζε τη δημόσια διοίκηση ως μια θλιβερή φάρσα. Κατηγορούσε το ιδιωτικό κεφάλαιο για κερδοσκοπία, αναφέροντας πως δεν μπόρεσε να βρει ούτε μία κατοικία στην Αθήνα που να χτίστηκε μετά την απελευθέρωση, για επενδυτικούς σκοπούς και πως ο

¹⁵⁸ Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>

¹⁵⁹ Πολυμέρης Βόγλης, «Ο Paul Porter και η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)», *Μνήμων* 27 (2005): 289.

¹⁶⁰ Paul A. Porter to the Secretary of State, "Telegram," February 22, 1947, *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d27>.

¹⁶¹ Βόγλης, «Ο Paul Porter και η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)», *Ο.π.*, σ. 289-290.

κόσμος δεν επενδύει σε παραγωγικές επιχειρήσεις, καθώς η ευθύνη βαρύνει πρωτίστως το Κράτος που δεν έχει λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης. Για την αντιμετώπιση της κρίσης πίστευε πως η αμερικανική βοήθεια έπρεπε να συνοδεύεται από αυστηρή εποπτεία. Όπως έγραψε στον Κλείτον πιστεύω ότι η καθημερινή καθοδήγηση από αμερικανικό προσωπικό στην Ελλάδα θα είναι απαραίτητη¹⁶².

Η Έκθεση Porter περιέγραψε με ιδιαίτερα δραματικούς όρους την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας αναδεικνύοντας τη δημοσιονομική αποδιοργάνωση τον ανεξέλεγκτο πληθωρισμό τη διοικητική ανεπάρκεια και τη γενικευμένη κοινωνική εξαθλίωση. Η Ελλάδα παρουσιαζόταν ως ένα κράτος στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης ανίκανο να λειτουργήσει χωρίς άμεση και εκτεταμένη εξωτερική παρέμβαση. Αντιμετώπιζε τα προβλήματα της Ελλάδας ως τεχνικά ζητήματα οργάνωσης, που θα λύνονταν με την τοποθέτηση ικανών στελεχών. Για τον λόγο αυτό, πίστευε πως η αμερικανική βοήθεια έπρεπε να συνοδεύεται από την καθημερινή καθοδήγηση Αμερικανών εμπειρογνομόνων¹⁶³.

Η εικόνα που σκιαγραφούσε η Έκθεση δεν περιοριζόταν σε τεχνικές οικονομικές διαπιστώσεις, αλλά συνέδεε άμεσα την οικονομική αποσύνθεση με τον κίνδυνο πολιτικής αποσταθεροποίησης. Η φτώχεια, η ανεργία και η έλλειψη βασικών αγαθών θεωρούνταν παράγοντες που ευνοούσαν την ενίσχυση του κομμουνιστικού κινήματος και υπονόμουν τη δυνατότητα του ελληνικού κράτους να επιβιώσει ως «ελεύθερη δημοκρατία». Υπό αυτό το πρίσμα, η οικονομική κρίση δεν παρουσιαζόταν ως συγκυριακό φαινόμενο, αλλά ως δομικό πρόβλημα με άμεσες συνέπειες για τη διεθνή ασφάλεια.

Η τελική έκθεση της αποστολής πρότεινε τον άμεσο έλεγχο της οικονομίας και συγκεκριμένα την εφαρμογή πολιτικής μισθών και ελέγχου των τιμών. Επίσης πρότεινε φορολογική μεταρρύθμιση και μείωση των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και προσπάθεια για αύξηση των εξαγωγών¹. Η έκθεση τόνιζε την ανάγκη τοποθέτησης ξένων εμπειρογνομόνων σε καίριες θέσεις και την έγκριση του κρατικού προϋπολογισμού από την Αμερικανική Αποστολή. Ο Πόρτερ κατανοούσε πως το πρόβλημα ήταν πρωτίστως πολιτικό, λόγω του εμφυλίου πολέμου, καθώς οι στρατιωτικές δαπάνες απορροφούσαν το ένα τρίτο

¹⁶² Paul A. Porter to the Under Secretary of State for Economic Affairs, "Letter," February 17, 1947, *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa, Volume V*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d15>

¹⁶³ Βόγλης, «Ο Paul Porter και η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)» Ο.π., σ. 293

του προϋπολογισμού. Πίστευε πως η αμερικανική βοήθεια θα έπρεπε να συνδυαστεί με μια ειρηνευτική πρωτοβουλία για τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου¹⁶⁴.

Η Έκθεση Porter είχε επομένως διττό ρόλο. Από τη μία πλευρά λειτουργούσε ως διαγνωστικό εργαλείο καταγραφής της κατάστασης της ελληνικής οικονομίας. Από την άλλη αποτέλεσε βασικό μηχανισμό πολιτικής νομιμοποίησης της αμερικανικής επέμβασης. Τα πορίσματά της χρησιμοποιήθηκαν συστηματικά για να πειστεί το Κογκρέσο και η αμερικανική κοινή γνώμη ότι η βοήθεια προς την Ελλάδα ήταν όχι μόνο αναγκαία αλλά και επείγουσα. Η αμερικανική εμπλοκή παρουσιαζόταν ως η μοναδική εναλλακτική απέναντι σε μια επικείμενη εθνική καταστροφή.

Μέσα από αυτή τη λογική διαμορφώθηκε το βασικό αξίωμα της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα ότι η στρατιωτική αντιμετώπιση του Δημοκρατικού Στρατού δεν μπορούσε να είναι βιώσιμη χωρίς παράλληλη οικονομική σταθεροποίηση. Η οικονομική βοήθεια δεν νοούνταν ως ανθρωπιστική πράξη αλλά ως αναγκαίο συμπλήρωμα της στρατιωτικής πολιτικής με στόχο τη διατήρηση της κρατικής συνοχής και της πολιτικής τάξης. Έτσι η Έκθεση Porter αποτέλεσε το ιδεολογικό και τεχνοκρατικό θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομήθηκε το οικονομικό σκέλος του Δόγματος Τρούμαν.

4.2 Το οικονομικό σκέλος του Δόγματος Τρούμαν

Το οικονομικό σκέλος του Δόγματος Τρούμαν αποτέλεσε θεμελιώδη πυλώνα της αμερικανικής εμπλοκής στην Ελλάδα και σχεδιάστηκε ως αναγκαίο συμπλήρωμα της στρατιωτικής βοήθειας. Η αμερικανική κυβέρνηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η στρατιωτική επικράτηση δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί χωρίς στοιχειώδη οικονομική σταθεροποίηση και λειτουργία του κράτους.

Στις 12 Μαρτίου 1947 ο Πρόεδρος Τρούμαν ζήτησε από το Κογκρέσο την έγκριση πακέτου βοήθειας ύψους 400 εκατομμυρίων δολαρίων για την Ελλάδα και την Τουρκία. Ο Νόμος Δημοσίου Δικαίου 75 που επικύρωσε την απόφαση αυτή υπογράφηκε στις 22 Μαΐου 1947¹⁶⁵. Το αρχικό σχέδιο προέβλεπε τη διάθεση των κονδυλίων σε περίπου ίσα μέρη μεταξύ στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας, δηλαδή περίπου 150 εκατομμύρια δολάρια για κάθε σκέλος, ενώ επιπλέον διατέθηκαν σχεδόν 50 εκατομμύρια δολάρια για να καλυφθεί το

¹⁶⁴ Βόγλης, «Ο Paul Porter και η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)», Ό.π., σ. 293-296

¹⁶⁵ Xydis, Stephen G. The Truman Doctrine in Perspective. Balkan Studies 8, no. 1 (1967): 239, σ. 255

κενό που άφησε η διακοπή της βοήθειας της UNRRA την άνοιξη του 1947. Στην πράξη όμως είχε κύριο προσανατολισμό τη στρατιωτική ενίσχυση.

Η οικονομική βοήθεια περιλάμβανε άμεσες επιχορηγήσεις αλλά και δάνεια. Για την περίοδο από το 1946 έως το 1966 η Ελλάδα έλαβε συνολικά οικονομικές επιχορηγήσεις ύψους 1.556.600.000 δολαρίων. Παράλληλα, χορηγήθηκαν δάνεια συνολικού ύψους 338.400.000 δολαρίων, εκ των οποίων 68.300.000 δολάρια ήταν χαμηλότοκα δάνεια με δυνατότητα αποπληρωμής σε δραχμές¹⁶⁶.

Σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο Νόμος Βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία του 1948, ο οποίος προέβλεπε ποσό έως 275.000.000 δολαρίων ειδικά για τις δύο χώρες και επέτρεπε στην Εταιρεία Χρηματοδότησης Ανασυγκρότησης να προκαταβάλει έως 50.000.000 δολάρια για την άμεση κάλυψη επείγουσών αναγκών¹⁶⁷.

Πέρα από τις άμεσες κρατικές επιχορηγήσεις ενεργοποιήθηκαν και ειδικά χρηματοδοτικά εργαλεία. Η Τράπεζα Εξαγωγών και Εισαγωγών των Ηνωμένων Πολιτειών ενέκρινε πίστωση 25 εκατομμυρίων δολαρίων τον Ιανουάριο του 1946. Επιπλέον χορηγήθηκε δάνειο 45 εκατομμυρίων δολαρίων για την αγορά 100 πλοίων τύπου Liberty από Έλληνες εφοπλιστές ενισχύοντας την ελληνική εμπορική ναυτιλία. Αργότερα δόθηκαν επιχορηγήσεις ύψους 30.100.000 δολαρίων στο πλαίσιο του Νόμου Δημοσίου Δικαίου 480 για την περίοδο 1962 έως 1965.

Η αμερικανική κυβέρνηση είχε ξεκινήσει την προετοιμασία του προγράμματος βοήθειας για την Ελλάδα και την Τουρκία πριν ακόμα ψηφιστεί το σχετικό νομοσχέδιο. Στις 26 Μαΐου 1947 εστάλη επίσημο έγγραφο στην Αθήνα, με το οποίο οι ΗΠΑ ζητούσαν από την ελληνική κυβέρνηση να δεσμευτεί ότι θα διαπραγματευόταν τους όρους της βοήθειας. Είναι αξιοσημείωτο ότι το κείμενο της ελληνικής απάντησης είχε συνταχθεί από το ίδιο το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Στις 15 Ιουνίου ο υπουργός Εξωτερικών Κωνσταντίνος Τσαλδάρης ζήτησε επίσημα την αποστολή Αμερικανών ειδικών για την ανασυγκρότηση της χώρας. Με αυτόν τον τρόπο συγκροτήθηκε η αμερικανική Αποστολή η οποία ανέλαβε την οργάνωση της βοήθειας και την παροχή συμβουλών¹⁶⁸.

Η διαχείριση των οικονομικών πόρων πραγματοποιήθηκε μέσω της Αμερικανικής Αποστολής Βοήθειας προς την Ελλάδα AMAG. Τα έσοδα από την πώληση εισαγόμενων

¹⁶⁶ Xydis, *The Truman Doctrine in Perspective* Ό.π., σ. 240

¹⁶⁷ *Foreign Assistance Act*, Ό.π., σ. 158

¹⁶⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμ. 16, Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα. Ό.π., σ. 140

αγαθών στον ελληνικό πληθυσμό συγκροτούσαν τα λεγόμενα κονδύλια αντικρίσματος, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για την κάλυψη ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού και για τη χρηματοδότηση επιχειρήσεων. Ένα σημαντικό μέρος των επενδύσεων κατευθύνθηκε στον τομέα της ενέργειας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα έργα ηλεκτρισμού που ανέλαβε η εταιρεία Ebasco από τη Νέα Υόρκη με ετήσιες πληρωμές που κυμαίνονταν από 6 έως 31 εκατομμύρια δολάρια¹⁶⁹.

Οι εξουσίες της Αποστολής ήταν ιδιαίτερα διευρυμένες. Είχε λόγο στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής και στον έλεγχο των δαπανών που συνδέονταν με την αμερικανική βοήθεια, ενώ ενέκρινε και τη χρήση συναλλάγματος. Η ελληνική κυβέρνηση αποδέχτηκε την επίβλεψη της Αποστολής σε πολλούς τομείς όπως η διοίκηση, η υγεία, οι εξαγωγές, η γεωργία, η βιομηχανία, καθώς και ο καθορισμός μισθών και τιμών. Γενικότερα η ελληνική πλευρά όφειλε να συμβουλευέται την Αποστολή πριν τη λήψη οποιουδήποτε οικονομικού μέτρου.¹⁷⁰

Η AMAG προσέφερε βοήθεια σε σχεδόν κάθε τομέα της ελληνικής κυβέρνησης μέσω έντεκα προγραμμάτων που κάλυπταν από την ανασυγκρότηση μέχρι τις εργασιακές σχέσεις. Πίστευαν ότι η οικονομική ανόρθωση ήταν το βασικό στοιχείο για να ενισχυθούν οι εθνικιστές απέναντι στον κομμουνιστικό κίνδυνο. Το έργο της βοήθειας ήταν μεγάλο και περιλάμβανε την κατασκευή δρόμων, γεφυρών, σιδηροδρόμων, λιμανιών, της Διώρυγας της Κορίνθου, καθώς και αντιπλημμυρικά και αρδευτικά έργα. Παράλληλα, υπήρχαν προγράμματα για τη βελτίωση της γεωργίας, της βιομηχανίας, των μεταλλείων, των εξαγωγών και της δημόσιας υγείας.

Για να βελτιωθεί ο τρόπος διοίκησης η AMAG έφερε δικηγόρους και λογιστές που άλλαξαν τη φορολογία, τις λογιστικές διαδικασίες, τους τραπεζικούς νόμους και τη λειτουργία της αγοράς συναλλάγματος. Οι σύμβουλοι βοήθησαν να φτιαχτούν νέοι νόμοι και συστήματα για την υγεία, τη διοίκηση, την κοινωνική ασφάλιση, τα εργασιακά και την υγιεινή. Η αποστολή μοίραζε απευθείας τρόφιμα που ήταν σε έλλειψη, έδινε υλικά για την ανασυγκρότηση και επέβλεπε εμβολιασμούς, ενώ συνεργάστηκε με την κυβέρνηση για να φτιαχτεί ένας προϋπολογισμός 18 μηνών με στόχο την ισορροπία εσόδων και εξόδων¹⁷¹.

¹⁶⁹ Delivanis, D. J. Marshall Plan in Greece. *Balkan Studies* 8, no. 1 (1967): 333-338., σ. 337

¹⁷⁰ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμ. 16, Ό.π., σ. 140-141

¹⁷¹ Harris William D Jr, *Instilling aggressiveness US advisors and Greek combat leadership in the Greek Civil War 1947 1949, Art of War Papers*, Fort Leavenworth Kansas, Combat Studies Institute Press, 2013, σ. 40

4.3 Από την έκτακτη βοήθεια στο Σχέδιο Μάρσαλ

Η οικονομική εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ελλάδα δεν περιορίστηκε στο πλαίσιο της έκτακτης βοήθειας του Δόγματος Τρούμαν, αλλά εξελίχθηκε σταδιακά σε ένα πιο μακροπρόθεσμο και συστηματικό σχήμα με την ένταξη της χώρας στο Σχέδιο Μάρσαλ.

Το Σχέδιο Μάρσαλ εξαγγέλθηκε τον Ιούνιο του 1947 από τον Υπουργό Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ ως ένα ευρύ πρόγραμμα οικονομικής ανασυγκρότησης της Ευρώπης, με στόχο την αντιμετώπιση της πείνας, της απόγνωσης και του χάους που είχαν αφήσει πίσω τους ο πόλεμος και η κατοχή. Επίσημως, το πρόγραμμα παρουσιαζόταν ως πολιτικά ουδέτερο και ανοιχτό σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Ωστόσο στην πράξη λειτούργησε ως βασικό εργαλείο της αμερικανικής στρατηγικής στον Ψυχρό Πόλεμο προωθώντας το μοντέλο της ελεύθερης αγοράς και ενισχύοντας τη συνοχή του δυτικού στρατοπέδου¹⁷².

Η κατάσταση που αντιμετώπιζε ο Μάρσαλ στις αρχές του 1947 ήταν κρίσιμη. Πριν ακόμη αναλάβει πλήρως τα καθήκοντά του, η Ουάσινγκτον γνώριζε ότι η Βρετανία δεν μπορούσε πλέον να στηρίξει οικονομικά την Ελλάδα. Η ξαφνική ειδοποίηση των Βρετανών τον Φεβρουάριο ανάγκασε τις ΗΠΑ να δράσουν γρήγορα. Ο Μάρσαλ προσπάθησε να πείσει το Κογκρέσο ότι μια νίκη των κομμουνιστών στην Ελλάδα θα ήταν καταστροφική. Όπως αναφέρει ο Μπλαντ, ο Μάρσαλ τόνισε πως «Δεν είναι ανησυχητικό να πούμε ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την πρώτη κρίση μιας σειράς κρίσεων που θα μπορούσαν να επεκτείνουν τη σοβιετική κυριαρχία στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ασία»¹⁷³. Τελικά, εγκρίθηκε η βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία.

Ωστόσο, για το ευρύτερο πρόγραμμα βοήθειας προς την Ευρώπη ο Μάρσαλ επέλεξε μια διαφορετική προσέγγιση. Οι σύμβουλοί του συμφώνησαν ότι το πρόβλημα έπρεπε να παρουσιαστεί ως οικονομικό και όχι ως ιδεολογικό. Στην ομιλία του στο Χάρβαρντ ο Μάρσαλ εξήγησε ότι η ορατή φυσική καταστροφή των πόλεων ήταν λιγότερο σοβαρή από τη διάλυση της οικονομικής δομής της Ευρώπης. Το βασικό πρόβλημα ήταν ότι είχε διακοπεί η ανταλλαγή προϊόντων ανάμεσα στις πόλεις και την ύπαιθρο. Όπως είπε χαρακτηριστικά «Η λύση έγκειται στο να σπάσει ο φαύλος κύκλος και να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη των

¹⁷² U.S. Department of State. "The Truman Doctrine and the Marshall Plan." *A Short History of the Department of State*. Accessed January 22, 2026. <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history/truman>.

¹⁷³ Larry I. Bland, "Marshall and the 'Plan,'" Marshall Foundation, accessed January 22, 2026, https://web.archive.org/web/20060521203407/http://www.marshallfoundation.org/Marshall_Plan_Larry_Bland.html.

ευρωπαϊκών λαών στο οικονομικό μέλλον των χωρών τους και της Ευρώπης στο σύνολό της.»¹⁷⁴.

Επιπλέον, ο Μάρσαλ ξεκαθάρισε ότι η πρωτοβουλία για το πρόγραμμα ανασυγκρότησης έπρεπε να προέλθει από τα ίδια τα ευρωπαϊκά κράτη και όχι να επιβληθεί από την Αμερική. Συγκεκριμένα, δήλωσε ότι «Δεν θα ήταν ούτε σκόπιμο ούτε αποτελεσματικό για αυτήν την κυβέρνηση να αναλάβει να καταρτίσει μονομερώς ένα πρόγραμμα που θα αποσκοπεί στην οικονομική στήριξη της Ευρώπης.»¹⁷⁵. Η στάση του ήταν ότι οι ΗΠΑ θα προσέφεραν φιλική βοήθεια, αλλά το σχέδιο έπρεπε να είναι κοινό και συμφωνημένο από τα ευρωπαϊκά έθνη.

Τον Ιούνιο του 1947 ο Υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ, μιλώντας στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, πρότεινε την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος για την ανασυγκρότηση της ηπείρου. Το αμερικανικό Κογκρέσο θορυβημένο από τον κίνδυνο της κομμουνιστικής επέκτασης και την ραγδαία επιδείνωση των ευρωπαϊκών οικονομιών κατά τον χειμώνα του 1946 ψήφισε τον Νόμο περί Οικονομικής Συνεργασίας τον Μάρτιο του 1948, εγκρίνοντας κονδύλια που ξεπέρασαν τα 12 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η εφαρμογή του Σχεδίου οδήγησε στην αναβίωση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και προσέλκυσε σημαντικές επενδύσεις, ενώ παράλληλα λειτούργησε ευεργετικά και για την οικονομία των ΗΠΑ, δημιουργώντας νέες αγορές για τα προϊόντα τους. Αν και αρχικά εξετάστηκε το ενδεχόμενο συμμετοχής της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης η προοπτική αυτή ναυάγησε λόγω της άρνησης του Στάλιν να επιτρέψει δυτικό έλεγχο και του φόβου της Μόσχας για οικονομική κυριαρχία των Αμερικανών. Επιπλέον, θεωρείται απίθανο να είχε εγκρίνει το Κογκρέσο μια τόσο γενναιόδωρη χρηματοδότηση εάν η βοήθεια κατευθυνόταν και προς το σοβιετικό μπλοκ.

Τελικά, το πρόγραμμα περιορίστηκε αποκλειστικά στη Δυτική Ευρώπη, γεγονός που αύξησε την καχυποψία της Μόσχας ειδικά απέναντι στην οικονομική ανάκαμψη της Δυτικής Γερμανίας. Παρά τις διαφορετικές εκτιμήσεις των οικονομικών ιστορικών για τον ακριβή αντίκτυπο του προγράμματος, το Σχέδιο Μάρσαλ αναγνωρίζεται ως μείζων ανθρωπιστική προσπάθεια για την οποία ο εμπνευστής του τιμήθηκε με το Νόμπελ Ειρήνης. Η

¹⁷⁴ George C. Marshall, "Text of the Marshall Plan Speech," June 4, 1947, George C. Marshall Foundation, https://web.archive.org/web/20060521203454/http://www.marshallfoundation.org/marshall_plan_speech_harvard.html

¹⁷⁵ Στο ίδιο

πρωτοβουλία αυτή θεσμοθέτησε την πρακτική της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας καθιστώντας την αναπόσπαστο εργαλείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής¹⁷⁶

Η εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ στην Ελλάδα παρουσιάζει μια άρρηκτη σύνδεση με την προγενέστερη βοήθεια που παρείχαν οι Ηνωμένες Πολιτείες μέσω του Δόγματος Τρούμαν το 1947. Στην παρούσα ανάλυση, η διάκριση μεταξύ των κεφαλαίων του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ανάκαμψης (ERP) και της χρηματοδότησης του Δόγματος Τρούμαν καθίσταται δυσχερής, καθώς αμφότερα τα προγράμματα μοιράζονταν κοινούς στρατιωτικούς στόχους και παρόμοιες αναλογίες κατανομής πόρων. Επιπλέον, η διοικητική συνέχεια που εξασφαλίστηκε από την παραμονή των στελεχών της Αμερικανικής Αποστολή Βοήθειας για την Ελλάδα (AMAG) στις θέσεις τους και κατά την περίοδο του Σχεδίου Μάρσαλ, οδήγησε στην εφαρμογή πανομοιότυπων πολιτικών και μεθόδων. Παρά την αδυναμία πλήρους διαχωρισμού των αποτελεσμάτων τους, η μελέτη της περιόδου παραμένει έγκυρη για την αξιολόγηση του Σχεδίου Μάρσαλ ως μοντέλου αναπτυξιακής βοήθειας¹⁷⁷.

Η AMAG χωρίστηκε σε τμήματα και το καθένα ανέλαβε τον έλεγχο ενός συγκεκριμένου οικονομικού τομέα όπως η βιομηχανία, η εξόρυξη, η γεωργία και η ενέργεια, καθώς και ευρύτερα πεδία όπως τα χρηματοοικονομικά και το εμπόριο. Πέρα από τη δική της εσωτερική οργάνωση, η AMAG πίεσε την ελληνική πλευρά να επαναφέρει ή να δημιουργήσει δύο ισχυρούς οικονομικούς θεσμούς. Ο πρώτος ήταν η Νομισματική Επιτροπή, που αποτελούσε κατάλοιπο της βρετανικής παρουσίας αλλά τώρα είχε τον πλήρη έλεγχο στα οικονομικά ζητήματα. Αυτή λειτουργούσε ανεξάρτητα από την κυβέρνηση και περιλάμβανε δύο ξένα μέλη που είχαν δικαίωμα βέτο, δηλαδή έναν Βρετανό και έναν εκπρόσωπο της AMAG. Ο δεύτερος θεσμός ήταν η Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου, γνωστή ως FTA που ήταν κάτι εντελώς καινούργιο και φτιάχτηκε για να ελέγχει το εμπόριο με το εξωτερικό. Ο διευθυντής της προερχόταν από την Αποστολή και διοριζόταν απευθείας από τους Αμερικανούς. Επιπλέον, τοποθετήθηκε εκπρόσωπος της AMAG σχεδόν σε κάθε υπουργείο με τον ρόλο του συμβούλου αλλά με μεγάλη εξουσία στη διαμόρφωση της πολιτικής του υπουργείου. Τέλος, ένας Αμερικανός ανέλαβε διευθυντής στο ΙΚΑ για να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα αλλαγών αλλά χωρίς να σημειώσει μεγάλη επιτυχία¹⁷⁸.

¹⁷⁶ U.S. Department of State. "Marshall Plan, 1948." *Milestones: 1945–1952*. Accessed January 22, 2026. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>.

¹⁷⁷ Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>

¹⁷⁸ Stathakis, George. "The Marshall Plan in Greece". In *Le Plan Marshall Et Le relèvement économique De l'Europe*, edited by René Girault and Lévy-Leboyer Maurice. Vincennes: Institut de la gestion publique et du développement économique, 1993. doi:10.4000/books.igpde.14892.

Μολονότι το Σχέδιο Μάρσαλ παρουσιάστηκε ρητορικά ως ένα πρόγραμμα οικονομικής ανασυγκρότησης, στην ελληνική περίπτωση λειτούργησε ως συνέχεια της στρατιωτικής πολιτικής. Ένα σημαντικό ποσοστό των πόρων του, καθώς και μεγάλο μέρος των έργων υποδομής που χρηματοδότησε, όπως δίκτυα μεταφορών και επικοινωνιών, εξυπηρετούσαν πρωτίστως στρατιωτικές ανάγκες ενόψει του εσωτερικού κινδύνου και αργότερα του Ψυχρού Πολέμου. Με τη λήξη του Σχεδίου Μάρσαλ το 1952 και την αποχώρηση των γραφειοκρατών της AMAG, ολοκληρώθηκε η φάση της «αναπτυξιακής» αποστολής, με τη μετέπειτα αμερικανική βοήθεια να λαμβάνει πλέον αμιγώς στρατιωτικό χαρακτήρα¹⁷⁹.

Στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ η Ελλάδα έλαβε περίπου 1 δισεκατομμύριο δολάρια. Αυτή η βοήθεια ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς κάλυψε το 68 τοις εκατό των ελληνικών εισαγωγών το 1949 και το 58 τοις εκατό το 1950¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>

¹⁸⁰ Delivanis, Delivanis, D. J. Marshall Plan in Greece. Ο.π., σ.336

Κεφάλαιο 5^ο : Συνέπειες της Αμερικανικής εμπλοκής

5.1. Τα όρια και τα αποτελέσματα της αμερικανικής βοήθειας

Η διαχείριση των κονδυλίων της οικονομικής βοήθειας έφερε την Αμερικανική Αποστολή Βοήθειας για την Ελλάδα αντιμέτωπη με σοβαρές διοικητικές δυσλειτουργίες, παρόμοιες με αυτές που συναντούν οι σύγχρονοι οργανισμοί αρωγής. Η συνεργασία με έναν γραφειοκρατικό μηχανισμό που χαρακτηριζόταν από διαφθορά και πλημμελή συντονισμό οδήγησε σε σύγχυση αρμοδιοτήτων και αναποτελεσματικότητα. Οι αξιολογήσεις της εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ανάκαμψης κατέδειξαν ότι μόλις ένα μικρό ποσοστό της αναπτυξιακής βοήθειας πέτυχε τελικά τους στόχους του. Βασικοί παράγοντες αυτής της αποτυχίας ήταν η ετήσια κατανομή των πόρων, που δυσχέραινε τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό των έργων υποδομής και η ελλιπής επικοινωνία μεταξύ των τοπικών αξιωματούχων και των κέντρων λήψης αποφάσεων στην Ουάσιγκτον.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την απότομη διακοπή της χρηματοδότησης το 1952 και την αποχώρηση των Αμερικανών τεχνοκρατών, καθώς το ελληνικό κράτος αδυνατούσε να αναλάβει τη διαχείριση και συντήρηση των ημιτελών έργων. Ένα δομικό πρόβλημα του προγράμματος ήταν το χάσμα μεταξύ των κεντρικών σχεδιαστών και της πραγματικότητας στο πεδίο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η δαπανηρή προμήθεια αλόγων για αγροτικές εργασίες τα οποία αποδείχθηκαν ακατάλληλα για τις ανάγκες της ελληνικής υπαίθρου, είτε λόγω μεγέθους είτε λόγω ράτσας. Παράλληλα, οι προσπάθειες για δημοσιονομική εξυγίανση και περικοπές δαπανών συνάντησαν την σθεναρή αντίδραση των δημοσίων υπαλλήλων, αναγκάζοντας συχνά την αμερικανική διοίκηση σε υπαναχωρήσεις.

Παρά τις διοικητικές και κοινωνικές αγκυλώσεις, το Σχέδιο Μάρσαλ κατέγραψε σημαντικές επιτυχίες στη σταθεροποίηση της χώρας. Η ανασυγκρότηση και επέκταση του οδικού δικτύου αναζωογόνησε το εσωτερικό εμπόριο, ενώ τα έργα ύδρευσης βελτίωσαν το βιοτικό επίπεδο σε αστικές και αγροτικές περιοχές. Η πλέον καθοριστική παρέμβαση αφορούσε τον έλεγχο του πληθωρισμού μέσω της δημιουργίας ειδικών μηχανισμών παρακολούθησης των εισαγωγών και των δημοσιονομικών μεγεθών. Η πολιτική αυτή σε συνδυασμό με την υποτίμηση του 1953 αποκατέστησε την εμπιστοσύνη στη δραχμή και τερμάτισε τη μεταπολεμική νομισματική αστάθεια και την εξάρτηση από τη χρυσή λίρα.

Ωστόσο, η επιτυχής σταθεροποίηση συνέβαλε στην παλινόρθωση του προπολεμικού οικονομικού κατεστημένου χωρίς να επιλύσει δομικά προβλήματα όπως η κοινωνική ανισότητα και το άδικο φορολογικό σύστημα. Η αμερικανική αποστολή προτάσσοντας την

πολιτική σταθερότητα επέλεξε τη σύμπλευση με τις εγχώριες ελίτ, ανεχόμενη τις υψηλές στρατιωτικές δαπάνες και τη διαιώνιση των ελλειμμάτων. Κατά συνέπεια, αν και τα έργα υποδομής χαμηλής συντήρησης όπως οι δρόμοι και τα δίκτυα κοινής ωφέλειας απέδωσαν καρπούς, το πρόγραμμα δεν κατάφερε να θέσει ισχυρά θεμέλια για μια δίκαιη και βιώσιμη μελλοντική ανάπτυξη¹⁸¹.

5.2. Η αποτυχία του Προγράμματος Εκβιομηχάνισης

Πέρα από τα διοικητικά προβλήματα και τη διαχείριση των υποδομών, η σημαντικότερη κριτική που ασκείται στο Σχέδιο Μάρσαλ αφορά την τύχη του «Προγράμματος Εκβιομηχάνισης», όπως αυτό είχε εξαγγελθεί στην Έκθεση Πόρτερ και αποτυπώθηκε στο Τετραετές Σχέδιο. Η βιβλιογραφία για την περίοδο αυτή παρουσιάζει αντικρουόμενες ερμηνείες για τους λόγους που οδήγησαν στην εγκατάλειψη του σχεδίου.

Οι πρώιμες μελέτες εστίασαν κυρίως σε πολιτικούς και συγκυριακούς παράγοντες. Ερευνητές όπως ο Sweet-Escott και ο Candilis υποστήριζαν ότι η καθυστέρηση της ανασυγκρότησης οφειλόταν στον συνεχιζόμενο πόλεμο κατά των ανταρτών, την πολιτική αστάθεια και την έλλειψη επαρκών κεφαλαίων σε συνάλλαγμα και δραχμές. Παράλληλα, τονίστηκε η αλλαγή στη στάση των Αμερικανών μετά το ξέσπασμα του πολέμου της Κορέας τον Ιούνιο του 1950, γεγονός που μετέβαλε τις προτεραιότητες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Σε παρόμοιο πλαίσιο, ο Freris σημειώνει ότι το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου κατέστησε τις ΗΠΑ πολύ πιο πρόθυμες να δουν την Ελλάδα να επικεντρώνεται στον αντικομμουνιστικό αγώνα παρά στην εκβιομηχάνιση.

Μια δεύτερη κατηγορία μελετητών (Amen, Wittner) αμφισβήτησε την ύπαρξη ειλικρινούς πρόθεσης για εκβιομηχάνιση από την πλευρά των ΗΠΑ εξ αρχής. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, παρόλο που οι επίσημες διακηρύξεις ανέφεραν οικονομικούς στόχους, η πραγματική πολιτική μετατοπίστηκε γρήγορα υπέρ των στρατιωτικών προτεραιοτήτων. Ο Amen υποστηρίζει ότι η βοήθεια χρησιμοποιήθηκε για τη συντριβή του ανταρτικού κινήματος, διατηρώντας την ελληνική οικονομία απλώς σε επίπεδα επιβίωσης, επαρκή για να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση ενόψει της στρατιωτικής νίκης.

Ωστόσο, μια επανεξέταση της περιόδου αναδεικνύει ότι η αποτυχία του Τετραετούς Σχεδίου δεν ήταν αποκλειστικά αποτέλεσμα των αμερικανικών προθέσεων ή των δυσμενών πολιτικών συνθηκών, αλλά συνδέεται με τη συγκεκριμένη κοινωνικοοικονομική συγκυρία.

¹⁸¹ Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>

Αν και η Αμερικανική Αποστολή διέθετε θεσμικό έλεγχο, η αντίσταση των εγχώριων παραγόντων ήταν ικανή να εξουδετερώσει συγκεκριμένες πολιτικές, οδηγώντας τελικά σε μια σχέση συναίνεσης, όπου πολλές μεταρρυθμιστικές πολιτικές της Αποστολής αποσύρθηκαν για την αποφυγή τριβών.

Επιπλέον, το ίδιο το σχέδιο εκβιομηχάνισης, αν και τεχνικά άρτιο ως προς την αξιοποίηση των πρώτων υλών, δεν διέθετε τους απαραίτητους κοινωνικούς φορείς για την υλοποίησή του. Η έλλειψη επενδυτών και η κατάσταση του ελληνικού κράτους δημιούργησαν ένα κενό που εμπόδισε την υλοποίηση του σχεδίου, οδηγώντας το σε αδράνεια. Τελικά, η αμερικανική πολιτική στις αρχές της δεκαετίας του 1950 έδωσε προτεραιότητα σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις και στην πολιτική «σταθεροποίησης πάση θυσία», ως προϋπόθεση για την προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας στις νέες διεθνείς ρυθμίσεις και την προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων¹⁸².

Υπό αυτή την έννοια, η εγκατάλειψη του Τετραετούς Σχεδίου δεν μπορεί να αποσπαστεί από τη συνολική στρατηγική σταθεροποίησης και στρατιωτικής επικράτησης που διαμόρφωσε η αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα.

5.3. Στρατιωτικές και οικονομικές συνέπειες της αμερικανικής εμπλοκής

Η αμερικανική εμπλοκή στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο εντάσσεται σε ένα ευρύτερο στρατηγικό πλαίσιο άσκησης ισχύος, στο οποίο η στρατιωτική και η οικονομική διάσταση λειτούργησαν συμπληρωματικά. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αναδεικνυόμενες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε ηγεμονική δύναμη στη Δυτική Ευρώπη και τη Μεσόγειο, αξιοποίησαν ένα πλέγμα «σκληρής» και «ήπιας» ισχύος προκειμένου να σταθεροποιήσουν κράτη στρατηγικού ενδιαφέροντος και να τα εντάξουν στο δυτικό στρατόπεδο.¹⁸³ Η ελληνική περίπτωση αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της στρατηγικής, καθώς η στρατιωτική νίκη θεωρήθηκε αναγκαία προϋπόθεση για κάθε μορφή πολιτικής και οικονομικής ανασυγκρότησης.

Σε στρατιωτικό επίπεδο, η άφιξη των Αμερικανών συμβούλων επέφερε ουσιώδεις αλλαγές στον τρόπο διεξαγωγής των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τον Harris, οι Αμερικανοί αξιωματικοί διαπίστωσαν ότι το βασικό πρόβλημα του Εθνικού Στρατού δεν ήταν η έλλειψη

¹⁸² Stathakis, George. "The Marshall Plan in Greece". In *Le Plan Marshall Et Le relèvement économique De l'Europe*, edited by René Girault and Lévy-Leboyer Maurice. Vincennes: Institut de la gestion publique et du développement économique, 1993. doi:10.4000/books.igpde.14892.

¹⁸³ James Edward Miller, *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950–1974* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009), vii–viii.

υλικού, αλλά η έλλειψη επιθετικού πνεύματος και η αδυναμία της ανώτερης ηγεσίας να αναλάβει πρωτοβουλίες¹⁸⁴. Μέσω της JUSMAPG, οι σύμβουλοι ανέλαβαν ενεργό ρόλο στον επιχειρησιακό σχεδιασμό και άσκησαν συστηματική πίεση για την εγκατάλειψη των στατικών αμυντικών τακτικών και την υιοθέτηση διαρκούς καταδίωξης των ανταρτικών δυνάμεων¹⁸⁵.

Η τοποθέτηση του στρατηγού James Van Fleet το 1948 αποτέλεσε σημείο καμπής. Υπό την καθοδήγησή του, οι Αμερικανοί απέκτησαν ουσιαστικό έλεγχο τόσο στον επιχειρησιακό σχεδιασμό όσο και στην εκπαίδευση των ελληνικών μονάδων, γεγονός που οδήγησε στις αποφασιστικές νίκες στον Γράμμο και στο Βίτσι το 1949¹⁸⁶. Η μαζική παροχή πολεμικού υλικού και η αμερικανική τεχνογνωσία επέτρεψαν στην κυβέρνηση να παρατάξει περισσότερους από 160.000 άνδρες στις τελικές επιχειρήσεις, διατηρώντας τον στρατό μάχιμο και επιχειρησιακά αποτελεσματικό¹⁸⁷.

Η στρατιωτική αυτή εμπλοκή είχε, ωστόσο, βαθιές πολιτικές συνέπειες. Στο πλαίσιο της αντικομμουνιστικής στρατηγικής, οι Ηνωμένες Πολιτείες στήριζαν κυβερνήσεις που εφαρμόζαν αυστηρά μέτρα, ενώ με συμφωνία του Φεβρουαρίου 1948 η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να συμβουλευέται τους Αμερικανούς για κρίσιμες στρατιωτικές αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένων των προαγωγών ανώτατων αξιωματικών¹⁸⁸. Η θεσμική αυτή εξάρτηση ενίσχυσε υπέρμετρα τον ρόλο του στρατού, μετατρέποντάς τον σε αυτόνομο πολιτικό παράγοντα και αποδυναμώνοντας τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών. Κατά τον Harris, αυτή η εξέλιξη συνέβαλε μακροπρόθεσμα στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι οι στρατιωτικοί αποτελούσαν τους τελικούς θεματοφύλακες του έθνους, στοιχείο που συνδέεται άμεσα με το πραξικόπημα του 1967¹⁸⁹.

Παράλληλα με τη στρατιωτική διάσταση, η οικονομική βοήθεια υπήρξε ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του ελληνικού κράτους. Η ελληνική οικονομία βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης και η Έκθεση Πόρτερ υπογράμμισε την ανάγκη άμεσης χρηματοδότησης¹⁹⁰. Μέσω της AMAG και αργότερα του Σχεδίου Μάρσαλ, οι Ηνωμένες Πολιτείες χρηματοδότησαν την ανασυγκρότηση βασικών υποδομών και κάλυψαν σημαντικό μέρος των εξόδων συντήρησης του στρατού¹⁹¹. Η οικονομική αυτή στήριξη

¹⁸⁴ Harris, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 47.

¹⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 5.

¹⁸⁶ Harris, *American Intervention in Greece*, 63.

¹⁸⁷ Gerolymatos, *The Greek Civil War* Ό.π., σ. 284.

¹⁸⁸ Harris, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 52.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 103–104.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 33.

¹⁹¹ Harris, *American Intervention in Greece*, Ό.π., σ. 40.

σταθεροποίησε την κυβέρνηση και περιόρισε τη δυνατότητα των ανταρτών να αντλούν υποστήριξη από έναν οικονομικά εξασθενημένο πληθυσμό¹⁹².

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Miller, τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας δεν αποσκοπούσαν σε έναν βαθύ κοινωνικοοικονομικό μετασχηματισμό, αλλά στη δημιουργία συνθηκών κοινωνικής σταθερότητας που θα περιόριζαν τη λαϊκή απήχηση του κομμουνισμού. Η προτεραιότητα που δόθηκε στη στρατιωτική νίκη και στη σταθεροποίηση «πάση θυσία» οδήγησε στην αναβολή ουσιαστικών πολιτικών μεταρρυθμίσεων και στη διατήρηση παραδοσιακών δομών εξουσίας¹⁹³.

Από αμερικανικής πλευράς, η εμπλοκή στην Ελλάδα απέφερε σημαντικά στρατηγικά οφέλη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες πέτυχαν τη σταθεροποίηση ενός κρίσιμου κράτους στην Ανατολική Μεσόγειο, την ανάσχεση της κομμουνιστικής επιρροής και τη διαμόρφωση ενός προτύπου παρέμβασης που συνδύαζε στρατιωτική ισχύ και οικονομική βοήθεια. Για την Ελλάδα, αντίθετα, η αμερικανική στήριξη εξασφάλισε την πολιτική επιβίωση του κράτους, αλλά περιόρισε τα περιθώρια αυτόνομης πολιτικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης, εντάσσοντας τη χώρα σε ένα πλαίσιο εξάρτησης από τις στρατηγικές προτεραιότητες της Ουάσινγκτον¹⁹⁴.

¹⁹² Στο ίδιο, σ. 110

¹⁹³ Miller, *The United States and the Making of Modern Greece*, Ό.π., σ. x–xi.

¹⁹⁴ Miller, *The United States and the Making of Modern Greece*, Ό.π., σ. xi–xii.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία επιδίωξε να διερευνήσει τη διπλωματική στρατιωτική και οικονομική εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο και να αξιολογήσει τον ρόλο της στο πλαίσιο της μετάβασης από τη βρετανική στην αμερικανική επιρροή. Από τη συνολική ανάλυση προκύπτει ότι ο ελληνικός εμφύλιος δεν μπορεί να ερμηνευθεί επαρκώς ως αποκλειστικά εσωτερική σύγκρουση αλλά ως κρίκος μιας ευρύτερης ψυχροπολεμικής αλυσίδας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η υποχώρηση της Βρετανίας λόγω οικονομικής και στρατηγικής εξάντλησης δημιούργησε ένα κενό ισχύος, το οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες κλήθηκαν να καλύψουν. Η Ελλάδα βρέθηκε έτσι στο επίκεντρο της πρώιμης ψυχροπολεμικής στρατηγικής ανάσχεσης, όχι επειδή αποτελούσε αυτοτελή προτεραιότητα αλλά επειδή εντασσόταν σε ένα γεωπολιτικό τόξο που συνέδεε τα Βαλκάνια με τη Μέση Ανατολή και τα ζωτικά ενεργειακά συμφέροντα της Δύσης. Η αμερικανική εμπλοκή προέκυψε πρωτίστως από στρατηγικούς υπολογισμούς και δευτερευόντως από ανθρωπιστικά ή φιλελληνικά κίνητρα.

Σε διπλωματικό επίπεδο διαπιστώνεται ότι η σχέση Ελλάδας και Ηνωμένων Πολιτειών δεν ήταν ισότιμη. Η ελληνική κυβέρνηση προσέφυγε στην αμερικανική στήριξη από ανάγκη, καθώς αδυνατούσε να διαχειριστεί την πολιτική αστάθεια, την κοινωνική πόλωση και την οικονομική κατάρρευση της μεταπολεμικής περιόδου. Η αμερικανική βοήθεια συνοδεύτηκε από αυξημένη πολιτική επιτήρηση και από έμμεσες αλλά ουσιαστικές παρεμβάσεις στη διαμόρφωση κυβερνήσεων και πολιτικών επιλογών, γεγονός που περιόρισε την ελληνική αυτονομία αλλά ταυτόχρονα διασφάλισε τη συνέχιση της κρατικής λειτουργίας.

Η στρατιωτική εμπλοκή των ΗΠΑ υπήρξε καθοριστική για την έκβαση του εμφυλίου πολέμου. Παρότι αρχικά παρουσιάστηκε ως περιορισμένη συμβουλευτική υποστήριξη, εξελίχθηκε σε εκτεταμένη υλική ενίσχυση και ουσιαστική επιχειρησιακή καθοδήγηση του Ελληνικού Εθνικού Στρατού. Η παροχή σύγχρονου εξοπλισμού, η αναδιοργάνωση της στρατιωτικής διοίκησης και η επιβολή επιθετικής στρατηγικής άλλαξαν την ισορροπία δυνάμεων υπέρ της κυβερνητικής πλευράς. Η τελική ήττα του Δημοκρατικού Στρατού δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην αμερικανική βοήθεια, αλλά χωρίς αυτήν είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα είχε επιτευχθεί.

Στο οικονομικό πεδίο η αμερικανική εμπλοκή λειτούργησε ταυτόχρονα ως μηχανισμός σταθεροποίησης και ως εργαλείο ελέγχου. Η διάγνωση της ελληνικής κρίσης

από την Έκθεση Porter παρουσίασε την Ελλάδα ως κράτος αδύναμο και διοικητικά ανεπαρκές, γεγονός που νομιμοποίησε την εκτεταμένη παρουσία Αμερικανών εμπειρογνομόνων. Η οικονομική βοήθεια του Δόγματος Τρούμαν και στη συνέχεια του Σχεδίου Μάρσαλ συνέβαλε στην αποτροπή άμεσης κατάρρευσης και στην έναρξη της ανασυγκρότησης αλλά συνοδεύτηκε από βαθιά παρέμβαση στη δημοσιονομική πολιτική, στη δημόσια διοίκηση και στις αναπτυξιακές επιλογές της χώρας.

Απαντώντας στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες επηρέασαν σε καθοριστικό βαθμό τις πολιτικές, στρατιωτικές και οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα από το 1947 και μετά. Το Δόγμα Τρούμαν αποτέλεσε το θεσμικό και ιδεολογικό πλαίσιο μέσω του οποίου η Ελλάδα εντάχθηκε στην πολιτική ανάσχεσης του κομμουνισμού και λειτούργησε ως πρώτο πεδίο εφαρμογής της. Η αμερικανική εμπλοκή έλαβε μια ολοκληρωμένη μορφή όπου η διπλωματία, η στρατιωτική ισχύς και η οικονομική βοήθεια συνδυάστηκαν σε ένα ενιαίο σχήμα παρέμβασης.

Σε τελική ανάλυση η αμερικανική παρέμβαση συνέβαλε αποφασιστικά στη νίκη της κυβερνητικής πλευράς και στον γεωπολιτικό προσανατολισμό της Ελλάδας προς το δυτικό στρατόπεδο. Ταυτόχρονα όμως, διαμόρφωσε ένα πρότυπο εξάρτησης και περιορισμένης κυριαρχίας που επηρέασε τη μεταπολεμική πολιτική και οικονομική εξέλιξη της χώρας. Ο ελληνικός εμφύλιος αναδεικνύεται έτσι όχι μόνο ως εθνική τραγωδία αλλά και ως κομβικό επεισόδιο στην ιστορία του Ψυχρού Πολέμου, όπου οι επιλογές των μεγάλων δυνάμεων διαπλέκονται άρρηκτα με τις εσωτερικές δυναμικές ενός μικρού κράτους.

Πηγές- Βιβλιογραφία

A. Δημοσιευμένες Πηγές

Acheson, Dean. "Memorandum by the Under Secretary of State to the Secretary of State," February 21, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Austin, Warren. "The United States Representative at the United Nations to the Secretary of State," June–July 1947 (Docs 602–606). In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Black, Cyril E. "Memorandum," July 21, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

British Embassy in Greece. "Memorandum to American Embassy in Greece," November 5, 1946. In *Foreign Relations of the United States, 1946*, vol. 7, *The Near East and Africa*. Washington, DC: Government Printing Office.

Clifford, Clark. "American Relations With The Soviet Union" (Clifford-Elsey Report). September 24, 1946. Conway Files, Truman Papers.

Ethridge, Mark F. "The United States Representative on the United Nations Special Committee on the Balkans to the Secretary of State," February 21, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Ethridge, Mark F. "Telegram to the Secretary of State," May 20, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Minutes of the First Meeting of the Special Committee to Study Assistance to Greece and Turkey," Washington, February 24, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), 46–47.

Lincoln MacVeagh, telegram 237 from Athens to the Secretary of State, February 19, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office),

Marshall, George C. "Text of the Marshall Plan Speech," June 4, 1947. George C. Marshall Foundation.

Marshall, George C. *The Papers of George Catlett Marshall*. Vol. 6, *The Whole World Hangs in the Balance*. Edited by Mark A. Stoler and Daniel D. Holt. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2013.

Paul A. Porter, telegram 255 from Athens to the Secretary of State, February 22, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office),

Paul A. Porter, letter to William L. Clayton, Athens, February 17, 1947, in *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, vol. 5 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office)

National Archives and Records Administration. Records of U.S. Army Commands, Activities, and Organizations, Record Group 334. Διαθέσιμο στο:
<https://www.archives.gov/research/guide-fed-records/groups/334.html>

Report, "American Relations With The Soviet Union" by Clark Clifford ["Clifford-Elsey Report"], September 24, 1946. Conway Files, Truman Papers.
<https://ysmithcpallen.com/sites/default/files/sites/all/documents/Clark%20Clifford%20Report.pdf>.

George F. Kennan, "George Kennan's 'Long Telegram' (Moscow to Washington, February 22, 1946)," *National Security Archive*, The George Washington University.
<https://nsarchive2.gwu.edu/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>

Harry S. Truman, *Recommendation for Assistance to Greece and Turkey: Address of the President of the United States Delivered before a Joint Session of the Senate and the House of Representatives, Recommending Assistance to Greece and Turkey*, 80th Cong., 1st sess., H. Doc. 171 (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1947).

Great Britain. Embassy (Washington). "Memorandum, February 21, 1947." In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*, 32-35. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Griswold, Dwight P. "Telegram to the Secretary of State," August 1, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

MacVeagh, Lincoln. "Telegram 237 from Athens to the Secretary of State," February 19, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Porter, Paul A. "Letter to the Under Secretary of State for Economic Affairs," February 17, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Porter, Paul A. "Telegram to the Secretary of State," February 22, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Secretary of State. "Memorandum of Conversation," September 30, 1948. In *Foreign Relations of the United States, 1948*, vol. 4, *Eastern Europe; The Soviet Union*. Washington, DC: Government Printing Office.

U.S. Department of State. "Crisis and Imminent Possibility of Collapse in Greece," February 21, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. Department of State. "Minutes of the First Meeting of the Special Committee to Study Assistance to Greece and Turkey," February 24, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. Department of State. "The Secretary of State to the Embassy in Greece," February 28, 1947. In *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. Department of State. "Marshall Plan, 1948." *Milestones: 1945–1952*. Accessed January 22, 2026. <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>.

U.S. Department of State. "The Truman Doctrine and the Marshall Plan." *A Short History of the Department of State*. Accessed January 22, 2026. <https://history.state.gov/departmentshistory/short-history/truman>.

U.S. Congress. *An Act to Provide for Assistance to Greece and Turkey* ("Greek-Turkish Aid Act of 1947"). Public Law 75, 80th Cong., 1st sess., 61 Stat. 103 (May 22, 1947).

U.S. Department of State. "The Secretary of State to the Embassy in Greece." In *Foreign Relations of the United States, 1947, The Near East and Africa*, Vol. V, 69–71. Washington, DC: Government Printing Office, 1947. Document 868.00/2–2847.

U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), doc. 501.BC

Greece/2–2147, “The United States Representative on the United Nations Special Committee on the Balkans (Ethridge) to the Secretary of State,” Athens, February 21, 1947.

U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1947*, vol. 5, *The Near East and Africa* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office), doc. “Memorandum by the Under Secretary of State (Acheson) to the Secretary of State,” February 21, 1947.

U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1946*. Vol. 7, *The Near East and Africa*. Washington, DC: Government Printing Office.

U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1948*. Vol. 4, *Eastern Europe; The Soviet Union*. Washington, DC: Government Printing Office.

U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1947*. Vol. 5, *The Near East and Africa*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1946*. Vol. 3, *Paris Peace Conference: Proceedings*. Washington, DC: Government Printing Office, 1970.

B. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλβανός, Ραϋμόνδος. *Ο Ελληνικός Εμφύλιος: Μνήμες σε πόλεμο και σύγχρονες πολιτικές ταυτότητες*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο. 2022.

Βόγλης, Πολυμέρης. «Ο Paul Porter και η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή στην Ελλάδα (18 Ιανουαρίου - 22 Μαρτίου 1947)». *Μνήμων* 27 (2005): 285-314.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμ. 16, *Σύγχρονος Ελληνισμός από το 1941 έως το τέλος του αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000

Κόντης, Βασίλης. «Η διεθνής διάσταση του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα (1946–1949)». *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 5–6 (1993–1994): 91-103.

Λυμπεράτος, Μιχάλης Π. *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου*. Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2010.

Μαργαρίτης, Γιώργος. *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου 1946-1949*. Τόμος 1. 3η έκδ. Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2001.

Βιβλιογραφία

- Beckmann, Sebastian. 2012. American Aid to Greece: The Marshall Plan as a Model for Development Aid. *Clocks and Clouds* 1 (1), <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1619>
- Bland, Larry I. "Marshall and the 'Plan'". Marshall Foundation.
- Close, David H. *The Origins of the Greek Civil War*. London: Longman, 1995.
- Delivanis, D. J. *Marshall Plan in Greece*. *Balkan Studies* 8, no. 1 (1967): 333-338.
- Foreign Assistance Act of 1948. Public Law 472. *U.S. Statutes at Large* 62 (1948): 137 159.
- Frazier, Robert. *Anglo-American Relations with Greece: The Coming of the Cold War, 1942-47*. Basingstoke: Macmillan, 1991.
- Gerolymatos, André. 2016. *An International Civil War: Greece, 1943-1949*. New Haven and London: Yale University Press
- Harris, William D. Jr. *Instilling Aggressiveness: US Advisors and Greek Combat Leadership in the Greek Civil War 1947-1949*. Art of War Papers. Fort Leavenworth, Kansas: Combat Studies Institute Press, 2013.
- Iatrides, J.O. 'Greece in the Cold War and beyond', *Journal of Hellenic Diaspora* 19, 2 (1993), pp. 19-20
- Iatrides, John O., and Nicholas X. Rizopoulos. 2000. "The International Dimension of the Greek Civil War." *World Policy Journal* 17 (1): 87–103.
- Jones, Howard. *A New Kind of War: America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece*. New York and Oxford: Oxford University Press, 1989
- Liakos, Antonis, and Nicholas Doumanis. "The Civil War (1945–1949)." In *The Edinburgh History of the Greeks, 20th and Early 21st Centuries: Global Perspectives*, 203–28. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023.
- Miller, James Edward. *The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950–1974*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009

Minehan, Philip B. "What Was the Problem in Greece? A Comparative and Contextual View of the National Problems in the Spanish, Yugoslav and Greek Civil Wars of 1936-49." In *The Greek Civil War: Essays on a Conflict of Exceptionalism and Silences*, edited by Philip Carabott and Thanasis D. Sfikas, 41-56. Aldershot: Ashgate, 2004.

Resis, Albert. "The Churchill-Stalin Secret 'Percentages' Agreement on the Balkans." (1978): 368–387

Richter, Heinz. 1981. "The Varkiza Agreement and the Origins of the Civil War." In *Greece in the 1940s: A Nation in Crisis*, edited by John O. Iatrides, 167–80. Hanover, NH: University Press of New England.

Semczyszyn, Magdalena. "The Greek Civil War (1944–1949) – Outline." In *The Polish People's Republic and the Greek Civil War*, edited by Magdalena Semczyszyn. Szczecin, 2016

Sfikas, Thanasis D. *The British Labour Government and the Greek Civil War, 1945–49: The Imperialism of Freedom*. Keele: Keele University Press, 1994

Stavrianos, Leften S. *Greece: American Dilemma and Opportunity*. Chicago: Henry Regnery, 1952

Stathakis, George. "The Marshall Plan in Greece". In *Le Plan Marshall Et Le relèvement économique De l'Europe*, edited by René Girault and Lévy-Leboyer Maurice. Vincennes: Institut de la gestion publique et du développement économique, 1993. doi:10.4000/books.igpde.14892.

Wittner, Lawrence S. *American Intervention in Greece, 1943–1949* New York: Columbia University Press, 1982.

Woodhouse, C. M. *The Struggle for Greece, 1941-1949*. London: Hart-Davis, MacGibbon, 1976.

Xydis, Stephen G. *The Truman Doctrine in Perspective*. *Balkan Studies* 8, no. 1 (1967): 239 262.

Yost, Charles W. *The United States and Greece*. *Balkan Studies* 8, no. 1 (1967): 297 304.